FÖLDES MIKLÓS

RÁKOS VIDÉKI HAZAFIAK 1944-BEN

KÁDÁR JÁNOS BARÁTI KÖR

Budapest
2002

A borítón Pátzay Pál: Petőfi-jelvény

A könyvet kalotaszegi és szilágysági szőttesek diszitik

© Földes Miklós

ISBN: 963 00 9484 3

Kiadó: Kádár János Baráti Kör
Felelős kiadó: Tuza István elnök

Nyomás: Nyomdacoop 0001/02

ELŐSZÓ

Igen hasznos és követendő gesztus a Kádár János Baráti Kör részéről, hogy felkarolta a Földes Miklós „Rákos vidéki hazafiak" című összeállítását. A mű bepillantást enged egy „perifériku s" terület ellenállási mozgalmába. Ezt a munkát folytatni kellene, mert rávilágít arra, miszerint a második világháború korszaka antifasiszta – és németellenes harcának feltérképezése még korántsem fejeződött be. Nem akarjuk azt bizonyítani, hogy vetekedhetünk a szovjet, jugoszláv, vagy francia rezisztencia méreteivel, de nagyobb annál, amit eddig feltártunk és publikáltunk. E folyamatos kutatás eredményeinek közzététele növeli önbecsülésünket és bizonyítja: a magyarság legjobbjai nem hódoltak be a szélsőjobboldal önkényuralmának, hanem aktiv harcot folytattak a független, szabad és demokratikus Magyarországért.

Tartozunk annyival a küzdőknek, hogy nyilvánosság elé tárjuk heroikus tetteiket. Szobraik ledöntése, utcanevek eltüntetése, vagy sírjaik, emléktábláik meggyalázása nem feledtetheti emléküket, inkább glorifikálja hazafias cselekedeteiket.

Földes Miklós hézagpótló munkát végzett, amikor gazdag jegyzetapparátussal, eredeti dokumentumok fénymásolataival, fényképekkel és aprólékos gonddal, hiteles képet festett a Rákos vidéki ellenállókról. Emberközelbe hozta az olykor mitizált hősöket, akik éppen olyan szerető, szenvedő, élni akaró, húsból-vérből való fiatalok voltak, mint mi valamennyien. Sorsuk tette őket azzá, akik lettek. Tudatosan vállalták a harcot, s számoltak annak legdrámaibb következményivel is. Többségük nem érhette meg az érett kort, alig serdültek férfivá vagy nővé, amikor bekerültek az élet-halálharc sodrába. Bizonyára ők is szép terveket, álmokat szövögettek jövőjükről, ám valami megfoghatatlan belső erő – talán a közösség iránt érzett felelősségtudat – vitte őket előre a tragikus végkifejlet felé.

– Janovecz Margit, Győrffy Gyula, Demény Pál, Kiss Miklós, Takács György, a Börzsönyben küzdő rákosszentmihályi ifik az óvó-pince oltalma helyett az ellenállást választották.

Érdeme a dolgozatnak, hogy a kis helytörténeti epizódokat beleágyazza a nagypolitikába, éreztetvén: a legapróbbaknak tűnő cselekedetek is szerves részei voltak az országos mozgalomnak. Nem csak egyszerű munkásokkal, a nyomdász Janovecz Margittal, a repülőtiszt Győrffy Gyulával, a mérnök Demény Pállal, a kiscserkész Kiss Miklóssal ismerkedhetünk meg, de fel-felvillannak Horthynak, Telekinek, Serédinek, Szakasitsnak olyan rezdülései, melyek kiegészítik és árnyalják az eleddig ismert képet. Megerősítést nyert, hogy az ellenállási mozgalom résztvevői nem csak társadalmi rétegezésük szerint jutottak el az antifasiszta táborba. Kit Ady Endre, kit a népi írók, kit a kommunisták, vagy szociáldemokraták, kit a Soli Deo Glória nevű református diákegylet progresszív szelleme vitte előre hazafias tetteiben.

Az ihlet különbözősége nem volt akadálya a közös célok igenlésének. Mint ahogy a származás sem volt elválasztó: keresztények, zsidók, vallásosak, materialisták, magyarok és nem magyarok, egy oldalon álltak a nagy vérzivatarban.

Idősebb Antall József, Bajcsy-Zsilinszky Endre, németellenességük révén eljutottak a tenniakarásig. Az ellenállók nem ismertek rangkülönbséget sem. Janovecz Margit, a kis munkáslány, egy csoportban küzdött Várnai Zseni költőnővel, vagy Szent-Györgyi Albert Nóbel-díjas tudóssal. Senki nem kérdezte, ki vagy? A haza féltése és a fasiszták megvetése egy családba kovácsolta valamennyit.

Cselekedeteik sokirányúak voltak. Minden eszköz és módszer a célt szolgálta: szovjet katonákat, zsidókat bújtattak, papírokkal látták el az üldözötteket, röpcédulákat szórtak, falakra festett jelszavakkal buzdítottak az ellenállásra, de sokan közülük, mint a rákosszentmihályi fiatalok a Börzsönyben, eljutottak a fegyveres akciókig is.

Mindannyiukra érvényes, amit Kiss Károly írt barátjáról Kiss Miklósról: „...biztos vagyok benne, és számtalanszor tanújelét adta, hogy akkor is úgy tette volna, ha sorsát előre tudta volna..."

Igazi egyenlőséget csak a mártíromság tehet!

Dr. Hegedüs Sándor
történész

JANOVECZ MARGIT,

A SASHALMI NYOMDÁSZLÁNY

Goldmann György: Munkáslány síremléke

A nyomdászsegéd fényképe

Hirmann József
1943-ban

„Oly korban éltem én e földön,
mikor besúgni érdem volt s a gyilkos,
az áruló, a rabló volt a hős, –
s ki néma volt netán s csak lelkesedni rest,
már azt is gyűlölték, akár a pestisest!"

(Radnóti Miklós: Töredék)

I.

AZ IFJÚMUNKÁS LÁNY

Janovecz Margitról, a mártírhalált halt szociáldemokrata nyomdászlányról rovom e sorokat. 1922. április 19-én született Budapesten. Történelmi tájon – Rákos vidéken – élte le a fasiszták által kurtára szabott életét. Nagylány korában naponta kétszer haladt el – iskolába, majd munkába igyekezve – Cinkota-Nagyicce és a királyválasztó domb előtt. Iskolai tanulmányiaból is tudta: a királyválasztó domb a független Magyarországot is jelképezi. Később osztályos társaival és tettre kész polgárokkal együtt harcba szállt az országot megszálló németek ellen, hazánk függetlenségéért. Életútja mindössze 23 évig tartott, és tragikus véget ért – sorsa a II. világháború alatti szocialista ifjúmunkások harcát is példázza.

Érdemes megismerni ezt az életutat, mely röpke volt, de a magyar történelem szerves része. Élettörténete a másik, az igaz Magyarország hű fiainak és lányainak mártíriumát is példázza: halálát megelőzte Bajcsy-Zsilinszky Endre, Ságvári Endre, Karácsony Sándor és a „dübörgő ezrek"[1] mártírhalála, mert Magyarországon – az úri Magyarország önzése miatt – itt és akkor, 1944-ben, a hazafiak minden erőfeszítése kudarcra volt kárhoztatva.

Janovecz Margit tevékenységét érzékeny lelkülete, családja és munkatársai is meghatározták. Édesapja, Janovecz Péter szociáldemokrata szervezett nyomdász volt 1919-ben, amikor hódító hadsereg tört Magyarországra. Önként beállt a Vörös Hadseregbe. A kiváló hadvezér, a Ludovika Akadémia volt parancsnoka, a legendás vörös vezérkari főnök, Stromfeld Aurél ezredes vezette csapatokkal harcolt a Felvidék visszafoglalásáért. Rohod községnél súlyosan megsebesült: tüdőlövést kapott. Felgyógyulása után, „jutalmul" küzdelméért, egy évre az örkényi internálótáborba zárták. A szociáldemokrata párt közbenjárására 1920-ban

– több tízezer társával együtt – kiszabadult.

A Janovecz-család az 1920-as évek elején Budapestről Sashalomra költözött a Mátyás király (ma Kisterenye) utca 5. sz. házba. A munkásokból, iparosokból, postásokból és nyaraló polgárokból álló település 1926-ban, Sashalom néven, önálló község lett. Egy 165,5 méteres dombról – ősi ékes magyar szóval – nevezték el Sashalomnak. A lelkes kultuszállamtitkár, Petri Pál irányításával 1926 és 1930 között 3 475 tanterem épült az országban.[2] Akkor épült a sashalmi Kossuth (ma piac) téren az a tizenhat termes iskola, ahol Janovecz Margit a 4 elemit elvégezte. Ezt követően Rákosfalván, az Álmos vezér téren járta ki a polgári iskola 4 osztályát az akkori leánypolgári, ma elemi iskola épületében. Az iskola megőrizte a régi anyakönyveket. Ezekből kiderül, hogy Janovecz Margit kiváló előmenetelt tanúsított. Ezt követően szülei kereskedelmi iskolába iratták be. A család szűkös anyagi helyzete miatt azonban kénytelen volt itteni tanulmányait abbahagyni. Apja pénzkereső munkát talált számára a szociáldemokrata párt Conti utcai Világosság nyomdájában, itt sikerült elhelyezni Margit lányát nyomdászipari tanulónak. Édesanyja, Janovecz Péterné, született Gayer Mária a háztartást vezette, és zöldséget termesztett kertjükben a család számára. Margitnak egy húga volt, Éva, aki pár évvel később követte nővérét a tanulásban.

A Világosság nyomdát a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek tagsága által összekuporgatott pénzből építették fel 1905-ben. A nyomda a magyar szervezett munkásság büszkesége, a szocialista gondolat fellegvára volt. Itt nyomták a szociáldemokrata párt napilapját, az 1877-ben alapított Népszavát is.

Janovecz Margit boldog volt. Olyan közösségbe került, amelyben közel 60, magasan képzett, osztályöntudatos nyomdász dolgozott. A nyomdában ezidőtájt – az 1940-es években – közel 41 különféle újság, könyv és egyéb nyomtatvány készült évente sok-sok ezer példányban. Margit tagja lett a Nyomdai Munkások Rokkant és Nyugdíjegyesületének. Eljárt a nyomdászok otthonába, a Gutenberg térre, a nyomdászszakszervezet ifjúsági csoportjának összejöveteleire. Aki akkor a nyomdászszakszervezet tagja volt, az tagja lett a szociáldemokrata pártnak is. Az 1940-es évek elején a csoport elnöke Nyers Rezső, titkára Hirmann József[3] volt. Margit fogékony lelkében társainak hatására kisarjadt a szocialista eszme. És, mint lenni szokott: a 18 éves Manyi és a 21 éves Jóska megszerették egymást. Megtörtént Sashalmon az eljegyzés. Elhatározták, hogy a háború után összeházasodnak. De, mint majd látni fogjuk: a kegyetlen sors közbeszólt.

Janovecz Margit, fiatal életútjának fontos állomásához érkezett: a

Világosság nyomda okiratban bizonyította, hogy 1942. február 19-én nyomdászsegéd lett. Az okiratot a nyomda minden dolgozója aláírta. Ez volt a második alkalom, hogy egy közösség, aláírásával is kifejezte iránta való szeretetét: az első a leánypolgári végzős növendékeinek aláírása volt az emlékkönyvében.

A nagy napra édesanyjától kapott egyszerű, de csinos csattal diszített kalapban áll, örömtől kicsattanó arccal, a fényképezőgép elé. Megmutatta szüleinek és vőlegényének nevének egy kicsi vinkelbe, magyarul sorszedőbe tett nyomdai ólombetüit. Ezt a „névjegyet" saját maga készítette. A nyomdában szokás volt, hogy az új segéd vinkelbe rakja saját nevének betüit. Ezt a vinkelt Margit húgától kaptam és fehér papírra nyomtam, amelyet a dokumentumok között bemutatok.

1941-42-ben a szociáldemokrata párt és a szakszervezet tanulni küldte Margitot. A Vasas Szakszervezet Magdolna utcai székházában, az alagsorban tartotta szemináriumát a neves dr. Braun Soma, aki korábban tanár volt. Dr. Braun Somát 1942 tavaszán – többszáz nagyüzemi szakszervezeti bizalmival együtt – büntetőszázadba osztották be. Többségüket – köztük őt is – agyonlőtték. Súlyos bűnük volt: szocialisták voltak. A szemináriumon, a népszerű Keleti Marci bácsitól szónoklattant is tanultak. Erre szüksége is volt Margitnak, mert vasárnap délelőttönként Népszava-agitáción vett részt. Főleg Pest környékén jártak. Margitnak ez a tevékenység harcos emberközelséget is jelentett. Itt mérte le: mennyit tanult addig. Ekkor értette meg jól dr. Braun Soma legfontosabb tudományos igéit: kutatni, figyelni, értelmezni, összehasonlítani.

Margit megkapta az ötven előfizető megszerzése után járó kitüntető ezüstkoszorús „vörös kalapácsos" ember-t ábrázoló Népszava Gárda jelvényt. Ez megmaradt szüleinek féltve őrzött ereklyéi között. A Népszava olvasottsága nagy jelentőséggel bírt a békéért való erőfeszítésekben a II. világháború idején. A Népszava országosan az egyik legnagyobb napilap volt: a szervezett munkásság harcos orgánuma. Sok tízezrek olvasták benne – a sorok között is megtanulva olvasni – az igazságot.

Amikor a Szovjetunió elleni háború megindulásának másnapján, 1941. június 23-án a budapesti Conti utcai pártközpontban a szociáldemokrata párt kibővített választmánya összeült, száznál is több ember volt jelen. A nyitott ajtó mellett állt Janovecz Margit és Hirmann József. Izgatott, feszült volt a légkör. Az elnökségben ott voltak a párt ismert vezetői: Peyer Károly, Kéthly Anna, Malasits Géza, Szeder Ferenc, Kabók Lajos, Propper Sándor, Mónus Illés és mások. Szakasits Árpád beszélt. A többi között a következőket mondta: „Gigászi küzdelem vette kezdetét elvtársak, és mi,

szociáldemokraták, ebben a közdelemben a Szovjetunió mellett állunk! Ez a mi háborúnk is a fasizmus ellen!"[4]

A szervezett munkásság akkori legnagyobb tette következett 1942. március 15-én. A szociáldemokrata párt és a demokratikus pártok összefogásának eredményeképpen megalakult a Magyar Történelmi Emlékbizottság. A párttagok ezrével árusították a Pátzay Pál képzőművész által alkotott Petőfi-jelvényt. Margit és vőlegénye is százával adták el a jelvényt Sashalmon és a szakszervezetben. A reakciós, németbarát kormány betiltotta a Petőfi-jelvény fényképének közlését a Népszavában. Magyarországon volt olyan időszak, amikor féltek Petőfi arcképének bemutatásától. A kormány provokációval, a párt betiltásával való fenyegetéssel, megfélemlítéssel akadályt gördített a március 15-i tüntetés elé. A párt választmánya – figyelembe véve az erőviszonyokat – lemondta a tüntetést. Ez a szervezésben zavarokat okozott. A nagy háborúellenes megmozdulásra mégis sor került. A párt titkársága és a budapesti szervezetek vezetői a tiltás ellenére – a már ismert és megszokott módszerrel, személyes megbízottak útján – kiadták az utasítást: a tüntetést megtartjuk, ott leszünk a koszorúzáson. Jórészt a párt keretein belül működő kommunista csoportok is megkapták az utasítást a tüntetés megtartásáról.

A Petőfi-szobornál a szociáldemokrata párt nevében a Népszava szerkesztői, Száva István és Erdődy János, a Kisgazdapárt nevében Bajcsy-Zsilinszky Endre, a Parasztpárt nevében Kovács Imre, az illegális kommunista párt részéről Kállai Gyula és Kovai Lőrinc koszorúzott.[5] A tüntetők sokezres tömegében ott volt Janovecz Margit és vőlegénye is. Mellükre volt tűzve a Petőfi-jelvény. Hirmann megőrizte az eredeti jelvényt, nagyított fényképét a könyv borítóján bemutatom. A háború alatti években Janovecz Margit és vőlegénye is tömegével terjesztették a szociáldemokrata párt, majd a Békepárt és a Magyar Front röpcéduláit. Harcos ifjúsági csoport tagjai voltak. Ez az agitáló és röpcédula-terjesztő ifjúsági csoport, a német megszállást követően, már a Magyar Front keretein belül készült a németek elleni fegyveres harc megvívására, a Nagymező utcában.

„Vagy föllázadsz, mindezt ha nem tudod
és híredet most itt nem hirdetheti
semmise, akkor és legelső fürdőd is –
hiába volt! Mert mocskol e kor. De
híred jövő, fiatal korokon
vonul át égi fényeknél fényesebben!"

(Radnóti Miklós: Kortárs útlevelére)

II.

KÉSZÜLŐDÉS A HARCRA

Magyarország történelmének fekete napja: 1944. március 19-e. Náci siserehad, a fasiszta német hadsereg özönlötte el Magyarországot. Rengeteg németellenes polgári, valamint munkásmozgalmi személyiséget – már előre összeállított listák alapján – letartóztattak, köztük Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Peyer Károlyt, Szeder Ferencet, Mónus Illést. A demokratikus polgári újságokat, valamint a Népszavát betiltották. Hirmann József március 19-én délelőtt Mónus Illés lakására sietett,[6] hogy figyelmeztesse a német megszállásra, amelyről vasárnapi munkahelyén, a Független Magyarország szerkesztőségében értesült. Mónus nem volt otthon. Két SS-katona és egy gestapós nyomozó jelent meg lakásán, a délelőtt folyamán. Mónus egy óra múlva érkezett – elhurcolták. Hirmannt igazoltatták, de ebédmeghívásra való hivatkozását elfogadták, s elengedték. Ő, joggal tartva a letartóztatástól, rövid időre illegalitásba ment vidékre, a macskáspusztai Farkas-uradalomba. Mikor ott is forró lett lába alatt a talaj, visszatért Budapestre. Janovecz Margit bejárt dolgozni a nyomdába, mely kormánybiztosi ellenőrzés alatt tovább működött.

Hirmann József, az ugyancsak pártalkalmazott, tehát a Conti utcai pártközpont épületében magát szintén jól kiismerő Poroszlai Istvánnal együtt, hosszú napokon át, reggelente – amikor a pártházban kutakodó németek nem tartózkodtak az emeleteken – a titkárságon és a szerkesztőségben levő iratokat a pincében elégették. Ha a németek veszélyes közelségbe kerültek, akkor Weiner Tibor nyomdai dolgozó jelzett.

A Népszava volt főszerkesztője, Száva István – Szakasits Árpád megbízásából – kérte Hirmann Józsefet, hogy álljon az üzemi ellenállási csopor-

tok szervezésének élére, a szociáldemokrata párt vonalán. Száva István évek óta ismerte Hirmann Józsefet és mint megbízható embert választotta ki erre a feladatra. A szociáldemokrata párt pártszervezeteinek vonalán végzett ellenállási csoportok irányításával Kalbatner Józsefet bízta meg. Hirmann József megbízta menyasszonyát, Janovecz Margitot a Várnai Zseni költő és Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas biokémikus professzor által vezetett fegyveres csoportok szervezésének segítésével és a kapcsolattartással. Ide irányította Horváth Andrást is, aki Hirmannal együtt 1941-42-ben tagja volt a Ságvári Endre által vezetett pártközponti szemináriumnak. Ezek a csoportok is részét képezték a Magyar Frontnak, mely irányította a fegyveres csoportokat.[7]

A Magyar Front elnöke Szakasits Árpád, a szociáldemokrata párt főtitkára volt, aki a legmélyebb illegalitásban – bajuszt is növesztve – végezte veszélyes tevékenységét. A Kisgazdapárt, a Békepárt és más demokratikus szervezetek, polgári erők elismerése és megbecsülése volt Szakasits Árpád elnökké választása. Szakasits Árpádot a szociáldemokrata párt vezetői – úgymint Kéthly Anna, Kabók Lajos, Karácsony Sándor, Száva István, Erdődy János és mások – illegalitásban választották a párt főtitkárának, az elhurcolt Szeder Ferenc helyett. Szakasitsot a kormány nyomására váltották le – 1942 tavaszán – főtitkári tisztségéből.

Janovecz Margit és társai részt vettek a Várnai–Szent-Györgyi ellenállási csoport munkájában. Röpcédulákat terjesztettek, sőt ki is nyomták azokat, melyek egy részét a dokumentumok között bemutatom. Részt vettek a Nagymező utcai Taurus-üzemben folyó fegyveres kiképzésben, katonai rendgyakorlatokban és a csoport által végzett minden akcióban. Sok szervezett munkást irányítottak egy-egy kisebb csoportban kiképzésre.

A csoport kiképzői és katonai irányítói Dezsényi Miklós, Kruchina Viktor, Csűrös Lajos és Milassin István honvédtisztek voltak. 1944. október 15-ig többszáz embert képeztek ki. A csoportok tagjainak többsége – mint Janovecz Margit, Hirmann József és Horváth András – munkás volt és szocialista szellemiségű.

A Várnai–Szent-Györgyi csoport készült az országos németellenes harcra. A szakszervezetekben és más gyári ellenállási csoportokban várták a jelet az országos ellenállás megkezdésére. A kormányzó azonban nem tartotta be az október 11-én Szakasits Árpáddal és Tildy Zoltánnal megkötött szóbeli egyezséget. A munkáscsoportok nem kaptak fegyvert, a vezetők nem kaptak értesítést. Majd minden előkészület nélkül elhangzott a rádióban a fegyverszüneti kiáltvány.

Itt említem meg, hogy Janovecz Margit és Hirmann József hamis iga-

zolványokat készítettek és juttattak el – Mikó István vezérkari százados útján – a bújkáló Illyés Gyula, Szabó Pál íróknak és más ismert, kiemelkedő személyiségek részére.

A kormányzói kiáltvány hatására a Taurus-üzemben október 15-én gyülekezni kezdtek a már kiképzett ellenállási csoportok tagjai. Egyszerre csak, váratlanul az üzemet katonaság vette körül. A jelen levő közel félszáz embert letartóztatták. Valamennyiüket a toloncháznak berendezett Rökk Szilárd utcai Rabbiképző Intézetbe hurcolták. A Várnai–Szent-Györgyi csoport tagjait a csendőrnyomozók állati módon megkínozták. Hamvába holt a németekkel szembeni országos fegyveres harc. Várnai Zseni és Szent-Györgyi Albert bujkáltak.

Így ír erről Schiffer Pál az ismert szociáldemokrata vezető: „Az 1944. október több lényeges kérdésben keserű tapasztalatokkal járt. Az MFF[8] az antifasiszta erők nevében Szakasits Árpád és Tildy Zoltán kötött megállapodást Horthy kormányzóval. A megállapodás durva megszegésével Horthy több tízezer magyart juttatott a Gestapo markába, a halálba. A nyilasok, a Számonkérő Szék és a volksbundisták terrorlegényei pusztítottak, sok százezer polgárt, köztük tízezernyi diákot és fiatalkorút hurcoltak Németországba."[9] Kádár Gyula ezredes a vezérkari főnökség 2-es osztályának vezetője erről katonás rövidséggel ezt mondta: „Horthy Miklós kormányzót osztályelőítéletei vezették."[10]

Janovecz Margitért november 2-án mentek a csendőrnyomozók Sashalomra és a már említett Rabbiképző Intézetbe hurcolták. Janovecz Margit neve már korábban a nyomozók birtokában volt. Kora ősszel Horváth András lakásán voltak a nyomozók, amikor Margit ott megjelent. Akkor kivágta magát azzal, hogy a szomszédban lakó nénje paprikáért küldte át. De igazoltatták és felírták adatait. Nevét valószínűleg valamelyik megkínzott ember mondta meg. A bújkáló Hirmann Józsefet és Horváth Andrást november első napjaiban éjjel fogták el a csendőrnyomozók, a Népszínház utcában. Valószínűleg már napok óta követték őket. Őket is, és velük együtt újabb és újabb ellenállókat hurcoltak a Rabbiképző Intézetbe.

A toloncháznak berendezett Rökk Szilárd utcai fogház foglyainak csoportját 1944. november 7-én csendőrök kísérték gyalogmenetben a kelenföldi állomásra. Hirmann a vagonba való beszállásnál látta Margitot, de beszélni nem tudott vele. A vonat Komáromon keresztül Németországba indult. A nőket Bergen-Belsenbe, a férfiakat Dachauba szállították. Itt jegyzem meg: A rákosszentmihályi Táncsics sejt tagjait, köztük Kiss Miklóst is ezen a vonalon szállították, lásd: Kiss Miklós levelét.

Amikor a brit hadsereg, fiatal hadapródokból verbuvált, VIII. hadtestének katonái 1945. április 15-én elfoglalták Bergen-Belsent, Janovecz Margit már halott volt. Erről táborbeli társa, Stein Béláné rákospalotai lakos számolt be 1946-ban a Hirmann Józsefnek írt levelezőlapon. A brit katonák a tábor fasiszta őrszemélyzetével hatalmas gödröt ásattak, és ide hordatták a barakkokban és a tábor udvarán fekvő halottakat. A közös sírba került Janovecz Margit is.

Ma Bergen-Belsenben obeliszk hirdeti az áldozatok – köztük az ifjú nyomdászlány, Janovecz Margit – emlékét. Dachauban pedig nemzetközi összefogással egy hatalmas, emberi csontvázakat ábrázoló emlékmű épült és fogadja a bejáratnál az ide zarándokló embereket.

A felszabadulás után a Világosság Nyomda dolgozói másodszor hozták helyre a lerombolt nyomdagépeket és a szerkesztőséget.[11] Az 1944-ben betiltott Népszava újból hirdethette a szervezett munkásság eszméjét és célját: a szocializmust.

Jegyzet:

[1] Ady Endre: Küldöm a frigyládát. Összes versei. 244. o. Bp. 1977.
[2] Petri Pál: Tájékoztató elemi iskoláink helyzetéről 1920-30. Bp. 1930.
[3] A felszabadulás után Tihanyira magyarosított.
[4] Borsányi György-Kende János: Magyarországi munkásmozgalom 1867-1980. 154. o. Bp. 1980.
[5] Erdődy János: Dolgozók Világlapja, 1947. III. hó 16. sz.
[6] Hirmann a háború alatti években Mónus Illés titkára volt.
[7] A reakció ellen. A Szociáldemokrata Párt harca. Szerkesztette: Dr. Révész Mihály. Bp. 1945. 106 és 107. oldal. Szabó Ervin Könyvtár Központja. Budapest Gyűjtemény.
[8] Magyar Függetlenségi Front.
[9] Schiffer Pál: Vád és valóság. Népszabadság, 1992. április 10., 10. oldal
[10] Hadtörténelmi Közlemények. 1974. 1. szám. 75. oldal.
[11] 1919 őszén ellenforradalmárok lerombolták a Világosság Nyomda gépeit és berendezéseit.

Egyéb adatok a Politikatörténeti Intézet Bp. V., Alkotmány u. 2. alatt az Archivumban:

1./ Janovecz Péter (Margit épdesapja) feljegyzése.
2./ Jozef Tihanyi: Der Rosche című könyv német nyelven. Blattlaus Verlag Saarbrücken, 1994.
3./ Tihanyi József feljegyzése Janovecz Margitról.
4./ Dr. Harsányi Iván és dr. Rozsnyai Ervin együttes feljegyzése Janovecz Margitról.
5./ Gazsi József: Fények a Börzsönyben c. könyv 107. oldal.

A sashalmi elemi iskola

Bal oldalon az elemista Manyika

Budapest székesfőváros

r., Álmos vezér-téri községi polgári leányiskolája

I. osztályának

ANYAKÖNYVE

az 1936/37. iskolai évben.

....., azaz ..... tanulóról kiállított anyakönyv adatainak

ét ellenőrzés alapján igazoljuk és az anyakönyvet lezárjuk.

dapesten, 193 ..... hó ..... n.

igazgató

osztályfőnök

ellenőrző tanár

ellenőrző tanár

Az Álmos vezér téri leánypolgári anyakönyve

12.	Anyakönyvi sorszám
	A felvétel hónapja és napja
Janovecz Margit	A tanuló neve
Budapest,	helye (község, vármegye) — Születési
1922. április 19.	éve, hava és napja — Születési
róm. kath.	Vallása
m.	Anyanyelve
—	Beszél még
1932.	Legutóbbi himlőoltásának éve
XIV. Állami reál tanulói polg. isk. III. o. 1936. június 25. Ált. o.: 2 Magav.: 1 Szorg.:	Előképzettsége (iskola, osztály, bizonyítványának kelte, általános, magaviseleti és szorgalmi osztályzata)
—	Ismétlő-e?
	Fizető-e? Tandijmentességének mértéke és a határozat száma
I + díjhadr. 1. f. "	Ösztöndíj vagy más díj címe, összege és az adományozási határozat száma
J. Péter nyomdász segéd, Terézváros, Lujza király-u. 3	A szülő (gyám) neve, foglalkozása, lakása

Janovecz Margit személyi adatai az iskolai évkönyvben

II. félév	I. félév	
jeles	jeles	Vallástan
jó	jó	Magyar nyelv
jó	jó	Német nyelv
jó	jeles	Történet
—	—	Földrajz
—	—	Állattan és növénytan
jó	jó	Vegytan és ásványtan
—	—	Természettan
jeles	jeles	Élet- és egészségt. ism.
jeles	jeles	Háztart. és nevelési ism.
jó	jó	Számtan és mértan
elégséges	elégséges	Rajz
—	—	Szépírás
jó	jó	Női kézimunka
jeles	jó	Ének
jó	jeles	Testgyakorlat
jó	jó	Általános osztályzat
csinos	csinos	Írásb. dolg. külső alakja
példás	példás	Magaviselet
—	—	Szorgalom
63	25	igazolt — Mulasztott órák száma
—	—	nem ig.

A mai napon tartott javítóvizsgálaton a _____ érdemjegyet kapott; ennek folytán általános osztályzata: _____ és a _____ osztályba léphet, az osztályt ismételheti, polgári iskolai tanulmányait befejezte.

Budapesten, 193_____hó_____n.

_____ igazgató

Polgári iskolai tanulmányait befejezte.

A tanári testület határozata

Janovecz Margit tanulmányi jegyei

Világosság Könyvnyomda Rt.

BUDAPEST VIII. CONTI UCCA 4
TELEFONSZAM: 131-016

JANOVECZ MARGIT (szül. Budapest 1922.) 1940. február 19. óta a Világosság nyomdában mint nyomdai berakó tanulóleany két évig tanult. Ezen tanulási időt a szakmában kellő előhaladás és kifogástalan jó magaviselet mellett kitöltötte és ennélfogva a mai napon fölszabadítottuk.

Budapest, 1942. február 19-én

„Világosság" Könyvnyomda

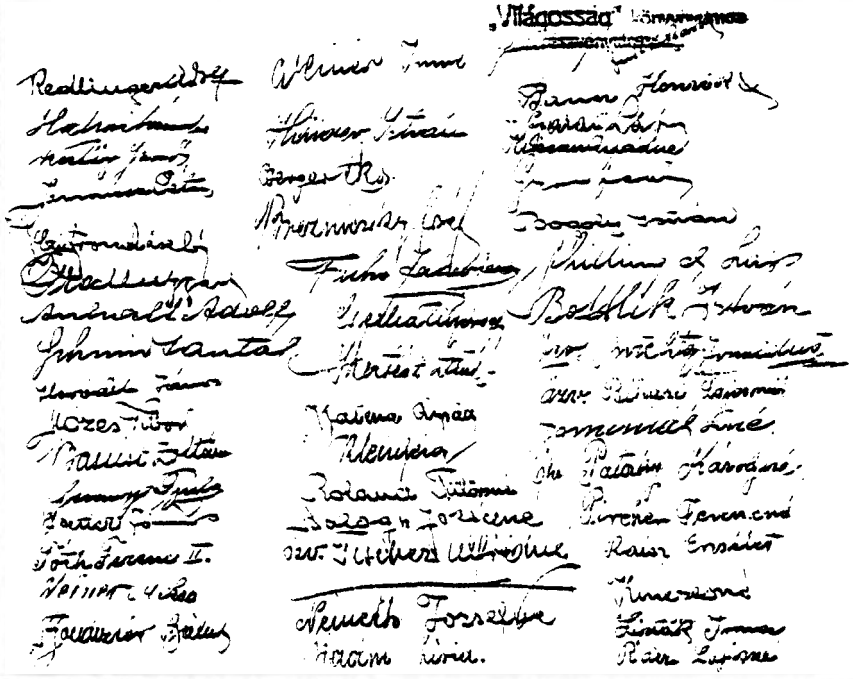

Janovecz Margit nyomdászsegéd lett

Janovecz Margit 1944-ben

Janovecz Margit

Névbetűinek lenyomata

Népszava-agitációért kapott
ezüstkoszorús jelvény

Petőfi-jelvény
Eredeti nyagyságban

A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása

Nagy történelmi évfordulók felé közeledünk!

Az elkövetkezendő napok, hetek, hónapok és évek mind-megannyi százéves évforduló.

A sajtóban hetek óta cikkek jelennek meg, amelyek a hagyományok ápolására s az országban mindenütt gondozatlanul kallódó ereklyék összegyűjtésére hívják fel a magyar társadalom figyelmét. Ezek a cikkek máris igen nagy visszhangot keltettek a történelmi hagyományokhoz ragaszkodó társadalmi rétegekben. Ezért szükségesnek tartottuk egy olyan országos társadalmi megmozdulás életrehívását, amely életképes keretet adhat a különféle egyéni kezdeményezéseknek. Így született meg a Magyar Történelmi Emlékbizottság.

A bizottság nem önmagában és nem önmagáért akar élni. Szükség van az egész magyar társadalom megmozdulására.

Álljanak sorainkban mindazok, akik tisztán őrzik magukban a történelmi hagyományt és hiszik, hogy e nagyszerű örökség ápolása és elmélyítése fontos nemzeti feladat. Jelentkezzenek magánosok, egyesületek és intézmények, hogy hol, kinél, milyen emléktárgyak és írásos dokumentumok találhatók. A bizottság gondoskodik arról, hogy a beérkezett levelek, cikkek és beszámolók a sajtó útján nyilvánosságra kerüljenek. Gondoskodik az emléktárgyak összegyűjtéséről és kiállításáról is.

A bizottság címe: Budapest V, Mária Valéria utca 10.

Várjuk a nemzeti eszmékhez és a történelmi hagyományokhoz ragaszkodó társadalom megmozdulását.

A Magyar Történelmi Emlékbizottság

Bajcsy-Zsilinszky Endre, Barankovics István, Berndik Aurél, Darvas József, Gáspár Zoltán, Bereti Huszár Aladár, Illyés Gyula, Joó Tibor, Kállai Gyula, Kárpáti Aurél, Katona János, Katona Jenő, Kovács Imre, Kremner Miklós (Spectator), Mihályfi Ernő, Nagy Ferenc, Nagy István, Parragi György, Patczay Pál, Rajcs István, Somogyi Miklós, Szakasits Árpád, Szentimrei Jenő, Szőnyi István, Tildy Zoltán, Varga Béla, Veres Péter, Veress Sándor.

A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása
/Eredeti Nagyságban/

A fasizmus:
szolgaság és
halál!

A
szocia-
lizmus:
élet és
szabadság!

a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.

SZDP-röpcédula 1941-ből

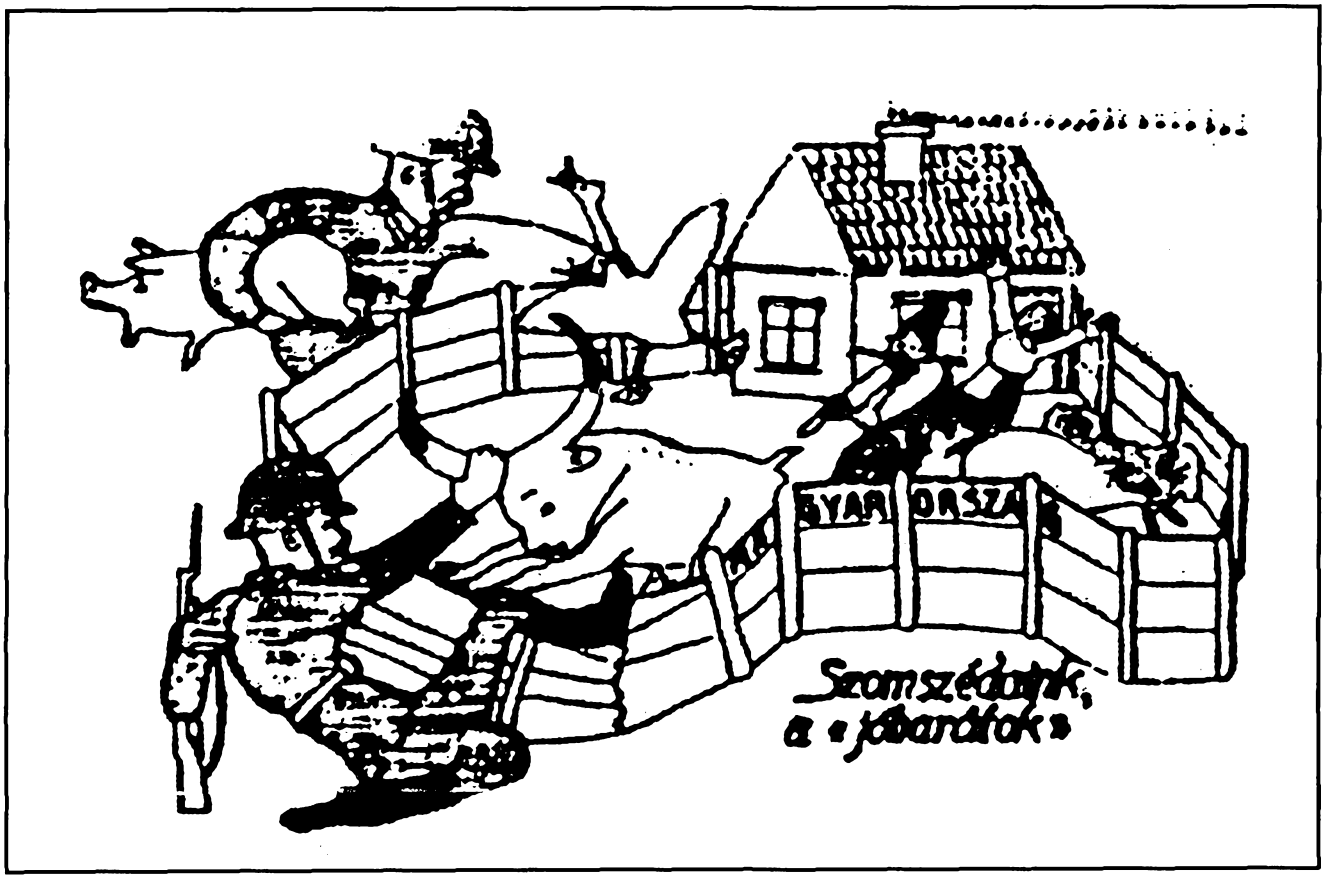

SZDP-röpcédula 1941-ből

MAGYAR FRONT

1944 AUGUSZTUS

KIADJA:
a Demokratikus Pártok Szövetsége

1. SZÁM

A NEMZET SZEME A HADSEREGEN

Történelmünkben példátlan szerencsétlenség fenyegeti hazánkat. A győzedelmes szövetséges hadseregek a végső csapásokat mérik a hitleri Németországra. A német hadsereg és a német belső front felbomlása megkezdődött.

Németország elvesztette a háborút, és mi is az elvesztett háború következményeivel nézünk szembe.

A nemzetet fenyegető katasztrófa elhárításának egyetlen útja

A magyar nép tudja, hogy ezt számára csak egy független és szabad haza bitosíthatja. Ezért a német megszálló és lakájaik elleni aktív harc magyar munkások és parasztok millióinak lelkes és odaadó támogatására számíthat.

A magyar munkásság és parasztság már ma is számtalan jelét adja harckészségének. A legnagyobb terror ellenére, pártjaitól, szervezeteitől, sajtójától megfosztva küzd a megszállók és bérenceik ellen. De ezek az elszigetelt, szétforgácsolt, föld alá szorított megmozdulások önmagukra utalva, ma még nem tudnak a megszállók elleni fegyveres harccá kifejlődni

felszabadítani az országot a német megszállás alól!

Szembe kell szállnunk az országunk függetlenségét népünk szabadságát eltipró német megszállókkal, és így tettekkel kell bizonyságot adnunk, hogy független és szabad népként tudunk és akarunk élni a hitleri zsarnokságtól megszabadított Európában. Csak ezzel a határozott lé pésünkkel tudjuk lemosni

nemzetünkről azt a gyalázatot, hogy a hitleri Németország csatlósaként harcoltunk az európai népek a köztük a magyar nép szabadsága ellen is. Nem másokért, de mi magunkért el kell végre vetnünk a zsarnokot védelmező szolga gyalázatos szerepét.

A németek elüzésére a kedvező időpont elérkezett

A német hadsereg keleten fejvesztetten menekül, de déli és nyugati front összeomlása

tekről saját határainak védelmére, de a csapatelvonásokat a megszállt kelet-európai

A magyar hadsereg

az a tényező, amely szerte az országban parázsló zsarátnokokat már ma lángra lobbanthatná, nemzeti szabadságharcunk jegyében. Ezért a nemzet jó vagy balsorsa ma a hadsereg kezében van.

A magyar hadsereg előtt két út áll. Az egyik az,amelyen a hadsereg eddig haladt. Hazug frázisoktól, dőre előítéletektől félrevezetve tovább Hitler veszett ügyéért. Ez a hadsereg pusztulását és nemzeti érdekeink elárulását jelentené

A másik út szembefordulni a német megszállókkal és kivernii őket a magyar földről. Ez a választás biztosítja egyedül a független Magyarország és annak zálogaként a

rendezhessük be új állami életünket.

Csaknem 100 év múltán ezen az úton találkozhat újból a magyar hadsereg a magyar néppel. 1848-ban a német abszolutizmus elleni harcban született meg az első magyar néphadsereg. Most is a német elnyomók elleni harc tüzében kovácsolódhat ki népnek és hadseregnek olyan megbonthatatlan egysége, mely biztos alapja lesz a jövendő független és demokratikus Magyarországnak. Az a hadsereg, mellyel nem érzett közösséget a nép, mert békében és háborúban egyaránt reakciós célokat szolgált, mindenképpen elmúlásra van ítélve. A német megszállók

A Magyar Front röplapja a honvédség tagjaihoz

Pusztuljanak a német megszállók!

Magyar testvérek!

Kossuth halálának évfordulóján újból gyászbaborult az ország.

A német megszállta hazánkat!

Keveslik eddigi áldozatainkat, teljes pusztulásunkat akarják. Roskadozó uralmukat, vesztett háborújukat a mi pusztulásunk árán akarják meghosszabbítani. A német megszállás jelenti

Az ország kifosztását,
százezrek halálát,
városaink tönkrebombázását,
az ország hadszíntérré válását,
hazánk és népünk pusztulását.

Ez a bére a németért kiontott magyar vérnek. A német rablók levetették álarcukat. Az a német hadsereg, amelyik hanyat-homlok menekül Ukrajnából és gyaszos futását a magyar katonáival fedezi, most egy védtelen ország leigázásával akar harci babért aratni. Megszállták a Királyi Várat, fogvatartják a kormányzót. Megszállták és kirabolták a szakszervezetek székházait és a Népszava szerkesztőségét. SS legények elhurcolták a munkásság, parasztság és értelmiség vezetőit. Pártkülönbség nélkül túszként lefogták a függetlenség sok jó harcosát. Sigray, Baranyai, gr. Apponyi, Rassay, Szeder, Malasits, Rátz Kálmán magyar törvényhozókat. Az ellenálló Bajcsi-Zsilinszky Endrét, a nagy hazafit, lelőtték. Sokan elmenekültek a németek elől. Üldözött vad, szabad préda lett a magyar saját hazájában. Ide vezetett az ellenforradalom népellenes politikája, a Hitlerrel kötött szövetség egy maroknyi szemét ember galád árulása.

Magyarok!

Történelmünk legvalságosabb napjait éljük. A közös magyar sorsban egymásra kell találnunk. Testvérként fogjunk össze a megszállók ellen. Csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát!

Emeljük magasra a nemzeti ellenállás lobogóját!

K a t o n á k! Harcoljatok az országunkat hátbatámadó német árulók ellen. Ne szolgáltassátok ki fegyvereiteket és Laktanyátokat a fasiszta ellenségnek. Fegyverrel álljatok a szabadságért küzdő nemzet élére.

M u n k á s o k! Szüntessétek be a munkát! Rongaljátok meg a gépeket!

P a r a s z t o k! Ne szolgáltassátok be a termést, rejtsétek el az élelmet.

P o l g á r o k! Ne fizessetek adót!

T i s z t v i s e l ő k! Szabotáljatok, bénítsátok meg a közigazgatást, ne szolgáljátok a német elnyomót!

Munkások, parasztok, katonák, polgárok, diákok! Szervezzétek a nemzeti ellenállást, alakítsatok harci csoportokat! Gyárakban, bányákban, műhelyekben, irodákban és házakban; egyetemeken, laktanyákban, őrszobákon, falvakban és tanyákon, ketten, hárman, tízen fogjatok össze!

Szabadítsátok ki magyar testvéreinket a német kezei közül, rejtsétek el és segítsétek a bujdosókat!

Magyar nők és férfiak! Ne álljatok szóba a németekkel, közösítsétek ki aki érintkezik velük, vagy bármiképp segíti őket, pusztítsátok el a hazaárulókat!

Ne legyen se éjjele se nappala hazánk földjén a német megszállóknak! Ne hagyjatok nekik egy nyugodt pillanatot sem! Gyújtsátok rájuk a házat,

p u s z t í t s á t o k ő k e t t ű z z e l - v a s s a l!

Éljen a független, szabad, demokratikus Magyarország!

Éljen az egységes nemzeti front!

1944 március 19.

Békepárt

A Békepárt felhívása a német megszállók ellen

Lázadj, Magyar!

Szegény magyar eladtak, meggyaláztak,
elárultak, mint soha nemzetet,
beszegődtettek német zsoldosának,
világcsúfja lett tündöklő neved.
Nem te akartad, gúzsbakötve vittek,
bitón veszett el sok igaz fiad . . .
de lázad már a népek forradalma,
es zúg a dal: „Fegyverbe bontiak!"

Kiáltsd világgá: – Nem, és nem te voltál!
Minden pecér magyarnak öltözött!
Húsod kimérték, véred csapraverve
rablott:, idegen földet öntözött,
de lázad már Petőfi forradalma:
új Március érik a föld alatt,
és kinjainkból új Magyarhon támad,
új, tiszta nép, mely boldog és szabad!

Hallod a dalt, Párizs dalát a szélben?!
„Föl barcra társak!" s ujra gyujt e dal!
A barikádok tüzes indulója
ugy lángol, mint a végső diadal!
Fegyverbe szólit minden szolganépet,
és száll feléd, mint szent parancsolat:
Lázadj Magyar a szabadság nevében,
Szabad népek közt vivd meg harcodat.

Emeld magasba tépett lobogódat,
ne légy utolsók utolsója itt!
Körötted már a népek milliói
vivják a szent szabadság harcait . . .
Uj csillag hiv, s a szabad messzeségből
egy dal viharzó láza száll feléd . . .
Lázadj Magyar a lázadó világgal
és zúgd a dalt: – Szabad lesz már a nép!
Szabad lesz már a nép!

Várnai Zseni versét röpcédulán terjesztették

LÉCI HIRADÓ

TERJESZTIK A SZÖVETSÉGES REPÜLŐK 16. SZÁM

Amerikai csapatok Németországban
A Vörös Hadsereg Erdélyben

A nemzet sírásói

Erdélyből, menekülök ezrei özönlenek az ország belseje felé. Északerdélyben teljes a fejetlenség. A lakósság hátrahagyja házát, földjeit, állatait. A németek végigfosztogatják Erdélyt, csakúgy mint 1918-ban.

A németek az Alföldet, a Duna-Tisza közét és a Dunántúlt csatatérré akarják változtatni, nehogy német területen kelljen harcolniuk. Az ország legfontosabb gyárait és közműveit fel fogják robbantani, nehogy kiürítésük után a Szövetségesek kezébe kerüljenek. A magyar katonát, a magyar munkást magukkal fogják hurcolni, hogy a Reich védelmében vérezzenek el.

Ez a sors vár Magyarországra, ha a hadsereg és a nép nem cselekszik azonnal. A nemzet sírásóit, a Horthy mögött álló klikket ártalmatlanná kell tenni és azonnal a német csapatok ellen kell fordulni. A bolgár és román példa jól mutatja, hogy a fejvesztett németekkel ma már könnyen el lehet bánni. A Szövetségesek elleni harc folytatása a nemzet halálát jelenti. A németek elleni harccal a magyar nép megrövidíti szenvedéseit és megteheti az első lépést egy dolgos, kemény és becsületes élet felé.

Harc a Siegfried Vonalért

A nyugati fronton minden óra újabb előretörést, újabb győzelmeket hoz a Szövetségesek fegyvereinek és a mellékelt térkép megrajzolása óta már újabb jelentős változások történtek a Siegfried Vonal előtt.

Amerikai páncélosok nagyerejű kötelékei Luxemburg felszabadítása után mérsékelt német ellenállást leküzdve betörtek Németországba és 8 kilométeres mélységben a Siegfried Vonal szívében harcolnak. Trier és Aachen, a Siegfried Vonal két bástyája között óriási Szövetséges csapatösszevonások jelentenek az Ardennes erdőségeiben. Feljebb északon az angol Második Hadsereg áttörte a németek belgiumi fővonalát, az Albert Csatornát és ma már mélyen holland területen áll.

Patton tábornok amerikai Harmadik Hadserege a Mosel folyó 80 kilométeres frontján hatalmas offenzívát indított a német állások ellen. Bár a németek számos ellentámadást indítottak, a Szövetségesek hatalmas légierejük támogatásával, jelentős térnyereséget értek el és a Maginot Vonal egy fontos szakaszát elfoglalták. A hatalmas francia erődítmények sértetlenül kerültek a Szövetségesek kezébe.

A Harmadik Hadsereg más egységei a felszabadított Dijon-tól nyugatra kapcsolatot létesítettek a Francia Riviera felől előretörő Szövetséges csapatokkal és ezzel Franciaország felszabadítása jóformán teljessé vált.

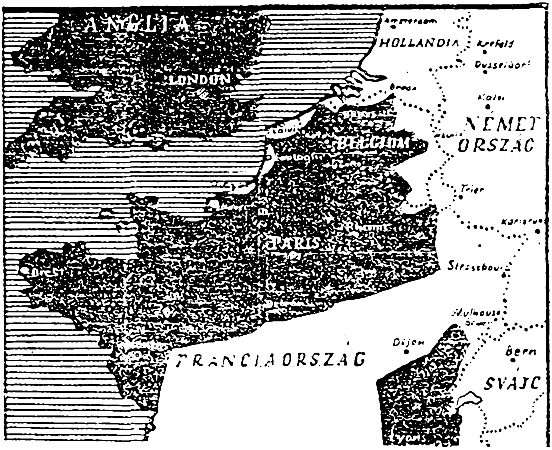

Szövetséges repülőgépek által leszórt és terjesztett röpcédula

MAGYAROK

Miért engeditek, hogy kiüzzenek házaitokból és miért kell követnetek azokat a szerencsétlen földönfutókat, akik ma nyugat felé vonszolják magukat?

Miért engeditek, hogy a németek minden egyes bakterházat, postahivatalt, szérüt, kazalt elpusztítsanak?

Miért kell fiaitoknak, testvéreiteknek, férjeiteknek Magyarország háborújának ebben az utolsó órájában elpusztulniok a harctéren?

E KÉRDÉSEKRE EGY VÁLASZ VAN CSAK:
A KORMÁNY NEM AKAR BÉKÉT KÖTNI!

BÁRKINEK, AKI A BÉKE ÚTJÁBANK ÁLL,
TÁVOZNIA KELL AZ ORSZÁG ÉLÉRŐL!

OLYAN VEZETŐKET KÖVETELJENEK,
AKIK HAJLANDÓK

BÉKÉT KÖTNI!

A Magyar Front békét követelő röplaja 1944-ből

Várnai Zseni

Szent-Györgyi Albert

Jelentősebb ellenálló csoportok

1. Akciógárdák (Szir, Marót Laci stb.)
2. Aszódi úti csoport
3. Budai Önkéntes Ezred
4. Csepeli ellenállók
5. Danuvia gyári ellenállók
6. Honvéd kisegítő karhatalmi zászlóalj (XIII. kerület)
7. Honvéd kisegítő karhatalmi zászlóalj (XIV. kerület)
8. Kispest–pestszentlőrinci csoport
9. KISZ-csoportok (Ságvári, Homok stb.)
10. Kőbányai csoport
11. Magyar Nemzeti Felkelési Felszabadító Bizottság
12. MÉMOSZ ellenállási csoport. Arena (Dózsa György) út
13. Óbudai csoport
14. Pestszenterzsébeti csoport
15. Radó-csoport (Visegrádi utca)
16. Rákoshegyi csoport
17. Rákospalotai csoport
18. Sashalmi csoport
19. Stollár-csoport (Kiotild utca)
20. Taurus üzemi csoport (Nagymező utca)
21. Táncsics-csoport
22. Újpesti csoport
23. Vörös Brigád
24. Deák–Nagy-csoport
25. Károly Laktanya
26. Újpesti KISZ harci gárda
27. Pesterzsébeti KISZ harci gárda
28. Táncsics-sejt
29. MAVAG gyári csoport
30. Farkasréti csoport
31. Teve utcai csoport
32. Károlyi-csoport
33. Gyomrói úti téglagyár Ellenállók kivégzése
34. Táncsics-zászlóalj
35. Pestlőrinci csoport
36. Solymári csoport
37. Bimbó úti Mikó-csoport
38. Valéria-telepi csoport. Weikerle-telepi csoport
39. Ellenállás csoport
40. Szovjetunió Barátainak Magyarországi Egyesülete
41. XIV/1. Honvéd kisegítő karhatalmi zászlóalj
42. Gorgey-zászlóalj
43. 11. helyőrségi kórház

A Várnai - Szent-Györgyi vezette fegyveres csoport a 20-as számnál
/Dr. Gazsi József történész összeállítása/

1146. sorszám

15.384 M. E. szám

1946.

MAGYARORSZÁG MINISZTERELNÖKE

Igazolom és elismerem, hogy

T I H A N Y I /Hirmann/ J Ó Z S E F

a Szociáldemokrata Párt központi titkára

aki született 1919 év december hó 27. napján Budapest- en,

a nemzeti ellenállási mozgalomban és a fasizmus elleni harcban önfeláldozó magatartást tanusított.

Erről a 7200/1945. M. E. számú rendelet értelmében jelen okiratot kiállítom.

Budapest, 1946. évi október hó 28.

MAGYAR MINISZTERELNÖKSÉG

miniszterelnök

Károlyi György Budapest

Tihanyi József részére adományozott oklevél,
Nagy Ferenc miniszterelnök aláírásával

Az SS-őrség tömegsírba helyezi az áldozatokat Bergen-Belsenben,
brit katonák felügyelete mellett

Obeliszk Bergen-Belsenben.
1993-as évben készült felvétel

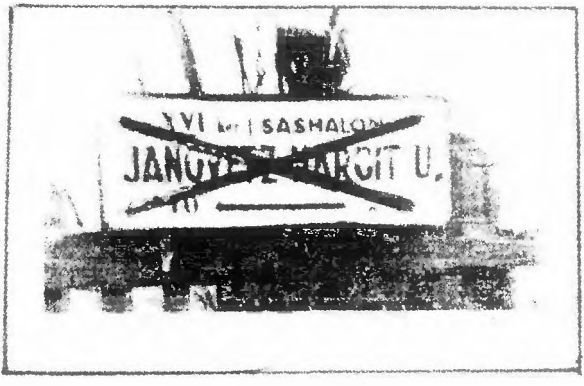

Áthúzott utcatábla
Budapest, XVI. kerületben.
1993-as évben készült felvétel

A DEMÉNY-MOZGALOM RÁKOSVIDÉKEN

Demény Pál síremléke a Rákoskeresztúri temetőben

Demény Pál

„Márványlapokra tettöket
Örök betűivel
A történet komoly szavú
Múzsája vési fel."

(Bajza József: Apotheozis)

I.

AZ ELSŐ KOMMUNISTA ÚJSÁG 1919 UTÁN

„Rákos" jelentőségét, a nemzeti önállóságért és függetlenségért folyó harcban igazán Krúdy Gyula királyregényeiből értettem meg. Egy helyen így írt Krúdy, amikor magyar nemesi lovascsapat haladt el egy kúria előtt és az ott lakók kérdezték: Hová mentek? Válasz: „Rákos"-ra megyünk, Pozsonyba!

Mint Rákos vidékéről származó és itt lakó ember írok a Demény-mozgalom Rákos vidéki tevékenységéről. Persze, legjobban írt erről Demény Pál, de más nézőpontból írom le saját tapasztalataimat és néhány dokumentumot is bemutatok, miután 1996-ban a Demény-család utolsó tagja, Demény Vera is eltávozott közülünk.

Írásom vicinális téma lenne, ha a Demény-mozgalom tevékenysége nem kapcsolódna ezer szállal a magyar munkásmozgalomhoz és a németellenes függetlenségi harchoz. A Demény Pál által irányított kommunista szervezet először 1921-ben, majd 1944-ben tevékenykedett Rákos vidékén.

Amikor a győztes nagyhatalmak és a kisantant csapatai megdöntötték a Magyar Tanácsköztársaságot, a megcsonkított Magyarországot elborította a fehérterror. Ebben az időben – 1921-ben – Demény Pál, Liska Terézzel – későbbi feleségével –, valamint Kassák Lajos fiával, Kassák-Nagy Rezsővel nyomdát rendeztek be Rákosszentmihályon a Kinizsi u. 5. sz. alatt egy kertes házban. Itt nyomták a Tanácsköztársaság után az első kommunista újságot, az Örök Forradalom című lapot. Ekkor vette kezdetét a Demény Pál által irányított kommunista csoportok harca a szabad, független Magyarországért, a szociális problémák gyökeres megoldásáért és a nép önrendelkező jogaiért.

A Népszava 1921. október 2-án hírül adta: „Ifjúmunkások a rögtönítélő

bíróság előtt... A fiatalembereket azon a címen állították a rögtönítélő bíróság elé, hogy azok Rákosszentmihályon és környékén, állítólag a kommunizmus érdekében mozgalmat indítottak."

Az 1921-ben történt letartóztatásukig, 35 ifjúmunkás vett részt a lap kinyomtatásában és terjesztésében Budapesten és környékén. Erről részletesen írt 1957 után, több kiadott könyvében sajátmaga Demény Pál, aki a többszáz főből álló kommunista szervezetet irányította a felszabadulás előtt.

Az 1921. évi tárgyalás 1. számú vádlottja Demény Pál volt, a 29. pedig Nagy Sándor cukrász és sütőipari ifjúmunkás, akiről Demény Pál nagy szeretettel írt Rabságaim című könyvében. Később így írt: „... És most felsorolom őket, bár országos hírű nemigen akadt közöttük, legtöbbjük halott, írásom olvasójának nevük: elszállt füstkarika." Így igaz! Azonban egyiküket, a már említett Nagy Sándor sütőmunkást ismertem, Sashalmon halt meg 1985-ben, a Cinkotai temetőben nyugszik. Nagy Sanyi bácsitól, halála előtt egy könyvet kaptam emlékül a következő bejegyzéssel: „Földes Miklós Elvtársnak, azért, mert meglátogatott magányos életemben. Megemlékezésül adtam. Nagy Sándor."

A Demény Pál által irányított ifjúkommunista szervezet 1921-ben nagy erkölcsi erőt képviselt: A letiport munkásságnak bíztatást, reményt adott a szervezet által kinyomtatott és terjesztett Örök Forradalom című újság. Egyik megmaradt példányának első oldalán levő cikk címe: Fel a zászlókkal! Fel a szívekkel! A lap nagy jelentőségét talán jobban meg lehet érteni, ha megemlítem – kicsit előreszaladva az időben – az 1942-ben kiadott illegális Szabad Nép 100-120 példányban jelent meg. Az úri rendszer annyira rettegett az újságtól, hogy szerkesztőjét, Rózsa Ferencet, a rendőrség agyonverte. Az Örök Forradalom című lap is 100-120 példányban jelent meg. Az újság eljutott Dunakeszi-Alagra, Fótra, Aszódra és az ország távolabbi helyeire is.

Miért csak kínvallatásban és börtönbüntetésben részesültek az ifjúmunkások és nem bitófán végezték? Erről maga Demény Pál írt, korábban említett könyvében: „... Esküdt Lajos panamája, a király letartóztatása (IV. Károly király-féle puccs.) báinkat elbizonytalanította." A Népszava másnap írhatta: „A rögtönítélő bíróság kimondta, hogy az ügy nem tartozik a rögtönítélő bíróság elé, és ezért gyorsított tanácshoz utalta át".

1922. VI. 13-án megszületett az ítélet: Demény Pált és Rudas Bélát 1 év 3 hónapi börtönbüntetésre ítélték. A többi ifjúmunkás rövidebb börtönbüntetést kapott. A bíróság Demény Pál börtönbüntetését felemelte, majd internálták és csak 1924-ben szabadult.

A Demény Pál által irányított kommunista szervezet a háború vége felé, 1944 őszén, még fegyverténytet hajtott végre Rákos vidéken.

„Legyetek hasonlók hozzájuk,
Hogy kisgyerekeitek liliomlábaikkal
Ártatlanul mehessenek át
Az előttük álló vértengeren."

(József Attila: Tanítások)

II.

KOMMUNISTA FEGYVERESEK SASHALMON

Demény Pál értesítést kapott szervezetének tagjaitól, hogy a kőbányai sörgyár pincéjében berendezett repülőgép-alkatrészgyárban dolgozó tizenkét szovjet fiatalembert a közeledő front miatt Németországba szállítják, ahol életveszélybe kerülnek. (Sok 18-20 év körüli fiatalembert hurcoltak Magyarországra, akiket gyárakban dolgoztattak. Erről nem szólt a „krónika".) Demény Pál 1944. októberében megbízta Kraici Kálmánt, szervezetük kiemelkedő személyiségét, hogy szervezze meg a szovjet fiatalok megszöktetését. Kraici Kálmán néhány, a katonaságtól megszökött elvtársával együtt Budán, egy őrizetlenül hagyott Klockner gyártmányú, rendszámmal ellátott tehergépkocsit ellopott. A teherautóval megszöktették a tizenkét szovjet fiatalt. A X. kerületi Asztalos Sándor utcában levő elhagyatott Sorg-féle építőipari vállalat telephelyén rendezkedtek be. Mikor két tábori csendőr igazoltatta, az egy szeroszlop szabályos irataival ellátott egységet, a leleplezés elkerülése végett Sashalomra távoztak, a Rex-filmgyár telepére, ahol a gondnok Némedi Ferenc és felesége szervezetük tagjai voltak.

A filmgyári telepen berendezkedett alakulatnak voltak esélyei arra, hogy valóra váltsa terveiket: A Vörös Hadsereg közeledtével, a magyar és német fasiszta csapatok hátában fegyveres partizán harcot folytassanak, majd áttörjenek a szovjet csapatokhoz. Mint majd látni fogjuk, tervük nem valósult meg.

A filmgyári telep hátulsó kijárata a Galgahéviz utcára nyílott. Három házzal odébb lakott Szerényi Sándor, szervezetük tagja és annak öccse Szerényi András. Szerényi András őrmester szolgálati helye a mátyásföldi gépkocsiszertár volt. A gépkocsiszertárban szolgálatot teljesítő Fehérvári Tibor honvéd hadnagy – németellenes személy – volt, aki a gépkocsiszer-

tár kihelyezett egységeként vette a csoportot nyilvántartásba. Élelmiszer ellátásban is részesültek. Szerényi András útján a csoport szabályos menetlevelet akart beszerezni, ezzel a csoportnak szabad mozgást kívántak biztosítani.

A véletlen – valószínű feljelentés történt – azonban keresztülhúzta számításaikat. Október végén két fegyveres nyilas jelent meg a telepen. Fegyveres harc bontakozott ki a nyilasok és az egység között. A két nyilas katonát lelőtték. A várható túlerő megjelenése miatt azonnal tehereautóra ült a csoport, a tizenkét szovjet fiatallal együtt. Két egyenruhás felhúzta a nyilas karszalagot és a csoportot, mint elfogott katonaszökevényeket szállították Zuglóba. Zuglóban a Demény Pál által irányított Klement-féle vegyi üzemben, az egység magyar tagjai helyben maradtak. Amikor a Vörös Hadsereg csapatai elérték Zugló határát, az egység fegyveres harcot folytatott a fasiszta csapatok hátában.

A tizenkét szovjet fiatalt Budapest különböző kerületeiben, kommunista családoknál helyezték el, akik megélték a felszabadulást. A szovjet fiatalok levelekben köszönték meg magyar elvtársaiknak az önzetlen, bátor cselekedetüket. Egyikük levelét itt bemutatom, magyarra fordítva.

Személyesen ismertem a Demény-mozgalom két tagját: Nagy Sándor és Szerényi Sándor sashalmi lakosokat. A felszabadulás után mindkettőt megmeglátogattam. Tőlük tudom a Demény-mozgalom sok, apró részletetét, segítségükkel tudok itt bemutatni néhány érdekes bizonyítékot. 1957 után mindketten többször részesültek kitüntetésekben, többek között megkapták a Szocialista Hazáért érdemrendet is. Megemlítem végezetül: életükben látogattam Rózsa utcai lakásukon Demény Pált és lányát, Demény Verát. Ezzel a kis írással tisztelgek emlékük előtt.

Forrás:

1./ Demény Pál Rabságaim című kötet, Magvető Könyvkiadó, Bp. 1989.
2./ A Magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom, Kislexikon, Kossuth Könyvkiadó, 1987., 69. oldal, címszó. 286. oldal. Sashalmi csop.
3./ Nagy Sándor és Szerényi Sándor, a Demény-mozgalom tagjainak elbeszélése, és útmutatásuk alapján, a helyszínen készített fényképfelvételek, dokumentumok.

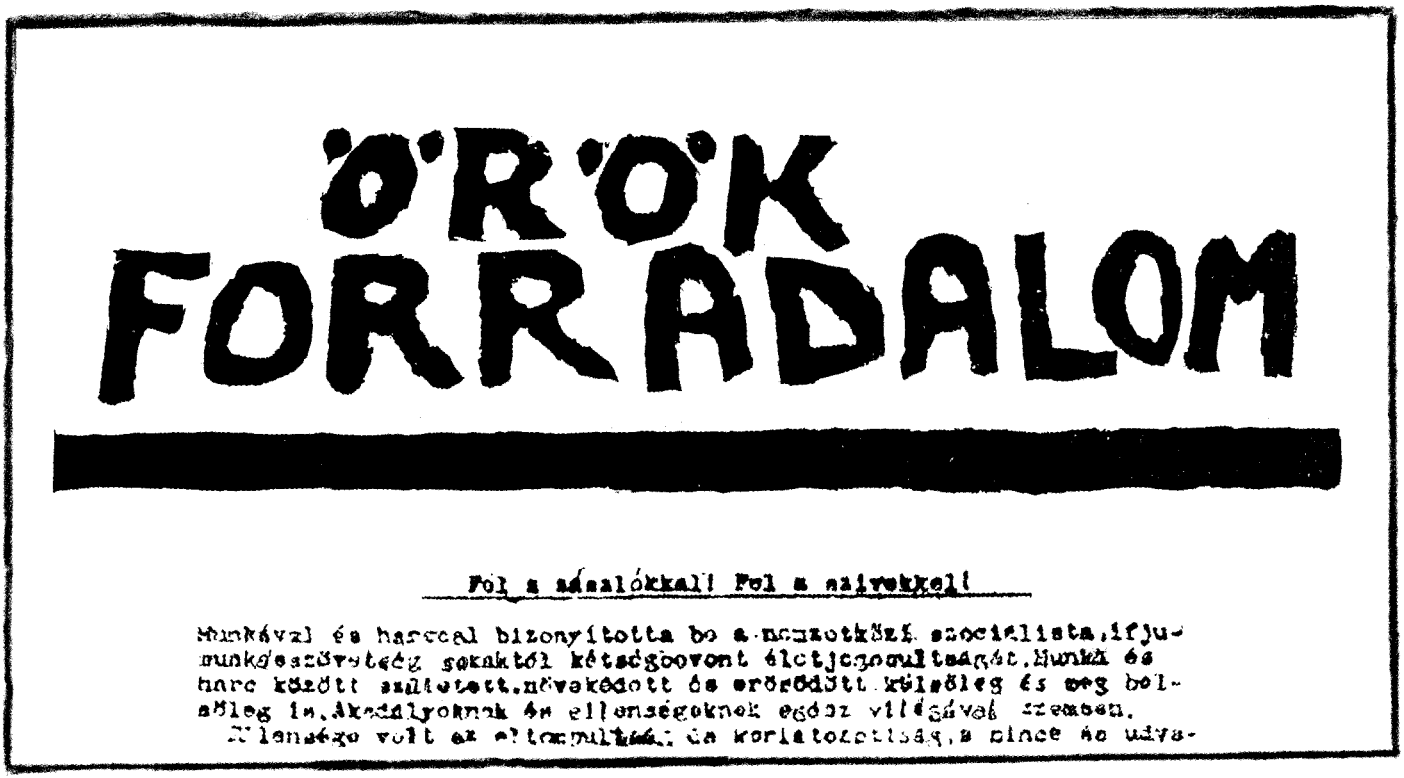
ÖRÖK
FORRADALOM

Fel a sáncalókkal! Fel a szivekkel!

Munkával és harccal bizonyította be a nemzetközi szocialista ifjumunkásszövetség sokaktól kétségbevont életjogosultságát. Munka és harc között született, növekedett és erősödött külsőleg és belsőleg is. Akadályoknak és ellenségeknek egész világával szemben.
Ellensége volt az eltompultság, a korlátoltság, a pince és udva-

Rákosszentmihályon állították elő 1921-ben a kommunisták illegális lapját, az „Örök Forradalmat”

Ebben az – azóta már átépített házban –
nyomtákaz Örök Forradalom című lapot

Kraici Kálmán

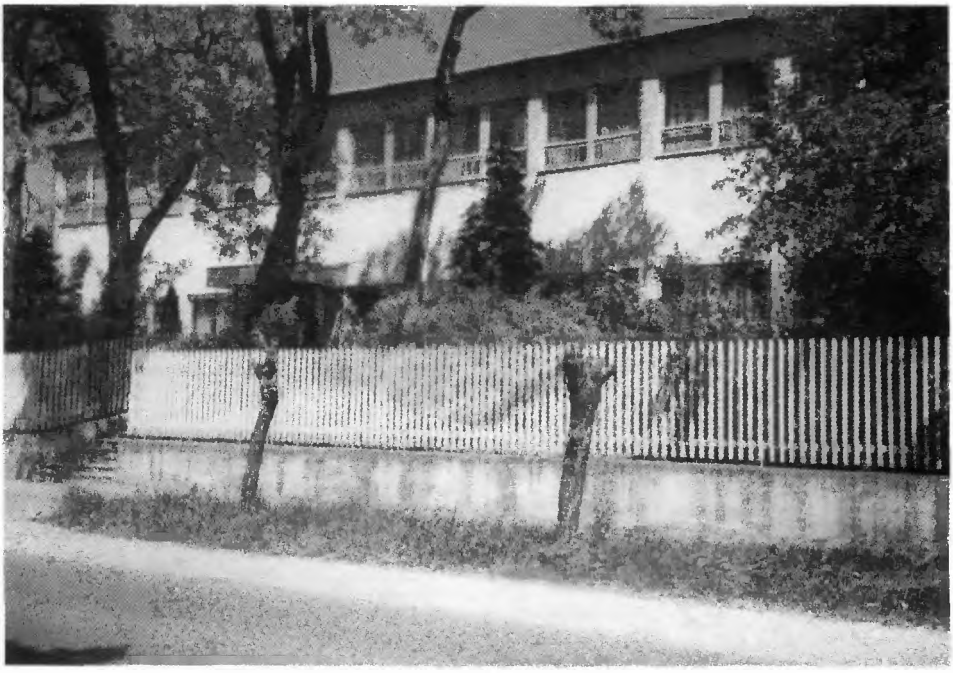

A Rex-filmgyár, ma már átalakított épülete Sashalmon,
a Hősök fasora 22. sz. alatt

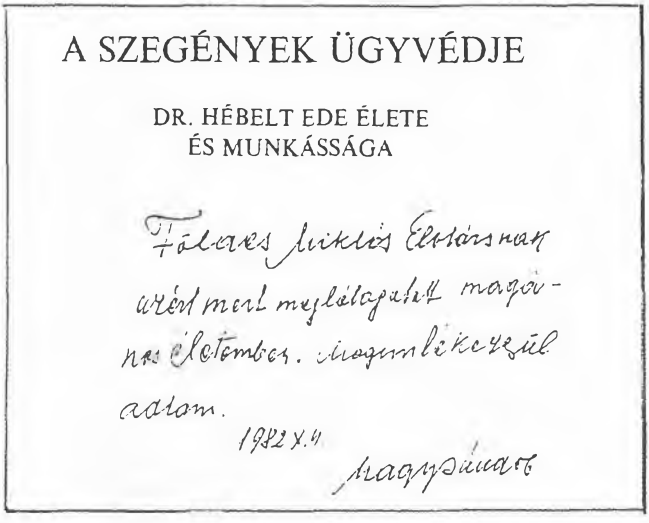

A 29. számú vádlott, Nagy Sándor ajándéka a cikk szerzőjének

Bondarenko Leonid Misa, Makejavkából; Cseberja Viktor, Donbasz; Federenko... Donbasz; Krasznov Vladimir, Krasznodon; Kucsererko Alekszej Markovics, Szemjekino; Kurnoszov Vaszilij Fedorovics, Dubljan; Jakovenko Ivan Nikolajevics, Szemjekino; Popov Ivan, Rosztovszkaja; Raznyekov Nikolaj Mihalovics, Szevernaja; Usztinov Dimitrij Petrovics, Krasznodon; Trifinov Nyikolaj, Donbasz és Kozjavin Mihail Griorgevics, Sztudennüj.

A 12 megmentett fiatal névsora

„1984. IV. 22. Mélyen tisztelt drága Gábor! Szívből köszöntelek Téged és családodat május 1. ünnepe és a győzelem napja alkalmából. Teljes szívből kívánok Neked és a mi magyar barátainknak sok emberi boldogságot, valamenyi ügyhöz sikert, békés égboltot és sok gazdagságot. Őszintén köszönöm Önöknek és a magyar elvtársaknak mindazt, amit tettek értem - megmentették az életemet.

Mély tisztelettel Kurnoszov."

Egy szovjet fiatal levele megmentőjéhez, Rosta Gáborhoz

GYŐRFFY GYULA,

A KATONAI ELLENÁLLÁS MÁRTÍRJA

Magyar futárrepülőgép

Magyar vadászbombázó repülőgép

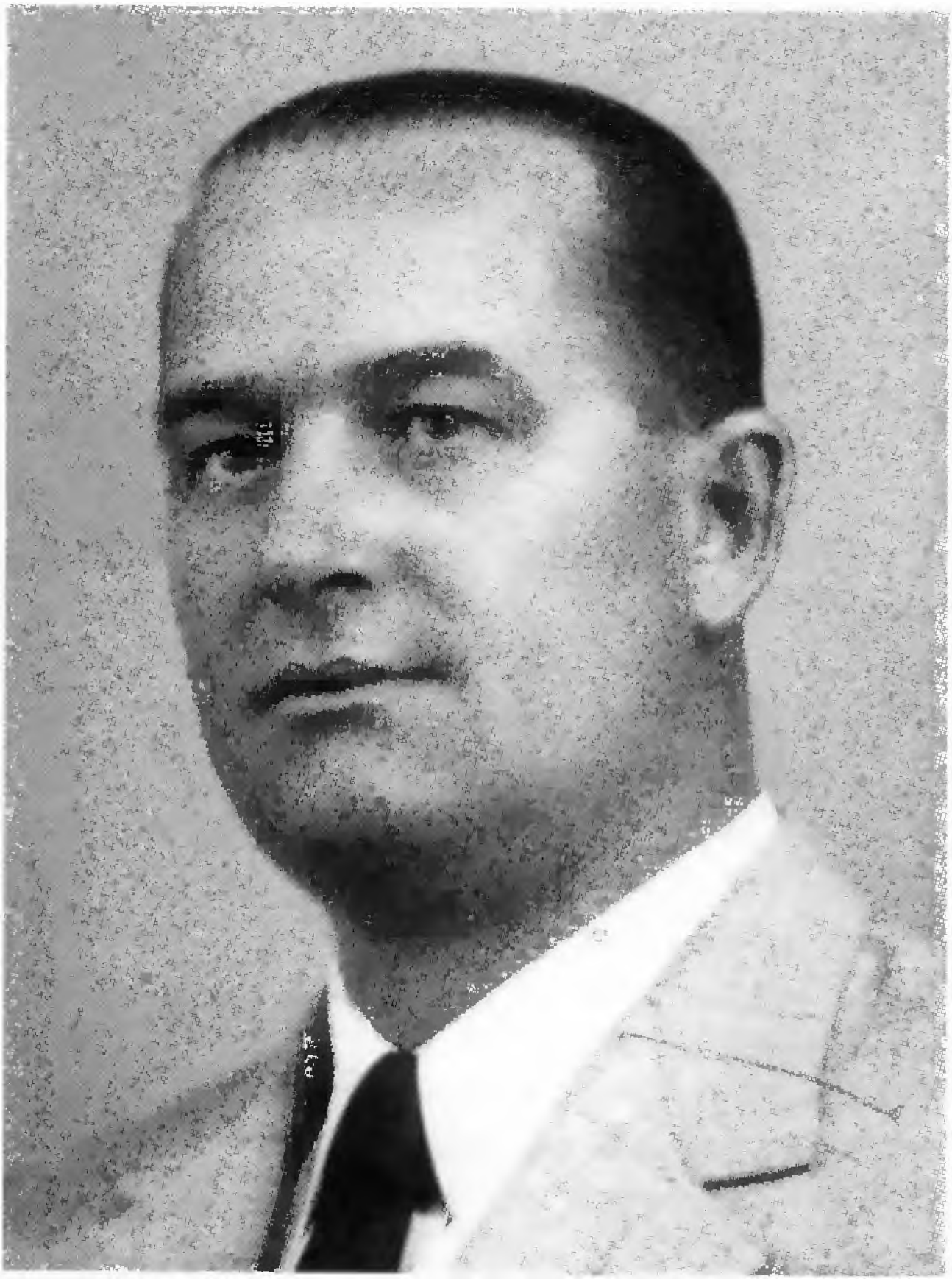

Györffy Gyula honvéd alezredes

„Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő
Gyönyörű folyása,
Nyárád vize, kedves íze,
Rózsa az illatja,
Bő terméssel határidat
isten látogassa!"

(Erdélyi hajdútánc. Kuruc kori ének)

I.

A HADAPRÓD ÚTJA

A Hadtörténeti Múzeumban, a második emeleten van a fényképtároló. Itt őrzik a fegyveres és katonai ellenállás hőseinek fényképeit és a megmaradt egyéb dokumentumokat. A 194-es számú fiókban van a Győrffy Gyuláról maradt fénykép- és dokumentumgyűjtemény. A Hadtörténelmi Levéltárban pedig a róla készült írásos feljegyzések, és katonai nyilvántartó lapja. Elsősorban a magyar ifjúságnak kell megismernie – az eddig ismeretlen – Győrffy Gyula áldozatos életútját, a bátor hazafi és katonatiszt cselekedeteit. Lebbentsük fel a feledés fátylát a katonai ellenállás egyik mártírjának életútjáról.

Győrffy Gyula 1894. május 21-én született az Ipoly folyó melletti Losonc városában, köztisztviselő családban. A város a Losonc-patak völgyében fekszik. Neve a szláv Lucsenyec szóból származik, melynek jelentése: lucfenyő. A város a Szlovák Köztársasághoz tartozik. Banska Bystrica város levéltárában található Győrffy Gyula anyakönyve. A matrikulában található adatok: „Róm. kat. 21. maja. 1894. Gyula, László Győrffy. Apa: Győrffy Zoltán telekkönyvi hivatalnok, r.k. Anyja: Strecker Emma r.k. Keresztszülők: Makky László telekkönyvi hivatalnok r.k., Strecker Gizella Hajadon r.k." Győrffy Gyula édesapját 1900 táján áthelyezték Kis-Küküllő vármegye járási székhelyére Szentágota községbe. A gyakori áthelyezés nem ment meglepetésszámba egy köztisztviselőnek az Osztrák-Magyar Monarchiában. A Szentágota név a község védőszentjének, Szent Ágotának nevéből ered. Ma a község Romániához tartozik. Küküllő megye gyönyörűséges vidék. A Maros, a Kis- és a Nagy-Küküllő folyók öntözik. Az Árpád-korban, Szent István királyunk idején a hét erdélyi vármegye

egyike volt, Küküllővár székhellyel. Nevét a honfoglaló magyarok adták. A török Kükölliy névalakból nevezték el, magyarul kökényes. A megyét 1876-ban Medgyes székely szék egy részévé egyesítették Kis-Küküllő néven. Itt töltötte Győrffy Gyula gyermekéveit. Szentágotán csend, jó levegő és jó emberek, kicsi katholikus magyarok várták az elemista Gyulát. Itt hallott először német szavakat. A községet románok és németek is lakták. A négyezer lélekből álló településen a katholikus magyarok és szászok részére volt templom is. Gyula később – katonatiszt korában – jól beszélt németül. Édesanyja, Strecker Emma a háztartást vezette. Gyula, szüleinek egyetlen gyermeke volt. Itt végezte el az elemi iskolát nagyon jó eredménnyel. A család egyszerű és tisztes életmódban élt. Nem kell külön mondani: a kicsi családban születésétől kezdve Győrffy Gyula egyszerűséget és becsületességet látott maga körül. Ez az életindíttatás haláláig elkísérte. Halála előtti cselekedetét ez is motiválta.

Hamarosan elhagyja a szülői házat. Tíz éves korában egy nagy családba került: felvételt nyert Nagyváradon a császári és királyi hadapródiskolába. A katonaiskola lett új otthona. Itt virágzott ki szívében a bajtársiasság és a hazaszeretet érzése. Ő még az úgynevezett régi erkölcsi szokásokban nőtt fel. Ez érződik Nagyváradról 1909-ben szüleihez írt levelében, melyben nagy tisztelettel és kézcsókkal köszönti őket. Győrffy Gyula számára elkezdődött egy kemény, szigorú, fegyelmezett katonás életmód. Éveken át hajnalban kel. Katonai alakzatban megy az ebédlőbe, hálóterembe, mosdóba, gyakorlótérre, orvosi vizsgálatra, a városba és a templomba is. A spártai életmód és a tanulás készíti fel a katonai pályára. Kedves szüleit a karácsonyi, húsvéti és a nyári szünetben látogathatja meg. Év közben otthonról kap édesanyja kezével készített finomságokat, ezeket közösen fogyasztja el bajtársaival. A hadapródiskolán nem csak katonai tárgyakat, idegen nyelveket is tanulnak. Gyula a német nyelvet választja. Már konyít is hozzá egy keveset, otthon a mamától és a falubeli ismerősöktől a német nyelvet kezdte megtanulni. Itt érik férfivá nyolc év múltán. Bizonyosra vehető, hogy a fiúk az érettséginél magasabb tudást szereztek Nagyváradon. Az edzettségről és a katonás tartásról nem is beszélve.

Az iskolában nem voltt rendfokozat, de egyenruha igen. Nyáron zsávoly, télen posztó. Azért kitüntetés, az volt. A tanulás eredményét gombokkal jelezték. Azt varrták egyenruhájukra. Győrffy Gyula sok gombot varrhatott egyenruhájára. Később – tiszt korában – több rendfokozatot és sok kitüntetést hordhatott egyenruháján; vérével és tudásával szerezte őket. Az iskola elvégzése után 1914-ben még elvégez egy tartalékos tiszti tanfolyamot. A megmaradt katonai nyilvántartó lapján ez áll: Tényleges

szolgálat kezdete 1913.X.1. A fegyvernemi rovatban pedig ez: Zászlós, 1914.X.1. Tüzér.

Győrffy Gyula katonai pályafutása az I. világháborúban kezdődött, nem az irodában, a harctéren. A fiatal tiszt a tüzérséghez került beosztásba. Az iskolában tanultakat a gyakorlatban próbálja ki. 1915.IX.1-én megkapja a hadnagyi rendfokozatot. A háború közepén a repülőegységekhez vezényelik. Ez a fegyvernem akkor még új volt. 1917 tavaszán Győrffy megsebesül, és olasz fogságba esik. 31 hónapos hadifogság után 1919 őszén szabadul. Itthon megkapja a sebesülési érmet és a Károly Csapatkeresztet.

1920: a trianoni békeszerződés a tisztikar és személyesen Győrffy Gyula további katonai pályafutását is megnehezítette. A háborút megjárt, képzett – vagyontalan – tüzértiszt az úgynevezett rejtett állományba kerül, polgári dolgozó lesz. Repülőtiszti átképzést kap. Csak 1936.V.1-jétől kezdi a tényleges katonai szolgálatot, századosi rendfokozattal. 1941-től kiképző és repülőtéri parancsnok a nyíregyházi repülőtéren. 1941-ben elvégzi a repülőtörzstiszti tanfolyamot, 1942-ben repülő őrnaggyá léptetik elő. Korábbi házasságát a bíróság 1941-ben felbontja. Új házasságkötését – Bánó Nagy Ilonával – az illetékes parancsnokságnál megkérelmezte, házasságkötését a nyilas hatóságok által végrehajtott kivégzése akadályozta meg.

Nem bír fontossággal, de elmondom a teljesség kedvéért is: vitézi cím és nemesi előnév birtokosa volt. 1936-ban avatták vitézzé, a telekesi előnevet 1943. évtől használta. Nemzetünk egyik kimagasló személyisége és hőse, Bajcsy-Zsilinszky Endre 1935-ben lemondott vitézi címéről. De mindkettő hős volt, bátor és vitéz katonaként viselkedtek kivégzésükkor. Mindkettőjüket vitézi címmel rendelkező pribék ítélte halálra... Győrffy Gyulát vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc altábornagy. 1849 óta 1944-ben akasztottak fel és lőttek agyon újra honvédtiszteket. Akkor a németek, 1944-ben a magyarok végezték a hóhérmunkát.

Győrffy Gyula nem címe szerint, hanem egész életútjával, bátor magatartásával bizonyította vitézségét, hazafiságát. Nem lehet kétséges, ki volt a hős: Győrffy Gyula vagy a hóhérai.

„Rajtunk tenger – a fegyver:
mert a német köztünk hever,
és igen ver;
Mutogatja magát, mint egy
Kényes gavallér,
Nemzetünket kínzó pallér,
. Nem szán, mint hóhér;...“

(Thaly Kálmán: A Rákóczi-nóta)

II.

A KATONAPÁLYA UTOLSÓ ÁLLOMÁSA: MÁTYÁSFÖLD, KATONAI REPÜLŐTÉR

1943. augusztus 4-én a légierők főparancsnoka kinevezi a mátyásföldi katonai repülőtér parancsnokává. (14 hónap múlva ez a parancsnok igyekszik rávenni Győrffy Gyulát katonai esküjének megszegésére.)

A légierő minden ország legfontosabb fegyverneme volt. A legmegbízhatóbb és legképzettebb tisztekből állt. Így volt ez nálunk is. Azt azonban közvéleményünk nem ismeri eléggé – nem saját hibájából –, hogy számos repülőtiszt és műszaki beosztott csatlakozott a németellenes katonai ellenálláshoz; szembeszálltak a hazánkat megszálló német fasisztákkal és magyar cinkosaikkal. Győrffy Gyula alezredes önfeláldozó, bátor cselekedetét jobban tudjuk értékelni, ha csak röviden is, megismerjük a repülőtiszti kar ellenállási harcát. Ezt segítette a fontos, – az országra kiterjedő utasításokat adó feladatokkal rendelkező mátyásföldi repülőtéren – parancsnoki beosztásban álló Győrffy Gyula alezredes.

A repülőtiszti kar ismerte Bajcsy-Zsilinszky Endrét, aki az I. világháborúban huszárkapitány volt. 1944. március 19-én az országot bejárta a hír: Bajcsy-Zsilinszky fegyveresen szállt szembe a rátörő német és magyar fasisztákkal. Utolsó töltényig harcolt. Az angol rádió magyar nyelvű adása, valamint a Békepárt röplapja hírül adta: Bajcsy-Zsilinszky Endrét lelőtték. A gyors orvosi beavatkozás azonban megmentette életét. A tett politikailag volt nagy jelentőségű. Szinte felhívás a fegyveres szembeszegülésre. Bajcsy-Zsilinszky Endre országgyűlési képviselője volt a Kisgazdapártnak. A többi között ezért is tiltakozott a kormányzó és

követelte szabadlábra helyezését. Ezután Bajcsy-Zsilinszky 1944. nyarán illegalitásba vonult, kapcsolatot keresett és talált katonai személyiségekkel. Ennek során repülőtisztekkel is összeköttetést teremtett. Novemberben katonai szakemberekből megalakítja a fegyveres ellenállás katonai szervét.

A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság vezetője Kiss János altábornagy, valamint Nagy Jenő ezredes és Tartsay Vilmos százados. A repülőtiszti katonai ellenállásnak már korábban tagja lett Győrffy Gyula alezredes. Rajta keresztül is létrejött – már kora ősszel – a katonai ellenállás vezetői és a repülőtisztek között a kapcsolat. 1944 kora ősszel Nagy Jenő ezredes megállapodott a székesfehérvári katonai repülőtér néhány tisztjével, hogy segítik a katonai ellenállás munkáját. A terv az volt, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre levelét a szovjet külügyminiszterhez, valamint a Budapestről Székesfehérvárra érkező küldöttséget átviszik a frontvonalon, repülőgéppel. A terv végrehajtása nem sikerült. Árulás következtében letartóztatták a repülőtiszteket. November 22-én elfogták Bajcsy-Zsilinszky Endrét, december 8-án pedig a katonai ellenállás vezérkarát. December 9-én kivégezték Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő ezredest és Tartsay Vilmos századost. Már írtam, de megismétlem: ezt a katonai ellenállást segítette minden erejével Győrffy Gyula alezredes. Erre a feladatra ő volt a legalkalmasabb, mert géptávírón és futárrepülő útján kapcsolatot tudott teremteni az ország repülőtereivel.

A katonai ellenállás erőfeszítéseit jól tudjuk érzékelni, ha röviden és hézagosan bár, de megismerjük néhány hős repülőtiszt tevékenységét. Legtöbbjük repülőgépével átrepült a frontvonalon a Vörös Hadsereghez; harcolni akartak a német fasisztákkal szemben. Talán a legnagyobb ellenállási cselekmény zajlott le Takácsi községben. Az ott létrehozott szükségrepülőtéren Szepesi repülő főhadnagy 1944. október 15-én katonái élén fegyverrel szállt szembe a németekkel. November 6-án a felszabadult Szeged repülőterén landolt Fekete Rezső repülő őrmester, november 13-án Dajka Miklós és Török József repülő főhadnagyok – a székesfehérvári katonai ellnállás tagjai – repültek át a 2. Ukrán Front vonalán. Később repülőgépről magyar nyelvű röpcédulák ezreit szórták le még el nem foglalt repülőterekre. Stifter János repülő százados, Molnár János repülő hadnagy, Pintér József törzsőrmester és társai egy JU 52-es tipusú S-211-es számú, hárommotoros repülőgépen 118 puskát és 40 láda lőszert vittek volna Budapestre, az ott harcoló magyar egységek részére. Ehelyett a Vörös Hadsereg ellenőrzése alatt álló szolnoki repülőtérre szállították az értékes rakományt. Jól mutatják a fasiszta erőkkel való szembehelyezkedők létszámának növekedését a légierők főparancsnokságának a

szökött pilóták ellen kiadott körözései: 1945. január 15-én 64, február 13-án pedig újabb 119 szökevény ellen bocsátottak ki körözési parancsot. Letartóztatták Krúdy Ádám repülő századost, Orosz Béla repülő ezredest és sok más tisztet. (Krúdy jelentette írásban 1941. június hónapban: német repülők bombázták Kassát.)

Még egy esetet leírok, mert a nyilas hatóságok a halálos ítélet indokolásában hasonló propagandaszólamokat hangoztattak, mint Győrffy Gyula alezredes halálos ítéletében.

A hercegi családból származó Odeschalchi Miklós repülő hadnagy is megkísérelte repülőgéppel a szökést. Navigációs hiba miatt – Olaszország helyett – német repülőtéren ért földet. A nyilas hatóságok kivégezték. A kivégzést hírül adó közleményben a többi között olvashatjuk: „... A német hadsereg ütőképességébe és a végső győzelembe vetett hitet környezetében és a vele érintkező egyénekben mindenképpen megrendíteni igyekezett, az ország területét utána elhagyni szándékozó repülőgépek zavartalan megérkezését ellenséges területre előkészítendő."[1] Tehát ellenséges terület nemcsak a Vörös Hadsereg, hanem az angolszász hadsereg által elfoglalt terület is. A katonai ellenállásban részt vevő repülőtisztek esküjükhöz és saját méltóságukhoz, becsületükhöz ragaszkodva szálltak szembe a német és a magyar fasisztákkal. A magyar államgépezet tagjai saját méltóságukat és becsületüket 1944-ben csak az ellenállásban és az üldözöttek megsegítésében őrizhették volna meg. Sajnos a többség a parancsok végrehajtásában vélte megőrizni a becsületét. A jogfolytonosságot, az ezeréves államiságot még a nyilas – törvénytelen – kormányzatban is képviselve látták. Erre gondolva tudhatjuk nagyra értékelni a hős repülők – köztük Győrffy alezredes – helytállását. Számukra a nemzet, a haza nem volt azonos az államapparátussal.

1944. október 15-én Győrffy Gyula a mátyásföldi repülőtér parancsnoka volt, amikor 13 óra 10 perckor a rádióban elhangzott a kormányzói proklamáció a fegyverszünetről. Győrffy alezredes a repülőtér tisztjeit és a legénységet a kormány utasításai iránti engedelmességre szólítja fel. A repülőteret a budapesti helyőrségi riadó rendelkezéseinek megfelelően készenléti állapotba helyezte, és így várta a további utasításokat.[2] A honvédségnek kiadott hadparancs a Magyar Távirati Iroda összeállításában a következőképpen hangzott: „Honvédek! Hőn szeretett hazánk szívében folyó pusztító harctól – a küzdő erőket számbavéve – immár döntő, az országra nézve kedvező fordulatot nem várok. Ezért elhatároztam, hogy fegyverszünetet kérek. Mint a fegyveres hatalom legfőbb Hadura felszólítalak Benneteket, hogy a honvéd-eskütökhöz híven hűséggel és feltétlen

engedelmességgel teljesítsétek előljáró parancsnokaitok útján kiadott parancsaimat. További létünk attól függ, hogy a honvédség minden egyes tagja e súlyos helyzetben kötelességtudó és végsőkig menő fegyelmezett magatartást tanúsítson. Horthy s.k. Csatay s.k.[3]

A kormányzói proklamáció után a rádióban nem bírták beolvasni a hadparancsot, mert csak egy példányban készült. Ez az egy példány Vörös János vezérezredes, vezérkari főnök kezében volt. Vörös a vezérkari híradósoknál kérte a parancs továbbítását a frontnak. A hadihíradósok főnöke Porzezinszky György alezredes utasítást adott a beosztottaknak, hogy semmilyen parancsot ne továbbítsanak a frontnak. Október 15-én a nyilas vezérkari tisztek nyomására 16 órakor megváltoztatják a hadparancs szövegét, és továbbítják a frontnak. A meghamisított kormányzói hadparancs szövege 16 óra 30 perckor a rádióban is elhangzott: „A Kormányzó Úr rádiószózatában elhangzottakat senki se értelmezze úgy, hogy a magyar hadsereg letette a fegyvert. Mind ez ideig csupán fegyverszüneti tárgyalásokról van szó. Ennek kimenetele még bizonytalan, ezért minden magyar katona és egység változatlan erővel foytassa a harcot bármilyen oldalról jövő támadással szemben."[4] (Az előzetes fegyverszüneti megállapodást a kormányzó megbízottai október 11-én Moszkvában aláírták!)

Juszti Emil altábornagy, a légierők főparancsnoka követelte telefonon Győrffy Gyula alezredestől, hogy a meghamisított hadparancsot Hughes-géptávírón és futárgépekkel továbbítsa a légicsapatokhoz. Ezt Győrffy alezredes megtagadta. Az esküt nem tette le Szálasira. A repülőtér tisztjeivel közölte azon elhatározását, hogy a kormányzó rendelkezéseinek mindenáron érvényt szerez. Majd mikor a tisztek egy része ellene fordult, előkészületeket tett átrepüléséhez a Vörös Hadsereghez.[5] Itt megemlítem: a tisztikar nagy része a nyilas puccsistákhoz állt és ezzel minden kormányzóhoz hű személy életét veszélyeztették, mint kitűnik a következő néhány adatból: A kormányzó – a hadseregparancsnokokhoz küldött – egyik megbízottja a nyilasokhoz sietett a 2. hadsereg helyett. Bakay Szilárd altábornagyot – a budapesti I. hadtest parancsnokát – a németek elrabolják, és letartóztatják. Dálnoki Veres Lajos vezérezredest, a 2. hadsereg parancsnokát a nyilasok vezérkari főnöke letartóztatja. (A nyilas kormányzói megbízott árulása ezt elősegítette.) Aggteleki Béla altábornagy budapesti hadtesparancsnokot a nyilas tisztek lefegyverezik és letartóztatják. Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az 1. hadsereg parancsnoka és Kéri Kálmán ezredes, vezérkari főnök október 16-án átmegy a Vörös Hadsereg oldalára, mert – jogosan – tartottak nyilas érzelmű tisztikaruktól.

Két hét múlva Vörös János vezérezredes – a hadsereg vezérkari főnöke – elmenekül, és átmegy a Vörös Hadsereghez. A magyar katonai egységek a fronton és a Budapest körül összevont, Horthyhoz hűnek tartott csapatok átállnak a németekhez. Mindössze 300 testőr maradt a helyén, és tart ki a kormányzó mellett.[6]

Ezek után jobban lehet értékelni és megérteni a hős ellenálló repülőtisztek és Győrffy Gyula cselekedetét és esküjükhöz való hűségüket. A nyilas hatóságok október 16-án a nyilas érzelmű repülőtéri tisztek segítségével letartóztatják Győrffy alezredest. A katonai bíróság 1944. november 29-én kötél általi halálra ítélte. November 30-án a budapesti Margit körúti fogház udvarán agyonlövik. Az agyonlövéssel kapcsolatban kegyelemről beszéltek, melyet a nyilas Feketehalmy-Czeidnek Ferenc altábornagy adott Győrffy alezredesnek.[7] Mint annyi más nyilas hazugság, ez sem igaz. Nem volt kéznél az ítéletvégrehajtó és ezért lőtték agyon. A puccsal hatalomra került kalandorok jogtalanul nem elítélték, hanem meggyilkolták a hős Győrffy Gyula repülő alezredest. Ha figyelmesen olvassuk az ítéletet – a kifejezéseket különösen – akkor a mai napig érvényes tanulságokat lehet belőle levonni.[8]

Két nap után a fogház adminisztrátorai a Budapest II. kerületi anyakönyvi hivatalnál bejegyeztették a halálesetet. Érdemes elolvasni a halotti bizonyítványt is. A családi állapotához és a születési helyéhez „ismeretlen" szó van bejegyezve. Győrffy Gyula édesanyja és menyasszonya a fentiekkel kapcsolatban különböző meghurcoltatásoknak lettek kitéve. Édesanyja az események következtében rövidesen meghalt. Az 1945-ben Dálnoki Miklós Béla vezetésével megalakult új kormány rehabilitálta Győrffy Gyulát, és ezredessé léptették elő. Győrffy Gyula ezredes földi maradványai a Budapesti Temetkezési Intézet közlése szerint – a Farkasréti temetőben nyugszanak. Az 1943/44-es halotti főkönyv 2498-as sorszámnál 1944. november 30-i bejegyzésssel található a Győrffy név, és egy N betű, mely ismeretlent kívánt jelezni. Mint már az előzőekben a halotti anyakönyvben is olvashattuk, itt is kurtán-furcsán, röviden és az ismeretlen N bejegyzést írták a főkönyvbe az elhantolás megtörténteként. A nyilas hatóságok bűnözőként jegyezték be Győrffy Gyula ezredes elhantolását és halotti anyakönyvi kivonatát is. A halotti főkönyvben írták azt is, hogy az 1944-es novemberi és decemberi halottvizsgálati jegyzőkönyvek elégtek.

Győrffy Gyula ezredes a 12/1-es parcella 2. sorának 127-es számú sírjába lett eltemetve. 25 év múltán, az 1970-es évek táján a sírokat meghosszabbították. Amelyeket nem hosszabbítottak meg, azok felszá-

molásra kerültek. Ez úgy történt, hogy a csontokat egy méterrel lejebb helyezték el.

Győrffy Gyula ezredes sírját – mivel sem hozzátartozója, sem intézmény nem intézkedett – a fenti módon felszámolták. A 12/1-es parcella új sírhelyekkel ma már teljesen megtelt.

Győrffy Gyula ezredes emlékét ma a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének dokumentumai őrzik, mint a katonai ellenállás hőséét és mártírjáét.

Remélem nincs messze az idő, amikor a volt mátyásföldi katonai repülőtérnél emléktábla hirdeti Győrffy Gyula ezredes példamutató, hazafias helytállását.

Befejezésül ide illenek Martinovics Ignác kivégzése előtti búcsúsorai:

„Meghajtom térdem az emberiség
oltára előtt, megcsókolom drága
hazámat, hiszem, hogy kiömlő vérem
boldogulását szolgálja majd..."

Jegyzet:

[1-2] Dr. Gazsi József: Magyar repülők a fasizmus ellen. Repülés c. folyóirat 1965. 8. sz. 4-5. o.
[3-4] Pótó János: Kritikus napok. História évkönyv 1944. Bp. 1984. 127-129. o.
[5] Dr. Gazsi József: Magyar repülők a fasizmus ellen. Repülés c. folyóirat 1965. 8. sz. 4-5. o.
[6] Rozsnyói Ágnes: Október 15. História évkönyv 1944. Bp. 1984. 126-135. o.
[7] Feketehalmy-Czeidner Ferenc altábornagy az újvidéki hóhér néven vált ismertté.
[8] Országos Levéltár, MTI Magyarország 1944. nov. 25. – 1945. jan. 15., 58. lap

Forrás:

Hadtörténeti Intézet és Múzeum: Levéltári archivum és a múzeum képgyűjteménye, Győrffy Gyula neve alatt.
Fegyverrel a hazáért c. könyv 73. oldal, Kossuth és Zrínyi Kiadó 1980.
A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom, 115. oldal, Kossuth Kiadó 1987.

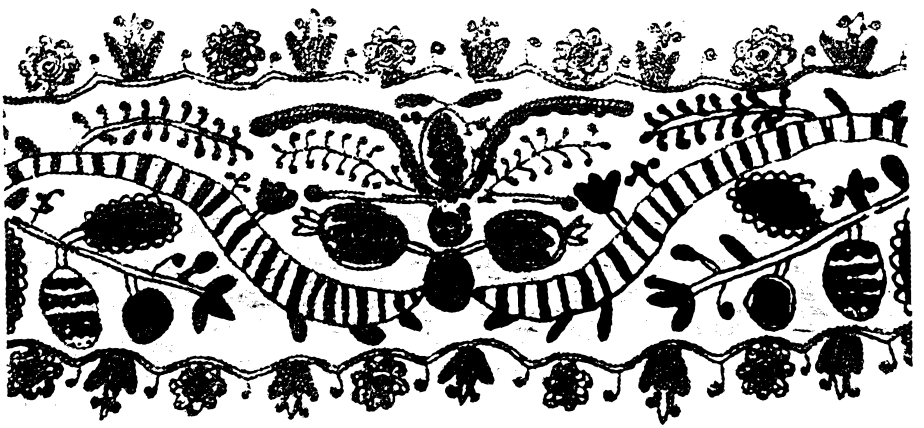

Az elemista Györffy Gyula Szentágotán

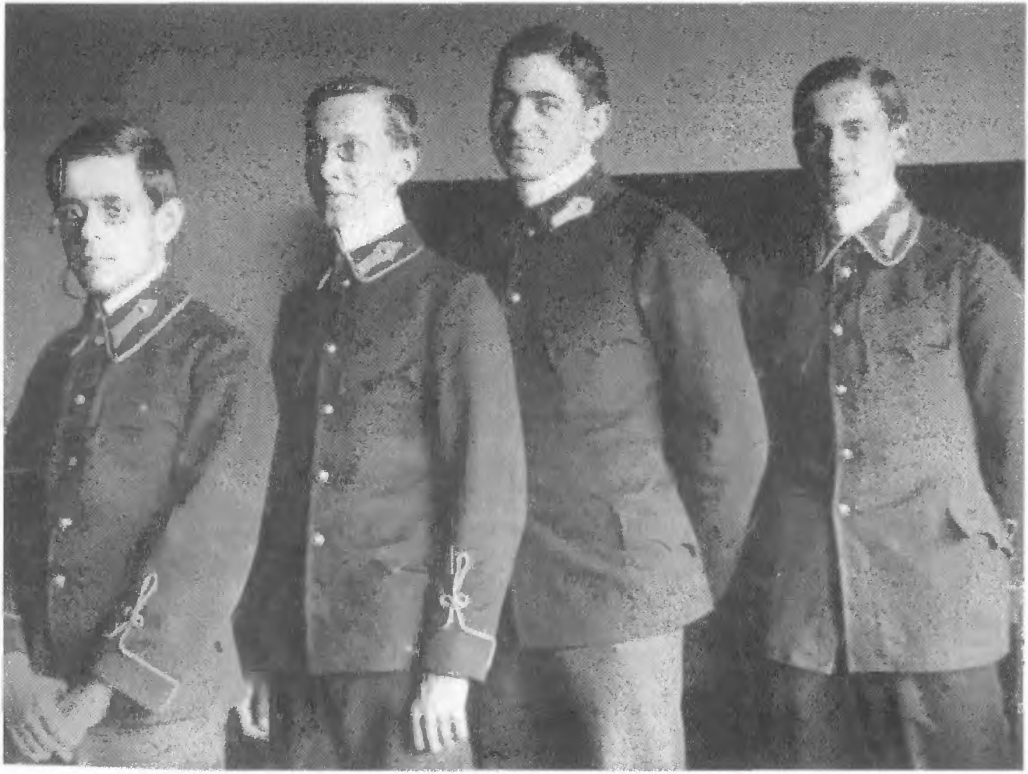

Hadapródiskolások Nagyváradon 1910-ben.
Jobbról az első Győrffy Gyula

Tüzérfedezékben az olasz fronton.
A jobb oldalon Györffy Gyula

Sebesülten egy olaszországi hadikórház udvarán.
A bal oldalon Györffy Gyula

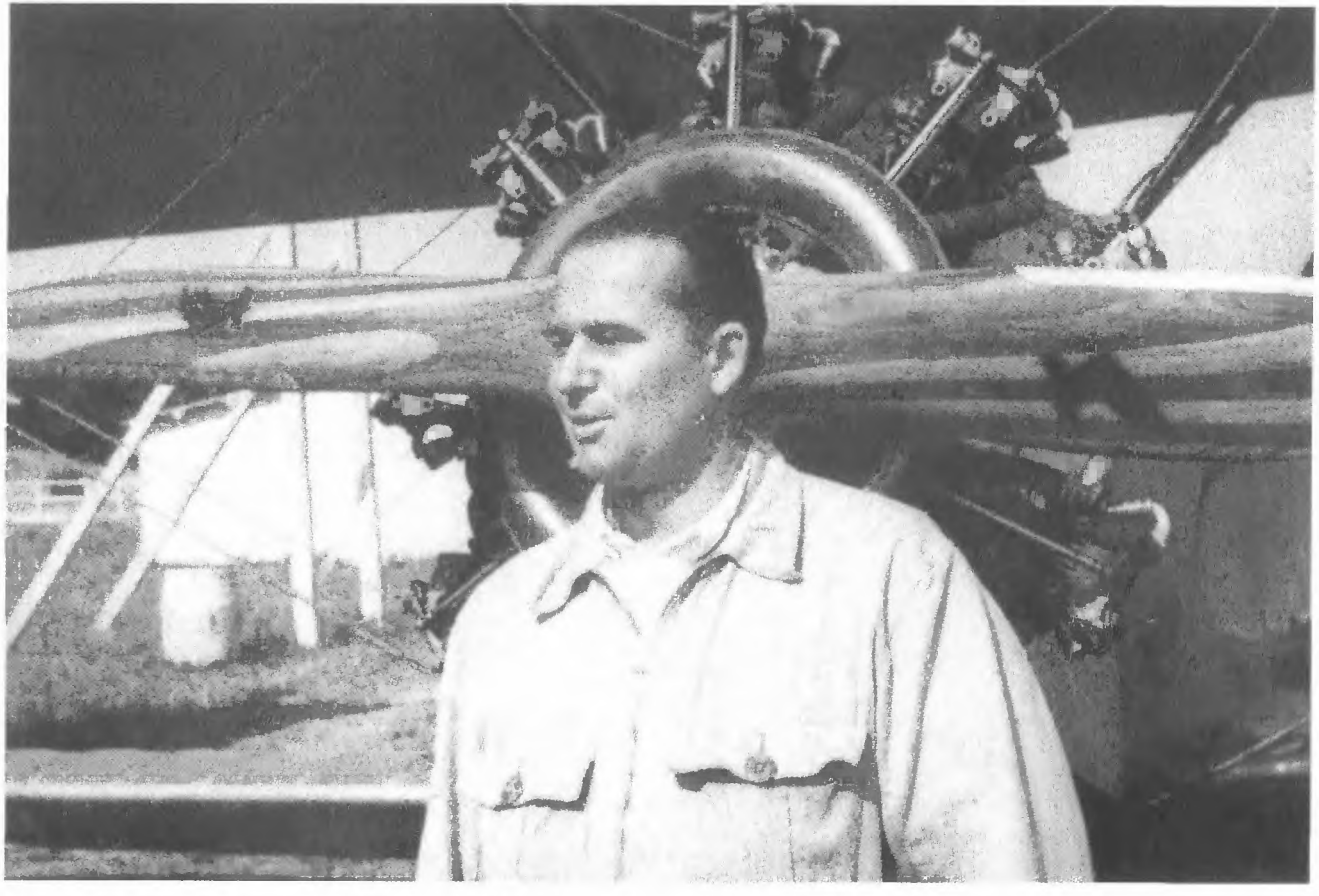

A nyíregyházi repülőtér parancsnoka 1939-ben.

Parancsnok a légitérkép előtt Mátyásföldön, 1944-ben.

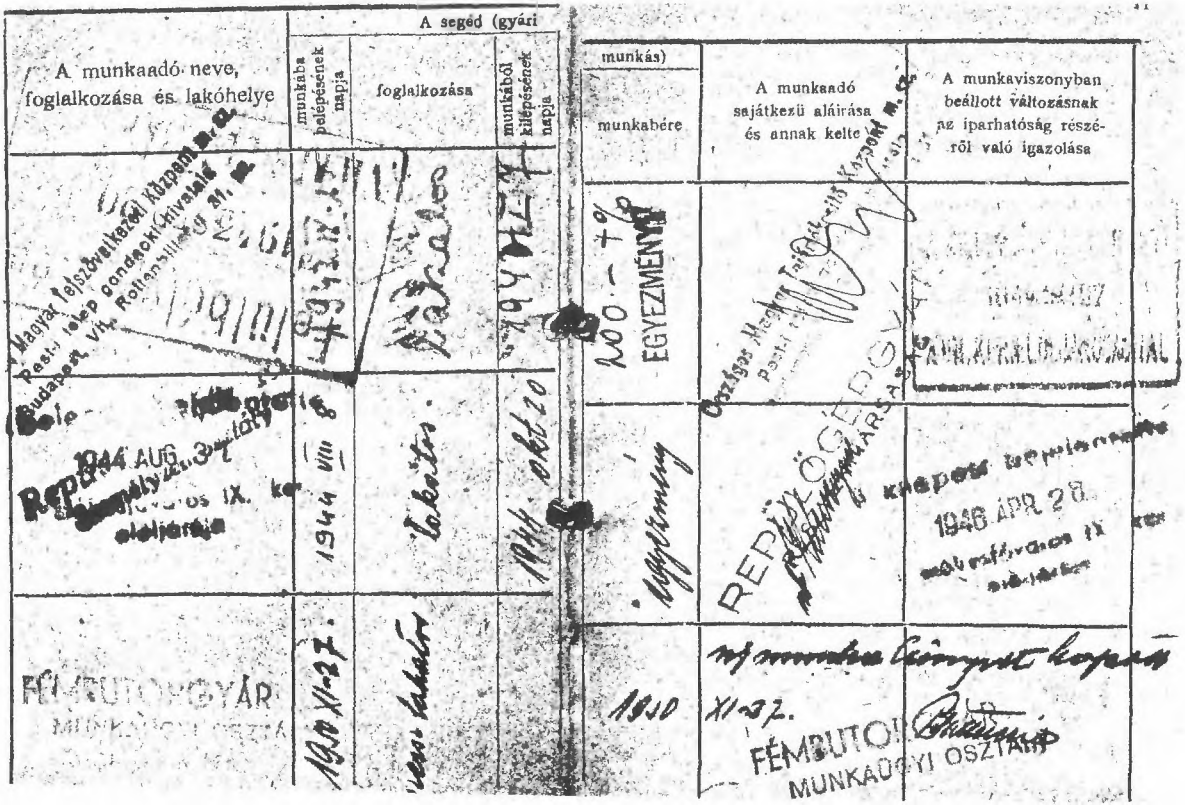

Peregi Géza SZDP-tag, repülőgépgyárban kapcsolatot tart Győrffy Gyulával, bejegyzés a munkakönyvében.

Венгерской Национальный Освободительной Комитет 6067
Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság.

УДОСТОВЕРЕНИЕ — IGAZOLVÁNY

Имя Peregi Géza Перечи Géza
Név
Лет 44 éves
Kor
Место жительства Керепеш
Lakhely Kerepes Árpádvezér utca 61
Родной язык
Anyanyelve MAGYAR Венгер,
Число семи
Családtagok száma HÁROM Три

Согласно договорением с генералом Меллис удостоверение действителен.

Az igazolvány Mellisz tábornaggyal folytatott megbeszélés alapján érvényes visszavonásig.

Kovács János
Подпис — Kiállító aláírása

Peregi Géza a Felszabadító Bizottság tagja

104 sz.

Igazolvány

Peregi Géza részére, aki a Villamos szakszervezet részéről a Szakszervezeti Főiskola 1942/43. tanfolyamának hallgatója.

Peyerhárdy
főtitkár
országgyülési képviselő

Peregi Géza a Szakszervezeti Főiskola hallgatója

HONVÉDEK! MUNKÁSOK!

A ti feladatotok, hogy a szövetségesek által szándékosan megkímélt, nagyszerűen felszerelt repülőterünket és műhelyeinket megvédjétek. - A már hónapok óta nyugat felé menekülő németek minden vagyonunkat elhurcolják s amit nem tudnak elvinni, megsemmisitenek.

Ne hagyjátok el a várost! Ha el akarnak hajtani a németek, álljatok ellent vagy rejtőzzetek el az orosz csapatok megérkezéséig.

Vigyétek magatokkal szerszámaitokat és az értékes anyagokat. Akadályozzátok meg a műhelyek, hangárok felrobbantását, valamint a szerszámgépek és műszaki berendezések megrongálását.

Kihelyezett részek! Mindent hagyjatok a helyén és a berendezések őrzéséről gondoskodjatok.

Dzika Miklós főhdgy.

Ellenálló pilóták által ledobott röpcédula
a magyar fasiszta hadsereg tagjaihoz

Egy hazaáruló tiszt elítélése

A Magyar Távirati Iroda jelenti:
A m.kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága az 1944. november 30-án tartott rögtönítélő tárgyaláson hozott jogerős ítéletével Győrffy Gyula repülő alezredes vádlottat kötél által végrehajtandó halálbüntetésre ítélte, mert a vádlott az 1944. évi október 15-én a fegyverszünetre vonatkozó kormányzói kiáltvány nyilvánosságra jutása után a m.kir. honvéd vezérkar főnökének a harc tovább folytatására vonatkozó parancsát tisztikara és legénysége előtt kihírdetni és annak jelentőségét megmagyarázni elmulasztotta, továbbá ennek a parancsnak géptávírón és futárrepülőgépen a többi repülőterek részére való továbbítását szándékosan késleltette, majd alárendeltjei előtt a végső győzelembe vetett hitet csüggeteg magatartásával és a bolsevista viszonyok alaptalan dicsőítésével gyengítette, végül abból a célból, hogy a válságos helyzet esetén szolgálati helyéről elmenekülhessen, saját számára egy őrmester nevére kiállított zsoldkönyvet készített.
Az ítéletet az elítélten a kihírdetés után nyomban végrehajtották.
Ez a sors vár mindazokra, akik akár személyes előnyökért, akár férfiatlan gyengeségükből kifolyólag képesek és hajlandók olyan mulasztást elkövetni és olyan ténykedést előkészíteni, amely alkalmas arra, hogy a magyar katonát abból az eszményi magasságból lerántsa, melyre ősi vitézsége és a mai háború katonájának hősi helytállása emelte.
Hála a magyarok Istenének, elenyészően csekély a száma azoknak, akik megfeledkeznek magyarságukról és a magyar tiszt kötelességéről, de ezeket a keveseket is kigyomlálja a magyar igazságszolgáltatás, hogy nemzeti becsületünk továbbra is tündöklően ragyogjon.

A Magyar Távirati Iroda jelentése Győrffy Gyula kivégzéséről

megye

Anyakönyvi hivatal:	Anyakönyvi szám:
Budapest II.,	673/1944.

Az elhalt

családi és utóneve	Győrffy Gyula
családi állapota	- - - ismeretlen- - -
születési helye	- - - ismeretlen.- - -
személyazonosító jele születési ideje (életkora)	5o.éves
halálesetének helye	Budapest II.,
halálesetének ideje	1944. év november hó 3o. nap (Ezerkilencszáznegyvennégy november harminc)
apjának családi és utóneve	Győrffy Zoltán
anyjának családi és utóneve	Strecker Emma
házastársának családi és utóneve	- - - - -

Megjegyzések:

Győrffy Gyula halotti anyakönyvi bejegyzése
1944. december 4-én

Farkasréti temető, 12/-es parcella 1993-ban.
1944-ben itt földelték el Győrffy Gyulát

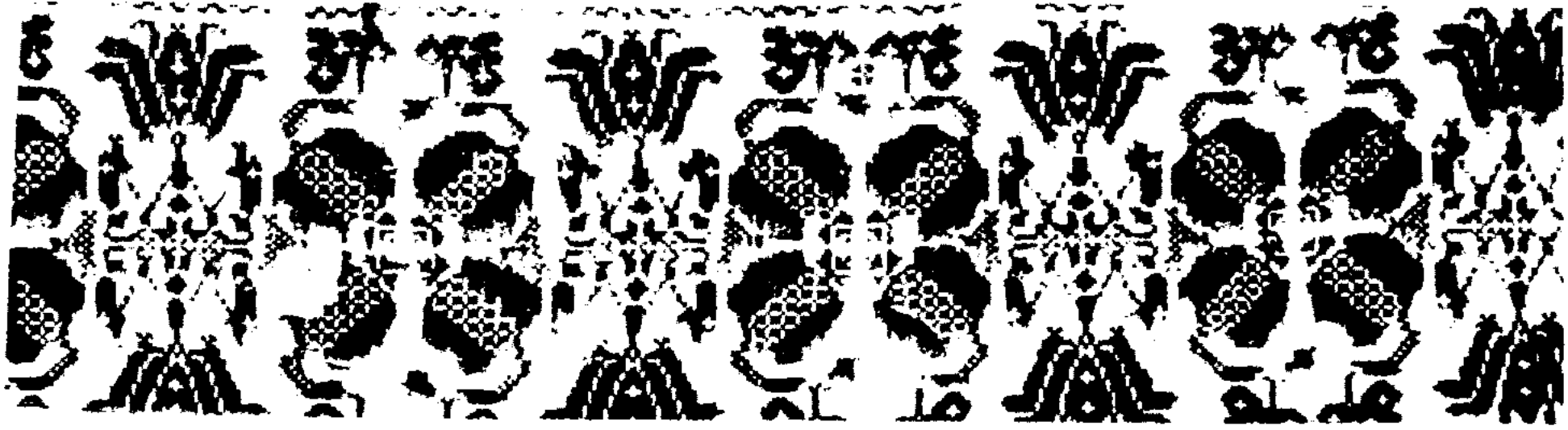

KISS MIKLÓS ÉS A TÁNCSICS SEJT

Derkovits Gyula: Rácstépő

Kiss Miklós

„Hódították ez országot
Derék, lelkes úri szittyák,
Jóttevői szegény népnek:
Iskolában így tanítják."

(Ady Endre: Történelmi lecke fiuknak)

I.

A CSERKÉSZ ÉS GIMNAZISTA

Ezen kis írásban Kiss Miklós és barátja, Takács György életéről írok. Milyen volt a gyermekkoruk? Olyan társadalomban éltek, amelynek vezetőiről Ady Endre azt írta, hogy: „Hitványabb Nerók még sehol sem éltek." Kállay Miklós magyar királyi miniszterelnök 1942-ben jól jellemezte: „Mi magyarok voltunk a megindítói, az első harcosai annak a gondolatnak, amely ma Európában uralkodik... És ha nem is tudtuk abban az időben ezt a gondolatot teljesen megvalósítani, ennek oka az volt, hogy mint egy csepp egyedül álltunk akkor az európai demokrácia, szabadkőművesség és zsidóság tengerében."[1]

Kiss Miklós 1920. november 25-én született Rákosszentmihályon. Édesanyja, Molnár Teréz Budapesten született 1901-ben, és házfelügyelő szüleivel az 1910-es években került Rákosszentmihályra. A papa, idősebb Kiss Miklós történelmi tájon, a vastagnyakú kálvinisták által sűrün lakott Érmelléken, Érdengelegen született 1892-ben, közel – alig 14 kilométerre – Ady Endre szülőhelyéhez. A mátrikulában ezt lehet olvasni: az érdengelegi református, nemes és szent eklézsia bizonyítja Kiss Miklós születését. Érdengeleg nevét ne keresse az olvasó a térképen. Ma Dindesti a neve. Idős Kiss Miklós 12 éves korában árvaságra jutott. Nővére nevelte. Cipészinasnak adták. A szakma elsajátítása után Nagykárolyban dolgozott segédként. Katonai kiképzésre Nagybányára vitték. Az I. világháborúban az olasz frontra került. Megjárta Isonzó poklát. Maláriásan kerül haza. Nővérével 1919-ben Rákosszentmihályra költözik. A mamával egy cipősarkalás gyors elkészítésekor ismerkedett meg; 1919 végén megesküdtek. Kiváltotta a cipőipart, és 1957-ben bekövetkezett haláláig Rákosszentmihályon dolgozott.

Miklós önfeledten és boldogan játszott a határban, 1924-ben született

Kálmán és 1925-ben született Ernő testvérével. Téli estéken apjuk cérnaspulniból és gumiból önjáró gépet csinált, vagy fél spulniból pörgentyűt. Ezzel játszottak vagy babszemekkel malmoztak. Miklós gyakran hallgatta édesapja meséit a cipészműhelyben a pangli mellett. Ez az aranyélet nem tartott sokáig. Elkezdődött az iskola. Rákosszentmihályon a lakosság fele analfabéta volt. Az elemi iskolai oktatás magánházakban folyt. A Rákos Vidéke című újság írta 1900-ban: „Ez évben az iskolai tanulók száma 426 fő, így hat tanteremre átlag 70 fő jut." A hetedik tantermet és a tanítót egyelőre pénz híján nem bírta fizetni az előljáróság. Petri Pál kultuszállamtitkár az 1930-as években megjelent Tájékoztatójában az iskolák helyzetéről így írt: „Országszerte 3 474 tanterem létesült."[2] Ekkor épült fel a Hársfa utcai iskola, ahol Miklós olyan iskolába járt, ahol 70 gyerek helyett már csak 30 járt egy osztályba. A falon fekete fakereszt, jobbra felfüggesztett felirat a következő szöveggel:

„Csonka Magyarország nem ország
Egész Magyarország mennyország."

Oldalt függött egy Nagy-Magyarországot ábrázoló térkép. A napot a következő imával kezdték:

„Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy Hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában,
Ámen."

Ez volt az úgynevezett nemzeti ima, a Magyar Hiszekegy. 1920-ban rendelet írta elő, hogy ezzel kell kezdeni és végezni a tanítást minden alsófokú és középiskolában. Erről a nevelésről – mely visszaélt az igazi nemzeti és vallásos érzéssel – mondotta dr. Révész Imre református püspök: „Istenkáromláshoz közeljáró pedagógiai tévely."[3] Miklós az elemi iskolát követően polgári iskolában, majd az első osztály után a mátyásföldi Corvin Mátyás gimnáziumban tanult tovább.

Ez időben Miklós belépett a 907-es Károli Gáspár református cserkészcsapatba. Ezúton került olyan közösségbe, amely később elvezette a népi írók oldalára, a falukutatók nézeteihez. A népi írókat olvasva jutott el a teljesebb igazsághoz, a szociáldemokrata párthoz. A cserkészcsapatban kisebb-nagyobb tisztségeket töltött be. Részt vett a HEIK-eken is. Röviden

így nevezték az országos táborozások során végzett helyi és honismereti tevékenységet. Az országos próbák és honismereti versenyek fejlesztették a fiúk jellemét is. Kifejlődött bennük az ügyesség, a testi erő, megtanulták egymást segíteni. Egyszerűbben szólva: a közösségi érzés. Megismerték gyűjtés közben a parasztok, a falu, a nép életét. Ezekről a táborozásokról Miklós részletes naplót vezetett. Csak egyről írok röviden, az 1934-es éviről. A Dunántúlon jártak. Miklós leírta a lébényi bencés apátsági templomot; egy szép ceruzarajzban meg is örökítette: azt itt bemutatom. Látta az európai hírű Árpád sínautóbuszt is. Jogosan volt büszke, dicsekedett otthon a magyar mérnökök tudásával. A táborozás során járt Ikervárott is. Akkor építették a Rábán a törpe vízművet. Látta milyen ügyesen dolgoztak a magyar mérnökök és munkások. Vízen szállították az alkatrészeket a pillérekre, majd vízbeszivattyúzással az uszályokat kiúsztatták. Ezzel a módszerrel a tartozékok szinte maguktól kerültek a pillérekre. Bármilyen célból irányították is egyesek Magyarországon a cserkészmozgalmat, az ilyen és hasonló táborozások a valódi hazafias érzést, a szülőföld iránti szeretetet és ragaszkodást, mások iránti segítést és helytállást is erősítették nehéz helyzetekben. Akik betartották a cserkésztörvényeket, azokat nem lehetett nemzetellenes célokra felhasználni. Csak egy példát írok le: Miklós 1944-ben odaadja iratait barátjának, Takács Györgynek, aki zsidó vallású volt, és üldözött. A cserkésztörvény is motiválta, mikor így cselekedett. A cserkésztörvény 4. pontja kimondja: „A cserkész minden cserkészt testvérének tekint." A 907-es cserkészcsapatban Miklós több olyan fiatallal ismerkedett meg és kötött barátságot, akik később a szociáldemokrata ifjúsági mozgalomban tevékenykedtek. Miklós a háború alatt velük együtt harcolt a fasiszták ellen. Miklós 19 éves koráig vett részt a cserkészcsapat életében.

Gimnáziumi évei alatt tartalmas barátságokat kötött. Kapcsolatba kerül jómódú polgári fiatalokkal, osztálytársaival. Nekik már voltak politikai nézeteik is. Legtöbbjük édesapjuk vagy tanáraik nézeteit hangoztatta. Erre is találunk naplójában utalást. Így írt az érettségi utáni búcsúestről humorosan: „Végül nagy filozófusunk, Pávián szidva a német politikát, búcsúztatjuk öreg alma máterünket." Ez volt dr. Fábián István, magyarirodalomtanár, akinek könyve is jelent meg 1938-ban „Magyar írók levelei" címmel. Azt is meg kell mondani: nemcsak népiesekkel vagy falukutatókkal rokonszenvező iskolatársaival beszélgetett vagy vitatkozott, hanem németbarát nézeteket hangoztatókkal is. Több olyan iskolatársa is volt, akik később beálltak a német SS-alakulatokba, és a háború után külföldön vagy itthon halál- vagy börtönbüntetést kaptak.

Gimnáziumi éveinek ismertetésekor az akkori politikai-társadalmi viszonyokról is képet kapunk. Mátyásföld az 1930-as évek elején nagyrészt nyaralótelep volt. Több jómódú és művészember élt ott, akiknek a gimnázium létrehozásában is oroszlánrészük volt.

A mátyásföldi gimnázium 1932. szeptember 1-én nyílt meg. Miklóst a nagybátyja támogatta, ő fizette a tandíjat, vásárolta meg tankönyveit, tanszereit, esetenként ruhával is ellátta – édesapja képtelen lett volna fizetni a felmerülő költségeket. Miklós kiváló tanuló volt, és több sportoklevél birtokosa. Az iskola könyvtárát látogató és a könyveit olvasó Miklós demokratikusan gondolkodó emberré vált. Az iskolát támogató polgárok és művészek igyekeztek haladó regényekkel megtölteni az iskolakönyvtárat. A többi között olyan személyiségek támogatták a gimnáziumot, mint Heltai Jenő, Révai József, dr. Szőke Sándor írók. Volt olyan tanár, aki Miklós figyelmét jó könyvek és a falukutatók írásainak elolvasására irányította. Ilyen tanár volt Kozák István történelemtanár. Az érettségi tablón alul ezt olvashatjuk: „Felvidékünk felszabadulásának dicső évében. Találkozunk 1944. pünkösd vasárnapján." Persze erre nem került sor a német megszállás idején... Sok tanár és diák akkor már nem is élt; idegen érdekekért áldozták életüket. 1938-ban azonban még nagyban folyt a háborúra való felkészülés és propaganda a nemzet befolyásolására. Ez az év bővelkedett az eseményekben: két milliárd pengő a fegyverkezési programra, vitézavatás májusban, és utána mindjárt a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus. A középiskolákban ezekről az eseményekről bő beszámolók voltak. Miklós érzékeny lelkére ez időben diákéletének legnagyobb nyomása nehezedett. A gimnázium egységesen vett részt a kongresszuson. Nem számított, hogy a diák milyen vallású volt. Útközben egyházi és katonadalokat énekeltek. Felhangzottak a Sálve popolo di Roma és más fasiszta indulók. A keresztény nemzeti kurzus vallásra való tekintet nélkül igyekezett befolyása alá vonni a diákokat is.

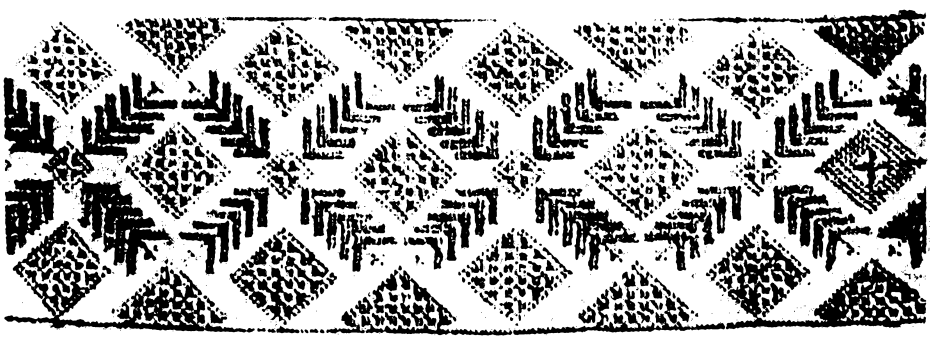

„Hajt felétek nem gyávaság,
Csak egy átok.
Mehetek-e tihozzátok?

Óh, én rab atyámfiai,
Nem fog átok:
Elmegyek én tihozzátok."

(Ady Endre: Menekülés úri viharból)

II.

A MENEKÜLTÜGYI HIVATAL ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT

A következőkben Kiss Miklós gimnázium utáni szellemi fejlődését, a lengyel menekültekkel és a szociáldemokrata párt fiataljaival való kapcsolatát körvonalazom. Személyes ismereteimre – cserkész és ifjúmunkás voltam én is – és Kiss Miklós hátrahagyott feljegyzéseire támaszkodom, melyeket Miklós édesanyjától kaptam halála előtt, 1987-ben. Régi irattartóban maradtak meg feljegyzései, naplója, levelezése, versei, rajzai és előadásainak fogalmazványai. Sok gondolatát pötyögtette írógépen. Verseit kézzel írta. Sokat megértettem belőlük Miklós lelkületéből. Nem volt elég a személyes ismeretség.

Az 1939-ben letett sikeres érettségi után is eljárt a református gyülekezeti házba. Szombaton délután egy kis baráti társaság gyűlt össze a 907-es Károli Gáspár Cserkészcsapat tagjaiból. Legtöbb fiatal tagja volt a Soli Deo Gloria diákegyesületnek. A templomban tevékenykedő kispap nem értett egyet a fennálló társadalmi helyzettel. Valószínűleg ezért helyezték el később Kecskemétre. Miklós jó barátai: Szekeres Sándor, Süle József, Takács György és más fiatalok a magyar parasztság helyzetéről, a falukutatókról, a népi írókról, könyveikről és időszerű politikai kérdésekről beszélgettek, vitatkoztak. Élénk figyelemmel kísérték a német terjeszkedést is. Ez időből való egy bejegyzés naplójában, amely Bajcsy-Zsilinszky Endre parlamenti felszólalásainak és újságcikkeinek figyelmes elolvasásáról tanúskodik. Újságokat esetenként Süle nevű barátjától kapott. Ezen kívül kapott újságot és bizalmas tájékoztatást munkahelyi vezetőjétől, dr. Antall Józseftől is. A fiatalokra nagy hatást tett, hogy Bajcsy-

Zsilinszky Endre bátran írt és szólalt fel a parlamentben. Támadta a magyar kormány német-barát és reakciós politikáját; igazságos földbirtokelosztást követelt. Kovács Mihály lelkész arról is tájékoztatta a fiatalokat, hogy Bajcsy-Zsilinszky 1935-ben lemondott vitézi címéről. Miklós naplójában ilyeneket lehetett olvasni: „Gyurkának megmutattam térképen Németországot és megkérdeztem tőle, hogy mit lát. Gyurka válasza az volt, hogy térképet lát. Nézd meg jól, mondtam neki. Németország farkasfejhez hasonlít. Ha Olaszországot lehet csizmának, akkor Németországot is lehet farkasnak nevezni. Nézd, most a szájában Csehszlovákia van. Egy harapás és volt, nincs. Lehet, hogy a második harapás mi leszünk. Igaza lesz Bajcsy-Zsilinszkynek."

1939-42 között állt fenn ez a baráti kör, de Kovács Mihály lelkész Kecskemétre került, mások bevonultak katonának. Kiss Miklós, Süle József és Takács György a szociáldemokrata párt ifjúsági csoportjához csatlakoztak. Kiss Miklós levelezésben maradt Kovács Mihállyal, de gyakran találkoztak is Kecskeméten. 1940-ben Miklós a református lelkész Hörömpő Dezső és dr. Réthey Ferenc presbitériumi tag – a kecskeméti református jogakadémia tanára – javaslatára beiratkozott a jogakadémia levelező tagozatára. A vizsgák alkalmával Miklós Kecskemétre utazott és pár napig lelkészbarátja vendége volt. Hozzá írt levelei közül kettőből idézek. 1942. június 16-i leveléből: „Sokat gondolkoztam azon, amit írtál, és elfogadhatónak találtam. Kétségtelen, hogy az egyház álláspontja az egyetlen megnyugtató dolog ebben a sustorgó világban, de ezt elfogadni annyit tesz, mint becsukni szemeimet, bedugni füleimet, és kezemet-lábamat összekötözni, hogy ne halljak, ne lássak,és ne érzékeljek, mert csak így válik lehetővé az egyház által megkövetelt igaz hit. Ha erre az álláspontra helyezkedem, már fáradt öregember leszek, vagy beteg. Mi a Te álláspontod? Szándékosan kalitkába zárod magad, és nem foglalkozol a problémáiddal?" Majd 1942. november 11-én többek között így ír lelkészbarátjának: „Már két hónapja találkoztunk egy kecskeméti kiskocsmában. Amióta a társaság szétugrott, nekem nincs társaságom... A kültagok bevonultak katonának. Így Gyurkával egyedül maradtam."

1939 nyara és 1940 ősze között Miklós nem kapott sehol állást, nem dolgozott. Ez időben sokat olvasott. Nagybátyjától időnként kapott zsebpénzt, egy részét könyvekre költötte. Az akkori viszonyok között 20-30 darab jól megválasztott könyv, egy szegény, munkanélküli fiatalembernek kis könyvtárt jelentett. Édesapjától érettségi ajándékul 1939-ben megkapta a féltve őrzött családi bibliát. Ez egy régies nyelvezettel megírt teljes Károli-biblia volt, 1865-ös kiadás. Ez alkalommal nagybátyjától bib-

liapapírra nyomtatott Ady-kötetet is kapott. A Biblia és Ady! Ez a kettő jól kiegészítette egymást. Miklós boldog volt, és hangoztatta: Adyt csak a Bibliát ismerve lehet jól megérteni és megismerni. Saját maga megvásárolta a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete által kiadott „Nyomdászatunk 500 esztendeje" című könyvet. Ebben részletesen foglalkoztak Misztótfalusi Kis Miklós nyomdásszal is. Régi családi szóbeszéd szerint rokonuk volt. Könyvtárában volt Féja Géza Viharsarok című könyvének 1937-es kiadása, amely az alföldi parasztság vádirata volt az úri Magyarország ellen. Továbbá Veres Péter „Szocializmus, nacionalizmus" című 1939-ben kiadott könyve, valamint Szabó Dezső füzetei és más könyvek, többségükben a népi íróktól. Ezek hatása is mondatta vele: „Károli-biblia nélkül nincs Ady. De elképzelhetetlen a magyar jövő Ady szellemisége nélkül." A hivatalos kormányzati felfogással szemben a református egyház elismerte és becsülte Ady Endrét, valamint a népi írókat.

Miklós életében időközben két komoly változás következett be: beiratkozott a jogi egyetemre és 1940 őszén felvették a menekültügyi hivatalba. Így szólt a felvételi irat:

M. kir. Belügyminiszter
12367/men.
1940.

Önt a m. kir. belügyminisztérium menekültügyi irodájában szellemi szükségmunkásként alkalmazom.

Alkalmaztatása tartamára 1940. november 1-től kezdődőleg havi részletekben fizetendő napi 4 P-t állapítok meg. Alkalmaztatásával a MABI tagjává lett.

1940. november 19.

A miniszter rendeletéből
Dr. Antall
miniszteri o. tanácsos

Tekintetes

Kiss Miklós úrnak

B u d a p e s t .

1939. szeptember 1-én a német fasiszta hadsereg lerohanta Lengyelországot. Elkezdődött a II. világháború. Közel 200 000 lengyel

menekült lépte át a magyar határt, civilek és katonák. A magyar közvélemény szeretettel fogadta a lengyel menekülteket. Megalakult a Menekültügyi Hivatal, a lengyelek megsegítésére: 1939. november 3-án a minisztertanács határozatot hozott a lengyel polgári menekültek ügyeinek a Belügyminisztérium hatáskörébe utalásáról. A menekültek egy része – főként a katonák – rövid idő múlva tovább utazott az országból – a legtöbben Angliába. Határozott számot tudunk mondani a katonákról: negyvenezren voltak nálunk az országban.

A Menekültügyi Hivatal vezetője dr. Antall József lett, vele Miklós az évek során barátságba került. Tőle az egész háború alatt kapott bizalmas értesüléseket a kormány politikájáról. Dr. Antall demokratikus érzelmű, határozottan németellenes személy volt. Ő irányította az üldözöttek és az ellenállók iratokkal való ellátását. A külföldre irányítottak iratait adták át az üldözötteknek. Ez a németek bevonulásáig folyt. Utána dr. Antall, majd Kiss Miklós is illegalitásba ment. Dr. Antall a háború után lengyel és francia kitüntetéseket kapott a menekültek érdekében kifejtett tevékenységéért. Megkapta a Magyar Szabadság Érdemrendet is.

Kiss Miklós sok esetben – munkaköri beosztása szerint – járt a menekültek ügyeiben vidéken is. A lengyel menekültek a magyar államtól rendszeres havi 150-200 pengő segélyt kaptak, függetlenül attól, hogy dolgoztak-e vagy sem. Győrött, Nagykanizsán és másutt nagyobb lengyel kolóniák alakultak ki. Volt gimnáziumuk, elemi iskolájuk, élénk kultúrális életet éltek, Miklós közeli ismeretségbe került lengyel családokkal. Budapesten megismerkedett egy lengyel lánnyal – beleszeretett. Hozzá írta a következő verset:

Dal egy lengyel lányhoz
(Barbara Czerwinskának)

Kék szemedben lengyel ég dalol,
S valaki vár már valahol.
Tegnap még Varsót láttad égni,
Ma Pesten jársz hontalan. Míg mi
Csodálva nézzük ringó léptedet,
S félünk, hogy a holnap eltemet.
Te gondtalan örömmel kacagsz,
Mikor országok összeomlanak,
És várod a nyárban a tavaszt.

Regényes szerelme gyorsan véget ért. A lány szüleivel Angliába távozott. Még a Szovjetunió elleni háborút megelőzően Miklós 1940-41-ben többször járt a visszacsatolt Észak-Erdélyben is, a délről odamenekült magyarok hivatalos ügyeinek intézésére. Édesapja kérésére elment szülőföldjére, és Szántópusztán meglátogatta a rokonokat. Ottani benyomásainak hatására is írt verset. A vers végén már érezni a határozott politikai hitvallást:

Szántón jártam

Éjjel álmomban Szántón jártam
a régi temetőn.
A nagy kapu állott kitártan
a hűvös őszi esőn.
Szomorúan bólongott a nyárfa,
míg lassan léptem én, az árva
szívemben kihunyt a tűz.
Távolból nehéz földszag áradt
s az út elfutott amott.
Ekkor tudtam már, hogy fáradt
vagyok s nagyon elhagyott,
Hogy nem marad másom csak a régi temető.
Halomba dőlve hevertek a régi kopjafák
és sok volt a süppedt sír
szerteszét,
Hogy nincs már másunk csak a
régi, dőlt temetők,
Hogy mindent ellep a hódító horda,
s hogy mi lassan elveszünk.

Szemtanúja volt Szántón, amikor egy parasztembernek elárverezték a házát. Ennek hatására is írt egy kis verset:

Többé kérő szóra

Többé kérő szóra nem nyílik ajtó,
Most szögezi be azt pohos végrehajtó,
Sváb arcán úri gőg, parasztén alázat,
mintha nem is tőle vennék el a házat.

Ribbentrop és Csáki István külügyminiszterek 1940-es évi találkozója idején készített egy sikerült ceruzarajzot, és írt egy verset is:

Két találkozás

Ma két miniszter találkozott,
Én egy lánynak adtam randevút,
Az egyik új szerelmet hozott,
a másik meg újabb háborút.
Ma ennyi történt semmi más.
Holnap? Tán megrendül a világ,
és nem lesz többé verselő diák,
S mire eljön a nyár,
Vígan áll a bál.
S a zöld mezőkön már
Arat a halál.

Miklós a verseit felolvasta a baráti körben, és a hatás nem maradt el. A baráti kör tagjai figyelemmel kísérték Teleki Pál miniszterelnök politikai tevékenységét – ismerték még cserkészkorukból. Megdöbbenéssel értesültek róla, hogy Teleki 1941. április 3-án öngyilkos lett. Erről sok mendemonda keletkezett, a közvéleményben tartotta magát az a vélemény, hogy a németek gyilkolták meg, mert ellenezte Jugoszlávia megtámadását. A hírt terjesztette az angol rádió is. A Teleki-ügy mélyen megrázta az ország közvéleményét. A kormányzó hallgatott és döntött: 1941. április 11-én a magyar csapatok megtámadták Jugoszláviát. Teleki évek múlva nyilvánosságra hozott búcsúlevelét 1945. előtt a közvélemény nem ismerte, még vezető személyiségek sem. A levél így szólt:

„Főméltóságú Úr!

Szószegők lettünk – gyávaságból – a mohácsi beszéden alapuló örökbéke-szerződéssel szemben. A nemzet érzi, és mi odadobtuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk – mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.

Teleki Pál."

Bajcsy-Zsilinszky Endre a parlamentben követelte az újvidéki bűnösök felelősségre vonását, Teleki Pál halálában nem kétségbeesett önvádat, tel-

jes politikai kudarcot és ezzel összefüggő lelki összeomlást, hanem hősi tiltakozást és a jövőnek szánt hátborzongató figyelmeztetést látott.[4] A történelmi hűség kedvéért el kell mondani: Teleki Pál miniszterelnök 1940-ben Berlinből hazatérve kezdett foglalkozni a Szovjetunióval kötendő egyezmény gondolatával. Ezzel a lépéssel el akarta kerülni, hogy Magyarország belesodródjék egy szovjetellenes háborúba. Az egyezmény gondolatát a kormányzó mereven elutasította. A kormányzó felelős a Szovjetunióval való megnemtámadási szerződés elutasításában is. Ezt az angolok is jól látták: „Mivel a Szovjetunió 1941-ig nem vett részt a háborúban, ezekben a kérdésekben nem voltak kötelezettségei." Vagyis létre lehetett volna hozni egy megnemtámadási szerződést.[5] Ismeretes az is, hogy 1941. júniusban a Szovjetunió nyilatkozott: „Magyarország a jövőben is számíthat a szovjet kormány támogatására Erdély kérdésében, ha az ország a német-szovjet háborúban semleges marad."[6] Kiss Miklós a fentiekről tájékozva volt, felfogása egyre jobban közeledett a németellenes, demokratikus baloldali nézetekhez.

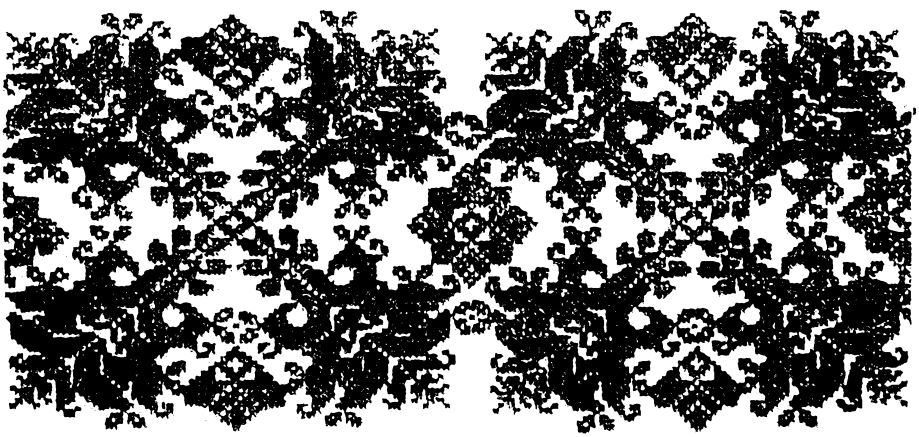

„Bújt az üldözött, s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szertenézett s nem lelé
Honját a hazában;...“

(Kölcsey Ferenc: Himnusz)

III.

NEM LELÉ HONJÁT A HAZÁBAN

Gondolkodtam azon: leírjam-e külön fejezetben Takács György élettörténetét. Hiszen ő is Kiss Miklós néven élt 1944-ben. Végül úgy döntöttem leírom egy kétszeresen üldözött fiatalember életútját. Talán tanulsággal szolgál a ma élő nemzedéknek, megmutatja: a magyar állam 1939-től kezdve a fasiszta törvények megalkotásával, kegyetlen alkalmazásukkal, a gyengécske parlamentarizmus, az alkotmányosság mind teljesebb felrúgásával, mindinkább fasiszta típusú állammá vált, míg végül 1944-ben totális diktatúrát vezetett be.

Takács György, barátjához és harcostársához, Kiss Miklóshoz hasonlóan kurta életutat tett meg. Harcos, férfias és hazafiúi lelkületére, szenvedéseire megilletődve és tisztelettel emlékezünk. Élettörténetéről nehéz írni, mert kevés adat áll rendelkezésünkre. A fasiszták úgy akarták elpusztítani, hogy nyoma se maradjon. Nem rajtuk múlott, ha ez nem sikerült. Egy nagyon egyszerű asszony, Kiss Miklós édesanyja rejtette el Takács György fényképét és néhány családi iratot a kertjükben álló öreg diófa odvában.

Takács György életútja az átlagos magyar állampolgárénál is nehezebb volt. Zsidó vallású családból származott. Rövid élete folyamán legtöbb esetben falba, előítéletekbe ütközött. Emellett haladó gondolkodása miatt is üldözték. Emberi jogaitól megfosztották, és olyan szégyenteljes megaláztatásokban volt része, amelyek túltettek a legsötétebb középkor megaláztatásain is. A mai kor emberének szinte hihetetlen: ez Magyarországon történt? Milyen állami vezetők voltak, akik ilyen szégyenteljes törvényeket hoztak, és ilyen gyalázatos tetteket hajtottak végre?

Ha Hunyadi János, Zrínyi Miklós, Petőfi Sándor, Tömörkény István, vagy Gárdonyi Géza és sok más kiemelkedő magyar személyiség származását nézzük, mit látunk: egyik se magyar eredetű volt, vér szerint nem származ-

tak törzsökös magyaroktól. Hunyadi román, Zrínyi horvát, Petőfi szerb, Tömörkény és Gárdonyi német vérből eredt. A sort sokáig lehetne folytatni. „Faji" értelemben egyikük sem volt magyar, de mindőjüket – joggal – nagy magyarként tartjuk számon.

Az elrejtett iratokból tudjuk: Takács György ősei több száz éve Magyarországon éltek. A XVIII. és a XIX. századból maradtak fenn iratok az őseiről. Apai részről Tiszabő (régiesen Tiszabeő), anyai részről Abony községből származott. A megmaradt okirat szerint Gyurka Budapesten született 1919. szeptember 19-én a Bakács téri szülészeti klinikán. A család a Teréz körút 7. szám alatt lakott. Édesapja, Takács Ármin 1861-ben Jászberényben született, egyszerű vasúti tisztviselő lett. Édesanyja, Bleier Eszter 1879-ben Jászberényben született. A mama a háztartást vezette. Gyurka a szüleinek egyetlen gyermeke volt. Édesapja 1929. április 4-én meghalt. Az 1930-as évek elején édesanyjával Rákosszentmihályra, az Attila utca 133. szám alá költözött. Itt béreltek egy kicsi kertes házat. A mama varrással egészítette ki a férje után kapott kevés nyugdíjat. A kertben zöldséget is termesztettek, pótolva a konyhára valót. Gyurka az édes-apja életében a VI. kerületi Munkácsi Mihály u. 26. szám alatti gimnáziumban végzett 2 osztályt. Tovább nem tanult, mert édesanyjának nem volt rá pénze.

A magyar kormány olyan útra lépett, amely az ország tönkretevéséhez vezetett; a nemzetnek mérhetetlen szenvedést okozott. Szekfü Gyula jóslata bekövetkezett: „Ez az út az, amelyen jártok, és ennek végiben el fogtok bukni, ha még idejekorán meg nem fordultok."[7] A magyar úri osztály és a kormány nem fordult vissza! Ennek az útnak súlyos állomásai voltak:

A magyar ellenforradalmi kurzus már 1920-ban – születésétől kezdve – megkülönböztető törvényt alkotott a zsidó vallású magyar állampolgárokkal szemben: az 1920. évi XXV. törvénycikket. Ez az úgynevezett numerus clausus fasiszta jellegű törvény volt, megszabta az egyetemekre felvehető zsidó vallású személyek számát.

Majd később – hogy az égető társadalmi kérdésekről eltereljék a figyelmet – a fasiszta nürnbergi törvények mintájára egymás után alkották a megszégyenítő és megalázó törvényeket.

A mai kor nemzedékének tanulságos lehet – ha röviden is – megismerni ezeket a fasiszta, úgynevezett zsidótörvényeket:

Az első zsidótörvény, az 1938. XV. törvénycikk a zsidó vallású állampolgárok arányát a sajtó, a film, a színművészeti, valamint az ügyvédi, a mérnöki és az orvosi kamarákban 20%-ra korlátozta. A tíznél több értelmiségi alkalmazottat foglalkoztató vállalatoknál a zsidó vallású állampolgárok arányát szintén 20%-ban állapították meg.

A második zsidótörvény, az 1939. IV. törvénycikk meghatározta, hogy ki tekintendő zsidónak. Eszerint: „zsidó az, aki vagy saját személyében zsidó, vagy egyik szülője, vagy két nagyszülője zsidó." A zsidó vallású állampolgárok nem lehettek állami tisztviselők, tanítók, tanárok. Az egyetemi hallgatók arányát és az iparengedélyek kiadását 6%-ban állapította meg a zsidó vallású állampolgárok számára.

A harmadik zsidótörvény az 1941. XV. törvény megtiltotta a zsidók, illetőleg a zsidónak tekintendő személyek és a nemzsidók közötti házasságot.

Sok munkaadó csak azért, hogy lojalitását kimutassa a rendszer iránt, még az engedélyezett százalékban sem alkalmazott zsidó származású munkavállalót. Gyurka minden lehető munkát elvállalt, hogy meg tudjon élni.

Végül 1944. április 5-től a zsidó vallású állampolgárok kötelesek voltak sárga csillagot viselni. (Ekkor adta oda Miklós, iratait barátjának, Gyurkának és lakást is szerzett számára.)

1944 nyarán több, mint félmillió zsidó vallású magyar állampolgárt – nőket, férfiakat, gyermekeket, öregeket – német haláltáborokba szállított a magyar államgépezet. Többségük elpusztult a gázkamrákban, köztük Takács György édesanyja is.

Ilyen körülmények között jutott el Takács György a fasisztaellenes harc vállalásáig. Ady volt a kedvelt költője. Gyurka jó megjelenésű, arányos testi felépítésű fiatalember volt. Ezt a rendszeres úszásnak is köszönhette. Az egyetlen megmaradt, rossz minőségű mellképe nem adja vissza valódi megjelenését. A rákosszentmihályi uszodában ismerkedett meg Miklóssal. Közös kedvencük volt: Ady Endre és a magyar költészet. Barátságuk a legnehezebb időkben is megmardt. Később írok róla, hogy Miklós miképpen menti barátját és vettek részt közösen a szocialista ifjúsági mozgalomban, majd a németellenes harcban.

Előzőekben már említettem, hogy Miklós és Gyurka sokat beszélgettek barátaikkal a népi írókról és hogyan kezdtek el politizálni. A beszélgetések során nem minden barátjuk fogadta el a népi írók véleményét: a földosztás a beteg magyar társadalom gyógyírja. Miklós és Gyurka a falukutatók írásai és Bajcsy-Zsilinszky Endre véleménye alapján síkraszálltak az úri és az egyházi mamutbirtokoknak a dolgozó parasztok közötti felosztása mellett. Egyre jobban közeledtek azoknak a fiataloknak a nézeteihez, akik a szentmihályi szociáldemokrata pártban találták meg a németellenes harc kereteit. Miklós és Gyurka rájöttek: a háborús és népelnyomó rend felszámolása az antifasiszta erők összefogásán múlik. Gyurka tevékenységét támogatta menyasszonya, Hujbert Márta is. Takács György élete ezután már hasonló barátjának, Kiss Miklósnak életéhez. Erről a következő részben írok.

„Ez a világ nem testálódott
Tegnaphoz húzó, rongy pulyáknak:
Legkülömb ember, aki bátor
S csak egy külömb van, aki: bátrabb."

(Ady Endre: A Tűz csiholója)

IV.

A TÁNCSICS SEJT

1942-43-ban teljes erővel folyt a háború. Az úri rend teljes erővel támogatta Hitler háborús erőfeszítéseit. A magyar nemzet színe-java pusztult el idegen érdekekért. A háború különösen a dolgozó osztályok fiait pusztította. A m. kir. miniszterelnök 1942. március 19-i beszédében a következőket mondotta: „A háborút, mint nemzeti öncélt állítom be." A Don folyónál bekövetkező tragédia előtt egy hónappal Horthy kormányzó – Legfőbb Hadúr – megtiltotta a 2. hadseregnek a visszavonulást, és merev védekezést írt elő.[8] A zöldesszürke tábori levelezőlapokra mottónak a következőket nyomtatták: Inkább Ukrajnában dúljon a háború, mint magyar földön. A 2. magyar hadsereg parancsnoka, Jány Gusztáv vezérezredes 1943. jaunuár 10-i parancsa: „A jelenlegi állásokban az utolsó emberig tartson ki. Egy lépést sem szabad hátra tenni. A legkíméletlenebb rendszabályokkal meg kell akadályozni, hogy állásait egy ember is elhagyja. Ott csak meghalni lehet. Hátra nincs." A hadsereg feladatáról ezt írta: „... feladata a német egységek biztosítása, ha fegyver nincs, akkor az élő tömeg szerepeljen sebességcsökkentő ütközőként."[9] A kétszázezres 2. magyar hadsereg megsemmisült. Az egyik legszebb magyar költeményben állított számukra örök és felejthetetlen emléket Keresztúry Dezső:

„Hol nyugszunk nem tudja barát, feleség,
gyerek. Elszórt
Testünk nyomtalanul nyelte magába a föld.
Szívetek őrizzen: milliók eleven milliókat,
Áldozatotok nem a gaz jogcíme: Jóra parancs."

Kiss Miklósnak a barátaihoz írt leveleiből kitűnik a hadihelyzet, és a

véleménye az ország vezetőiről és a németekről.

Egyik barátjának, aki két hete vonult be, így írt a frontra 1942. október 16-án: „Ma még irtózom attól a gondolattól, hogy hivatalbajáró, kötelességtudó emberré változom. Soha nem gyűlöltem úgy, mint a fennálló rendet a maga sokoldalú megkötöttségével. Tudom, Te is elégedetlen vagy. Te el tudsz képzelni egy boldog demokratikus államot, ahol az emberek egyenlő jogok és kötelezettségek között élnek, de én... én tudom, hogy ott is éppen ilyen lázadó lennék, mint most. Tudod, én jó magyar sem vagyok! Igyekeztem magyarságomat apróról-apróra megvizsgálni, s rájöttem, hogy ez is csak egy kibontakozási formája az én mindent tagadásomnak, nihilizmusomnak. Csupán csak eszközt keresek benne a jelenlegi rendszer felfordítására." Dezső nevű barátjának írt a frontra 1942. november 11-én: „Mester Jóskát behívták, és a múlt héten el is vitték a frontra. Gyöngyi vőlegénye megjött a frontról, Gyöngyinek még több ajándékkal és pénzzel. Undorító hallgatni dicsekvését, németimádatát. Boldizsár kijött a kórházból, de még nem jár hivatalba. Behívójegyét visszaküldte, így valószínűleg nem lesz katona az idén. Verset nem tudok küldeni. Újabb dolgaim nincsenek, de a közeljövőben lesz néhány. Azokat majd elküldöm. Gyanús nekem a túlságos tömjénezésed a katonaság körül. Biztosan nem érzed olyan jól magad, mint írod. Könyved iránt intézkedtem. Minden rendben lesz."

Miklós az itthon levő két barátjával, Takács Gyurkával és Süle Józseffel sokszor beszélgetett a háborúról. A helyzetről Miklós jól volt tájékozva. Olvasta ekkor már a Népszavát, és dr. Antall Józseftől is kapott bizalmas információkat. Látták, hogy a lakosság nagy része a Szovjetunió elleni háborút passzívan tudomásul vette. Annak ellenére, hogy egyre több szomorú értesítést hozott a postás halálesetekről. Sok sebesült érkezett haza a frontról. Azt is látta Miklós, hogy a parlamentben csak Bajcsy-Zsilinszky Endrének, az öt szociáldemokrata képviselőnek és egy-két polgári képviselőnek (Rassay) voltak fenntartásai a háború ellen. Bírálták a kormány politikáját és a zsidóság elleni intézkedéseket. Bajcsy-Zsilinszkynek a kormányhoz intézett memorandumát is ismerte, ezt a Kisgazdapárt készítette, követelve a háborúból való kiválást.

Miklós és barátja Gyurka, megismerkedett háború- és németellenes belügyi fiatalemberekkel: Jeges Kornéllal, valamint Hasek Ferenccel. Ezek a belügyi tisztek később részt vettek a Táncsics sejt munkájában. Hasek szociáldemokrata volt, édesapja régi szervezett munkás, és így nevelte fiát is. A fiatalemberek eljártak a Vigadóban rendezett kultúrális estekre, valamint a szociáldemokrata párt által szervezett évfordulós ünnepségekre.

Miklós és Gyurka a kőbányai munkásotthonban részt vállaltak a műsoros előadásokban, szavalatokkal és más módon is. A háborús megpróbáltatások és a nemzetközi helyzet alakulása miatt erőteljes szervezkedés folyt a szociáldemokrata pártban, Rákosszentmihályon is. Miklós itthon maradt barátja Süle József és más fiatalok a szociáldemokrata pártnapokra jártak. Ide hívták meg barátai, volt cserkésztársai. Felkérték Miklóst és Gyurkát: tartsanak a pártnapokon irodalmi előadássorozatot. Ezt a pártvezetőség elfogadta, és 1942 telén, valamint 1943 tavaszán Miklós 8-10 előadást tartott a Kispipa nevű vendéglőben, ahol a szociáldemokrata pártnapokat tartották. Az előadásoknak nagy sikerük volt. Miklós előadásait a nyilasok próbálták megzavarni, a támadókat azonban a munkások méltó fogadtatásban részesítették, és a nyilasok többé nem próbálkoztak.

Az előadások Petőfi, Ady, József Attila, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád és Juhász Gyula költészetéről szóltak. Kiss Miklós az előadások során kifejtette véleményét a tőkés társadalmi rendszerről, a háborúról és a szocializmusról. Ez időben a hatalmon levő kurzus bizonyos bírálatot eltűrt, sőt a zsidó nagytőkével szemben még bátorította is a nyilasok bírálatát. (Ez beleillett a háborús kormány propagandájába.) A háborúval kapcsolatban Miklós szőrmentén fejtette ki a véleményét, vagy költeményekkel mondta el bírálatát. A megmaradt előadásvázlatokból néhány részlet megmutatja, hogy Miklós előadásai szakmailag és eszmeileg magas színvonalúak voltak. Megmutatják: Kiss Miklós a becsületes kiscserkésztől eljutott a becsületes szocialista emberig. Célja változatlan maradt: harcolni a nemzeti lét jobbra fordulásáért. Az előadások során hasznát vette az egyetemen tanultaknak, valamint a falukutatók könyveinek. Az elemzései során megdöbbentő adatokat mondott a magyar parasztság helyzetéről. A költőkről szóló előadásaiban először leírta a költő környezetét, ahonnan származott, egy-két életrajzi adatot, majd verselemzésekkel folytatta. Közben Takács György egy-egy verssel színesítette az előadást.

Tóth Árpádról szóló előadásában igyekezett bírálni a háborút. Miklós szavai: „Versei az új magyar líra legtökéletesebben faragott, leheletfinomságú alkotásai. A békekötés szörnyű tragédiája kiriasztotta menedékéből. Meglepő erővel süvölt az újult nemzethez. Elmondom négy sorát:

De kellj föl mégis, szent nyomorék riadj!
Míg boldog népek új lakodalma zeng,
Ne ülj útfélen ma döglő
Csonka gyanánt, aki sírva koldul!

De hiába, a nyomorék nem riad. Ugyanazok az emberek, akik az I. világháború katasztrófájába vitték a nemzetet, ismét ott ülnek vezető helyeken és végzik végzetes munkájukat... Akik azt mondják Tóth Árpádra, hogy parnasszista, hogy elvont, azok nyissák fel könyvét, és olvassák el az Erdő című versét, a csend és a nyugalom csodás énekét, vagy Az aquincumi kocsmában című költeményét." Ezeket Takács György el is szavalta. Babits Mihályról a többi között így szól: „Irodalmi szerepe csupán annyiból lesz érdekes a jövő irodalmában, hogy egy zátonyra futott, halálosan beteg társadalmi osztály lelki kifejezőjeként állíthatjuk a diadalmas tömegek elé." Itt bizonyos egyoldalú ítéletet látunk, mely talán magyarázható Miklós fiatalságával is.

Amikor a hivatalos és nemhivatalos propaganda a legharsányabb volt, és fokozódott a fasiszta terror a háborút ellenzőkkel, valamint a munkásmozgalommal szemben, Kiss Miklós akkor kérte felvételét a szociáldemokrata pártba. Irodalmi előadásainak a német megszállás vetett véget. A németek elleni harcot a munkásság soraiban folytatta.

1944. március 19-én Horthy, a jelen levő Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök útján, parancsot adott a magyar csapatoknak: ne álljanak ellen a megszállóknak.[10] Ha nem is fejtegetjük itt a törvényes és alkotmányos előírásokat, akkor is minden ember előtt – aki némileg is ért a joghoz – világos volt: a megszállás törvényeinkbe és alkotmányos előírásokba ütközött. Még a németeket és sikereiket csodáló háborús bűnös kormánytag – Hóman Bálint ismert történész – is törvénytelennek ítélte Horthy eljárását, a német megszállást.[11] Persze Horthy sem akkor, sem később nem gondolt arra, hogy szembefordul a németekkel. 1954. november 3-án levelet írt az akkori német kancellárnak, Adenauernek. Idézet a levélből: „Mint bizonyos körök által terjesztett – állítás, mely szerint Magyarország az 1944-es esztendőben a fegyverszüneti egyezmény kapcsán hajlandó lett volna Németországot hátbatámadni, merő kitalálás."[12] Az 1944. március 19-én Magyarországra bevonuló német csapatok parancsnoka, Weichs vezértábornagy a naplójában ezt írta: „Ma éjszaka megkaptuk a fedőszavakat. A következő lehetőséggel számolunk: 1. Tervszerű bevonulás a./ erőszakkal, b./ Horthy parancsa alapján ellenállás nélkül. 2. A hadműveletek elhalasztása, mivel Horthyval nem sikerült megegyezni. 3. A hadműveletek lefújása, mivel Horthyval sikerül egy számunkra megfelelő egyezségre lépni."[13] Horthy kormányzó teljesíti a hitleristák kívánságait személyi kérdésekben is. A megszállók, magyar cinkosaikkal – már előre elkészített listák alapján – németellenes közéleti férifak ezreit hucolják el, többségük koncentrációs táborba kerül.

Kiss Miklós összehívta a rákosszentmihályi és a belügyi barátait. Közölte velük: főnökét, dr. Antall Józsefet, a menekültügyi hivatal vezetőjét, a Gestapo kereste, ezért illegalitásba vonult. Ő sem lesz tovább a lakásán. Felhívta barátait: alakítsák meg a Táncsics sejtet a németek elleni harcra. Így alakult meg Kiss Miklós vezetésével az a csoport, melynek tagjai voltak még Jeges Kornél és Hasek Ferenc belügyi tisztek, Takács György, Süle József, Zéman Mihály, Kiss Károly, Szabó János, Hujbert Márta rákosszentmihályi fiatalok, akik iskolából és a szociáldemokrata ifjúsági mozgalomból ismerték egymást. Kiss Miklós közölte azt is: 1944. március 20-án Jeges Kornéllal és más belügyi dolgozó és rendőrtiszt segítségével kinyittatták több száz őrizetes zárkáját, valamint a nagy vaskaput a Mosonyi utcában. Az őrizetesek elmenekültek.[14] A Táncsics sejt kapcsolatban állt a Magyar Front ellenállási szervezettel.

Kiss Miklós és barátai terjesztették a Magyar Front felhívásait. Ezenkívül a budaörsi repülőtérre jártak, és németnyelvű békefelhívásokat terjesztettek a német katonák között. Ezeket a felhívásokat Stirling Györgytől, a Magyar Szárnyak című katonaújság szerkesztőjétől kapták, aki tagja volt a németellenes szervezkedésnek. Eljártak más Pest-környéki német alakulatokhoz is. A német katonáktól szereztek kézigránátokat, melyekkel később a fegyveres akciójukat végrehajtották. Miklós a szüleivel egy szomszédjukban levő telefonon tartotta a kapcsolatot. Belügyi barátainál aludt, gyakran változtatva lakását. Barátjának átadta iratait, és elhelyezte a XIII. kerület Katona József u. 27. szám alatt egy belügyi szolgálati lakásban. Budapesten két Kiss Miklós járt az utcákon: egyik Kiss Miklós, a másik Takács György volt. Erről olvashatunk letartóztatás után szüleihez írt levelében. Miklós elmondta édesanyjának, hogy érzi a veszélyt, de nem tudja tétlenül nézni az ország tönkretételét. Szokása szerint rajzokban és versekben örökítette meg ami vele történt, vagy amit tapasztalt. Naplójában több rajzot és verset találunk. A budaörsi repülőkről és a tankokról is, ezek olyan jól sikerültek, mint amelyet cserkészkorában a lébényi templomról készített. Egyik verse a német gépágyúkról szól, amelyek a Duna-hidakon voltak felállítva.

Hidak

Fenn sötét felhők takarják el
Már a sárga holdat: Égi gyász.
Lenn a város alszik mélyen, és a
Vashidakon gépágyú vigyáz.

1944. nyarán zsidó vallású magyar állampolgárok százezreit hurcolta el a magyar államgépezet és szállította megsemmisítő táborokba. Az állam és az egyház vezetői nem tiltakoztak. Ők hozták a törvényeket és rendeleteket; miért tiltakoztak volna?

(1993. szeptember 20-án a napilapok közölték a magyarországi keresztény egyházak utólagos sajnálkozását amiatt, hogy a II. világháborúban nem léptek fel határozottabban a zsidó honfitársaik védelmében.)

Az egyszerű emberek azt látták: Horthy, az államfő, a bíboros, az egyházfő hallgat, a sötét középkori embertelenségeket az egész államapparátus végrehajtja, ezért sokan úgy hitték ezt nem lehet másképpen. A hercegprímás kiadott egy pásztorlevelet, de visszavonta, a hívek előtt a templomokban nem lett felolvasva. A papság azonban megismerte, egyesek fel is léptek az embertelenségek ellen.[15] Kálló esperest ezért gyilkolták meg a nyilasok. Több más papot megkínoztak, koncentrációs táborba hurcoltak és elpusztítottak.[16] Egy katolikus rend, a Szociális Testvérek Társaságának elnöknője levélben tiltakozott a szlovákiai zsidók deportálása ellen. A levelében tiltakozott a csanádi püspöknél az uszító szennylapok és filmek ellen, fellépést kért az ügyben. Mindezekre elutasító választ kapott Glattfelder Gyula püspöktől. Schlachta Margit elnöknő és társai többszáz üldözött, megsemmisítésnek kitett zsidó vallású gyermeket bujtattak és mentettek meg. Ezért a nyilasok Salkházi Sára tanítónőt és társát, Bernovits Vilma hitoktatót a Duna-parton agyonlőtték.[17]

A nyilvánosság előtt nem szólt Serédi bíboros a zsidók érdekében, csak a háború mellett. 1944. június 29-i körlevelében a katasztrófális háborút „a nemzet létéért folyó küzdelem"-nek minősítette. Nagyboldogasszony napján a Bazilikában arról prédikált, hogy: „... a nemzet jogait csak a további háború útján lehet biztosítani."[18]

Mindezek után Miklósban megérlelődött az elhatározás: fegyverrel kell választ adni a fasiszta megszállóknak. Az újságokban közölték: a magyar kormány rendeletileg földet ígért annak, aki kilő egy szovjet harckocsit. Ez a „földosztás" cselekvésre késztette a népi írók könyvein eszmélődő Kiss Miklóst. Előzetes terv és megfigyelés alapján a támadás helye egy SS-laktanya lett. Kiss Miklós és Jeges Kornél – akiknek belügyi igazolványuk volt, és a fegyverhez is értettek – vállalták a támadás végrehajtását. 1944. szeptember 22-én végrehajtották a támadást. Az illegális Szabad Nép 1944. októberi számában megemlékezett az eseményről. „A nemzeti felszabadító harc hírei" című rovatában ezt olvashatjuk: „A budapesti Wesselényi utcai iskolában elhelyezett német laktanyába két kézigránátot dobtak. Első

komoly példája a németek elleni fegyveres ellenállásnak." Másnap az angol rádió magyar nyelvű adása is ismertette a fegyveres támadást. Jeges a támadást követően azonnal Kecskemétre utazott, és a Miklós útján megismert Soli Deo Gloria református diákszervezetben levő ismerősöknél húzódott meg, a szovjet csapatok megérkezéséig.

Kecskemétről – vizsgák után – a vonaton hazafelé írta Miklós az alábbi verset, melyben idegfeszítő tevékenysége őszinte kifejeződését is lehet érezni:

Hazafelé
Amott áll
a vonat már,
a halál,
a vén masiniszta
reám vár.
Az ég tiszta kék...
Oly jó még
végignézni mindenen!
Most elindult velem,
és sírva szeretnék
Élni, élni még,
de nem lehet.

Kiss Miklós elrejtőzött, de nem akart elmenekülni Kecskemétre, a barátait nem akarta egyedül hagyni.

Jelzést kapott: remény van egy szélesebb, országos jellegű szembefordulásra. Ez azonban nem következett be. 1944. október 15-én az állam vezetése Szálasi kezébe került.

Valószínűleg a nyilas házfelügyelő bejelentése alapján, politikai nyomozók, október 16-án a Katona József utca 27. sz. házban elfogták az ott tartózkodó Takács Györgyöt és Kiss Károlyt. A Táncsics sejt tagja Hujbert Márta (ma Ungvári Jenőné), Takács György menyasszonya, október 17-én a fenti lakásra ment. Látta, hogy Jeges Kornél lakását lepecsételte a rendőrség. Azonnal visszafordult. Az egyik lakó figyelmeztette: ne járjon oda, mert elvittek az elmúlt éjjel két embert és a házfelügyelő a nyilasok besúgója. Hujbert Márta azonnal Rákosszentmihályra sietett, és közölte Kiss Miklós édesanyjával az eseményeket. Majd az utcán találkozott Kiss Miklóssal, akit hiába kért, ne menjen be a hivatalba. Miklós bement a belügyi irodába, hogy valamilyen módon segítségére legyen

barátainak. Édesanyja már előzőleg figyelmeztette: tűnjön el. Hiába! Miklóst vitte a lelkiismerete! Mikor a hivatali szobájába benyitott, ott már három rendőrnyomozó várta. Megbilincselték és a Zrínyi utcai politikai rendészeti osztályra vitték. Innen írt egy levelet szüleinek, ebben ruhaneműt kért, valamint azt, hogy a Katona u. 27. sz. házból Takács holmiját szállítsák haza, és őrizzék meg. Megírja, hogy ott Takács Györgyöt Kiss Miklósnak ismerik. Ezután elszállították a toloncháznak berendezett Rökk Szilárd utcai Rabbiképző Intézetbe. Ott volt Takács György és Kiss Károly is.

Mindhárman a csendőrnyomozók kezébe kerültek. Ezek hírhedtek voltak kegyetlenségükről. Rettenetesen megkínozták őket. Takácsnak leverték a veséjét. (Németországba szállításuk után rövidesen meg is halt.) Többszázan raboskodtak a Rökk Szilárd utcában. A csendőrök hajlamosak lettek volna minden teketória nélkül kivégezni őket. A parancsnok, Juhász István azonban ezt már nem merte vállalni. Ő volt az állambiztonsági rendészet baloldaliakkal foglalkozó alcsoportjának a vezetője.[19] Miklós édesapja a kért ruhaneműt és tisztasági eszközöket bevitte, de csak egy takarót és télikabátot engedték átadni. Fiával nem beszélhetett, nem is láthatta. Szülei minden követ megmozgattak fiuk kiszabadítása érdekében. Wajand Tibor (Hain Péter helyettese volt korábban.)[20] szüleihez is elmentek, kérték, járjanak közben Miklós érdekében. Wajand szülei becsületes és ismert pedagógusok voltak, régi rákosszentmihályiak. De már elkéstek. Wajand Tibor szerint a rabokat deportáló vonat már áthaladt a határon. 1944. november 7-én vagonírozták a Rökk Szilárd utcai sokszáz politikai foglyot Kelenföldön, ahová gyalogmenetben hajtották őket a csendőrök. Komáromon keresztül – a nőket és a férfiakat elkülönítve – a dachaui koncentrációs táborba került Miklós, Takács György és Kiss Károly.

Miklósnak sikerült egy levelet eljuttatnia szüleihez, amelyet megőriztek. Megnyugtatásukra írta: Jól vagyunk, nincs semmi bajunk! Ezzel Miklós és Gyurka sorsa elvégeztetett! Takács György nemsokára meghalt. Mivel a csendőrök brutálisan összeverték, alig volt jártányi ereje. Az SS-őrség bevett szokása volt: aki beteg lett, nem bírt munkába menni, összeesett a sorban, azt botokkal agyonverték vagy kutyákkal marattták halálra. Miklóssal egy helyen volt sejtbeli társait: Kiss Károlyt, Friedrich Henrik vasmunkást, valamint Alexits György ismert matematikus egyetemi tanárt 1945 januárjában elszállították a Fekete-erdő melletti Spaichingen város mellé. Ott a hegyoldalban egy gyár alapozási munkáit végezték. Hóban, esőben, sárban, kiéhezve dolgoztak. Az éhező rabok hullottak, mint a legyek ősszel. Mikor a gyengeségtől a munkán Friedrich összeesett, a

szemük láttára verték agyon az SS-őrök. A Táncsics sejtből egyedül csak Kiss Károly tért haza. Tőle és leveleiből tudjuk, mi történt Miklóssal és Gyurkával. A felszabadulás után Kiss Miklós édesanyja Ernő nevű fiát küldte Kiss Károlyhoz a Rózsák terére, lakására. Kérte, hogy látogassa meg. Kiss Károly üzente Ernővel: inkább levelet ír, nem bír sírás nélkül beszélni. Az átélt borzalmak következtében idegei nagyon megromlottak. Levelében Kiss Károly leírta: 1945. március 10-én vagy 11-én megtudta, hogy Kiss Miklós meghalt a barakkban. Azonnal odasietett, és önként jelentkezett temetési munkára, abból a célból, hogy láthassa Miklóst. 10-15 más halottal együtt elszállították és elégették, majd Tuttlingen helység mellett közös sírba temették őket. Kiss Károly levelében ír Miklós bátor és példamutató magatartásáról. Ha az olvasó figyelmesen olvassa az idézett levélrészletet, nemcsak Miklós megbecsülését olvashatja ki a levélből, valamint bátor magatartását, hanem azt is: vallásos emberek voltak, és úgy cselekedtek, amint igaz hívő embereknek kell. Részletet idézek a levélből:

„Kedves Asszonyom! Mindig kész örömmel és jóleső érzéssel fogom meg a tollat, hogy írjak felejthetetlen drága barátomról. Arról, aki nagy tudásával, politikai tisztánlátásával és szabadságszerető lelkivilágánál fogva a fasizmussal szembe mert szállni, nem gondolva arra, hogy a náci bérencek és később a nácik által ránk mért szenvedések következtében egyetlen kincsével, fiatal életével kell fizetnie. De biztos vagyok benne, és számtalanszor tanújelét adta, hogy akkor is úgy tett volna, ha sorsát előre tudta volna. Könny szökik a szemembe, ha róla írok, és sokszor én is kételkedem abban, amit saját szememmel láttam... Kedves Asszonyom! Kívánom és remélem, hogy levelem megfelel az Ön kívánságának, és mindent megírtam, amit tudtam. Én is nehéz körülmények között élek, és még lakásunk sincs. Ezek után kérem: igyekezzék belenyugodni a megváltoztathatatlanba. A földi életben már nem lesz viszontlátás. A gazdasági nehézségek pedig lassan-lassan a múlté lesznek. Maradok tisztelettel, Kiss Károly."

1944. november elején a Táncsics sejt feloszlott, miután Kiss Miklóst, Takács Györgyöt, Kiss Károlyt Németországba hurcolták. A sejt legfiatalabb tagjai Kiss Kálmán, Kiss Ernő, Bundik Gyula, Annaházi Pál és Annaházi György (ma dr. Annaházi György) bevonultak a KISKA XIII/1-es zászlóaljhoz a Vilmos-laktanyába, melynek a legendás hírű Gidófalvy Lajos honvéd főhadnagy, a magyar ellenállás hőse volt a parancsnoka.

Gidófalvy Lajos főhadnagy és helyettese Szőnyi Szűcs András zászlós, több mint 600 főt kitevő zászlóaljat úgy irányított, hogy alkalmas legyen a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága által kitűzött cél

elvégzésére is, nevezetesn: fegyverrel harcoljanak a nyilasok ellen, majd később utat nyissanak a Vörös Hadsereg előtt.

Az egység tagjai hidakat, pályaudvarokat őriztek az első időben, köztük a Ferdinánd hidat, az újpesti vasutat és aluljárókat, a káposztásmegyeri vízművet és más objektumokat. Ebben tevékenykedett az öt rákosszentmihályi fiatal honvéd, a Táncsics sejt tagjai.

A németek és a csendőrök 1945. január 8-án megszállták a Vilmos-laktanyát, az egység sok tagját elhurcolták és kivégezték. A megmaradt honvédekből századot szerveztek. (Gidófalvy Lajos és Szőnyi Szűcs András, már nem voltak a laktanyában, több társukkal megpróbálták megakadályozni az Erzsébet híd felrobbantását. Eddigi adatok szerint a németekkel vívott tűzharcban hősi halált haltak.)

A fasiszták az átszervezett századot a Fiúmei-úti temetőnél bevetették a szovjet egységekkel szemben. Ez az egység, az első alkalommal átállt a szovjet csapatokhoz és harcolt Budapest felszabadításáért.

A Táncsics sejt a rákosszentmihályi szocialista mozgalom fiataljaiból fejlődött fasisztaellenes csoporttá. Harcuk segítette lemosni a nemzetről a gyalázatot, amit vezető rétege elkövetett.

A Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége Kiss Miklóst és Takács Györgyöt saját mártírjának tekinti. A felszabadulás után, a Magyar Köztársaság kormánya Kiss Miklós édesanyját nemzeti gondozottá nyilvánította. A család azzal is őrzi Kiss Miklós emlékét, hogy egyik öccse fiának, a Miklós nevet adták.

Az osztálygyűlölettől és politikai vakságtól eltelt jobboldali erők, 1990-ben eltávolították emléktáblájukat Rákosszentmihály, Köztársaság út 8. sz. alól.

1994-ben emléktáblájukat újból felavatták a XVI. kerület Veres Péter u. 27. sz. ház falán. A fent említett jobboldali gengszterek összetörték emléktáblájukat és azóta a hősök emlékét nem hirdeti semmi.

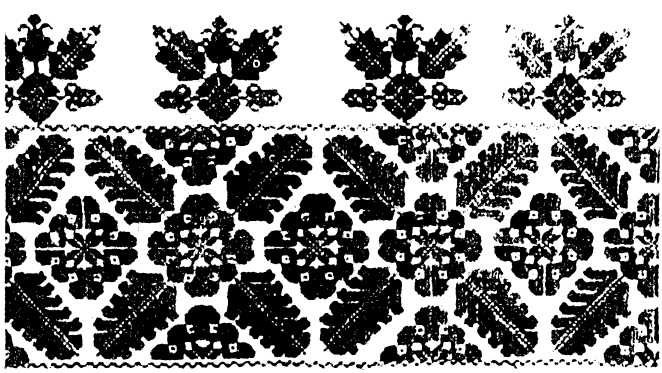

Jegyzet:

[1] Kállay Miklós: Nagy idők sodrában II. k. 19-20. o. Bp. 1943.
[2] Petri Pál: Tájékoztató elemi iskoláink helyzetéről 1920-30. Bp. 1930.
[3] Karsai Elek–M. Somlyai Magda: A felszabadulás krónikája. 84. o. Bp. 1970.
[4] Tilkovszky Lóránt: Bajcsy-Zsilinszky. 189. o. Bp. 1986.
[5] Juhász Gyula: Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. 23. o. Bp. 1978.
[6] Országos Levéltár–Küm. Szentiványi-kézirat.
[7] Szekfü Gyula: Történelempolitikai tanulmányok. 39. o. Bp. 1924.
[8] Magyarország története 8/2. kötet 1090. o. Bp. 1984.
[9] Zinner Tibor–Róna Péter: Szálasiék bilincsben. I. kötet. 327. o. Bp. 1986.
[10] Magyarország története 8/2. kötet 1152-1153. o. Bp. 1984.
[11] Glatz Ferenc: Hóman Bálint 1944. március 19-ről. História Évkönyv 1944. 33. o. Bp. 1984.
[12] História Évkönyv 1944: December hónap krónikája, vége. 172. o. Bp. 1984.
[13] Gosztonyi Péter: Von Weich vezértábornagy feljegyzései. História Évkönyv 1944. 43. o. Bp. 1984.
[14] A Mosonyi utcai toloncház őrizeteseinek kiszabadulásáról tudnak: Pirityi András, Kovács Endre és Földes László budapesti lakosok.
[15] Gergely Jenő: Pársztornak a nyáj mellett a helye. História Évkönyv 1944. 50-54. o. Bp. 1984.
[16] História folyóirat. 1988. októberi szám, 53. o.
[17] Gergely Jenő: Pásztornak a nyáj mellett a helye. História Évkönyv 1944. 53. o. Bp. 1984.
[18] Komlós János: Elárult ország. 120. és 121. o. Bp. 1961.
[19] Hollós Ervin: Csendőrség, rendőrség, VKF-2. 398. o. Bp. 1971.
[20] Hain Péter és Wajand Tibor hírhedt politikai nyomozók voltak.

Miklós ceruzarajza a magyar-német külügyniniszteri tárgyalások idején 1940-ben

Miklós ceruzarajza

Takács György

A KECSKEMÉTI EGYETEMES REF

JOGAKADÉMIA

JOGÁSZEGYLETÉNEK ELNÖKSÉGE

IGAZOLJA,HOGY

Kiss Miklós

IV. ÉVES JOGHALLGATÓ

AZ EGYESÜLET RENDES TAGJA

KECSKEMÉT, 1943-44.II. FÉLÉV.

Kiss Miklós diákigazolványa

Indulás cserkésztáborba – jobbról a negyedik,
árvalányhajas kalapban, KIss Miklós

Érettségi tabló – alulról a második sorban, balról az első, Kiss Miklós

Nagyméltóságu
M.Kir. Belügyminiszter Urnak
B u d a p e s t

Kérése

K i s s M i k l ó s rákosszentmihályi /: Pálffy-tér 9 sz.:/ lakosnak,

Zgm. 1941 VI. 10

melyben a számvevőséghez díjnokként való felvétel kéri.

Melléklet: 3 drb.

Kiss Miklós kérvénye. Ajánlója dr. Antall József

Nagyméltóságu M.Kir.Belügyminiszter Ur!
Kegy lmes Uram!

Alulirott K i s s M i k l ó s azon alázatos kéréssel járulok Nagyméltóságodhoz, hogy engem Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló miniszterium számvevőségéhez dijnokként felvenni kegyeskedjék.

Személyi adataimat illetőleg tisztelettel közlöm:

1920. november 25.-én születtem Rákosszentmihályon; református vallásu, őskeresztény, magyar állampolgár vagyok, aki érettségi vizsgát 1939-ben tett. Jelenleg a Belügyminiszterium menekültügyi irodájában 1940. november 1.-e óta kisegitőként dolgozom. Ezen idő alatt sem személyem, sem munkám ellen semmiféle kifogást nem emeltek. Személyemre vonatkozó eredeti okmányokat csatolva tisztelettel megküldöm.

Alázatos kérésem támogatására megemlitem azt a körülményt, hogy édesapám 25 %-os hadirokkant cipészmester, aki háborus sebesülése következtében csaknem teljesen munkaképtelen, ugy hogy édesanyám és két kiskoru öcsém eltartása is csaknem teljesen reámhárul.

Alázatos kérésemet megismételve, magamat, Nagyméltóságod kegyes jóindulatába ajánlva, vagyok

Budapest,1941. VI. 3.

alázatos tisztelettel:

Kiss Miklós

Kiváló képességü, szorgalmas, szolgálatkész, jó modoru.

Budapest, 1941.VI.9.-én.

miniszteri titkár.

Kiss Miklós kérvényének belső oldala

SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT RÁKOSSZENTMIHÁLYI SZERVEZETE

T/. Elvtársak!

A rákosszentmihályi végrehajtóbizottság a következő elvtársak felvételét javasolja:

Grünbaum Nándor gyári munkás
Horvat Ibolya gyári munkásnő
Berkó Rózsa háztartásbeli
Molnár Károly kőműve
Herczeg Ferenc asztalos
Nagy Gábor sütőmunkás
Horvath János építőmunkás
Jankai György segédmunkás
Kiss Miklós egyetemi hallgató
Viola Imre építőmunkás
Tóth Béla műszerész
Torma Lajos építőmunkás
Vida Imréné háztartásbeli
Farkas Pál kovács
Jávorfi Józsefné háztartásbeli
Prém Sándorné háztartásbeli
Rácz Károlyné háztartásbeli
Zsombok Erzsébet textilmunkásnő
Glancz Klára szövőnő
Bíró-Hugó magántisztviselő
Ambrus Dezső lakatos
Csighy Kornél cipész

MAGYAR MUNKASMOZGALMI INTEZET ARCHIVUMA
29037

Kérésünket megismételve, maradtunk

barátság

Rákosszentmihály, 1943.XII.27.

titkár

SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTSZERVEZET Rákosszentmihály

Kiss Miklós felvétele az SZDP-be

Halál a német megszállókra!

SZABAD NÉP

1944. október hó. Kiadja: a KOMMUNISTA PÁRT 2. szám

ELŐRE A VÖRÖS HADSEREGGEL A BÉKÉÉRT!

A Vörös Hadsereg mindenütt áttörte a Kárpátok vonalát. Megszállta az északi hágókat. Erdélyben túljutott a legnehezebb terepszakaszokon, s délen az Alföld peremén. Megindult a Vörös Hadsereg nagy offenzívája az ország belseje és Budapest felé. A rosszul felszerelt és kiképzetlen magyar hadsereg az oroszok támadását nem tudja feltartóztatni. Horthy és a Lakatos-kormány is tudja, hogy a háborút elvesztettük. Ahelyett azonban, hogy a román, bolgár és finn példa

A fegyveres támadást hírül adó illegális Szabad Nép címlapja

A NEMZETI FELSZABADÍTÓ HARC HÍREI

A budapesti Wesselényi-utcai iskolában elhelyezett német laktanyába két kézigránátot dobtak. Első komoly pédája a németek elleni *fegyveres* ellenállásnak.

*

Budapest külső kerületeiben megkezdődtek a röpgyűlések. Lelkes és derék ifjúmunkások, munkásházak udvarán szólítják fel a munkásokat a németellenes harcra. Példájukat minden ifjúmunkás kövesse!

*

A horthyligeti repülőgépgyárat a kőbányai sziklapincékben helyezték el. A gyár azonban már hossz ideje képtelen új helyén teljes gőzzel megindulni, mert a legfontosabb gépek mindig felmondják a szolgálatot.

*

A fegyveres támadás méltatása a belső oldalon

A Wesselényi utcai volt Dobó Katica kereskedelmi iskola,
1944-ben SS-laktanya

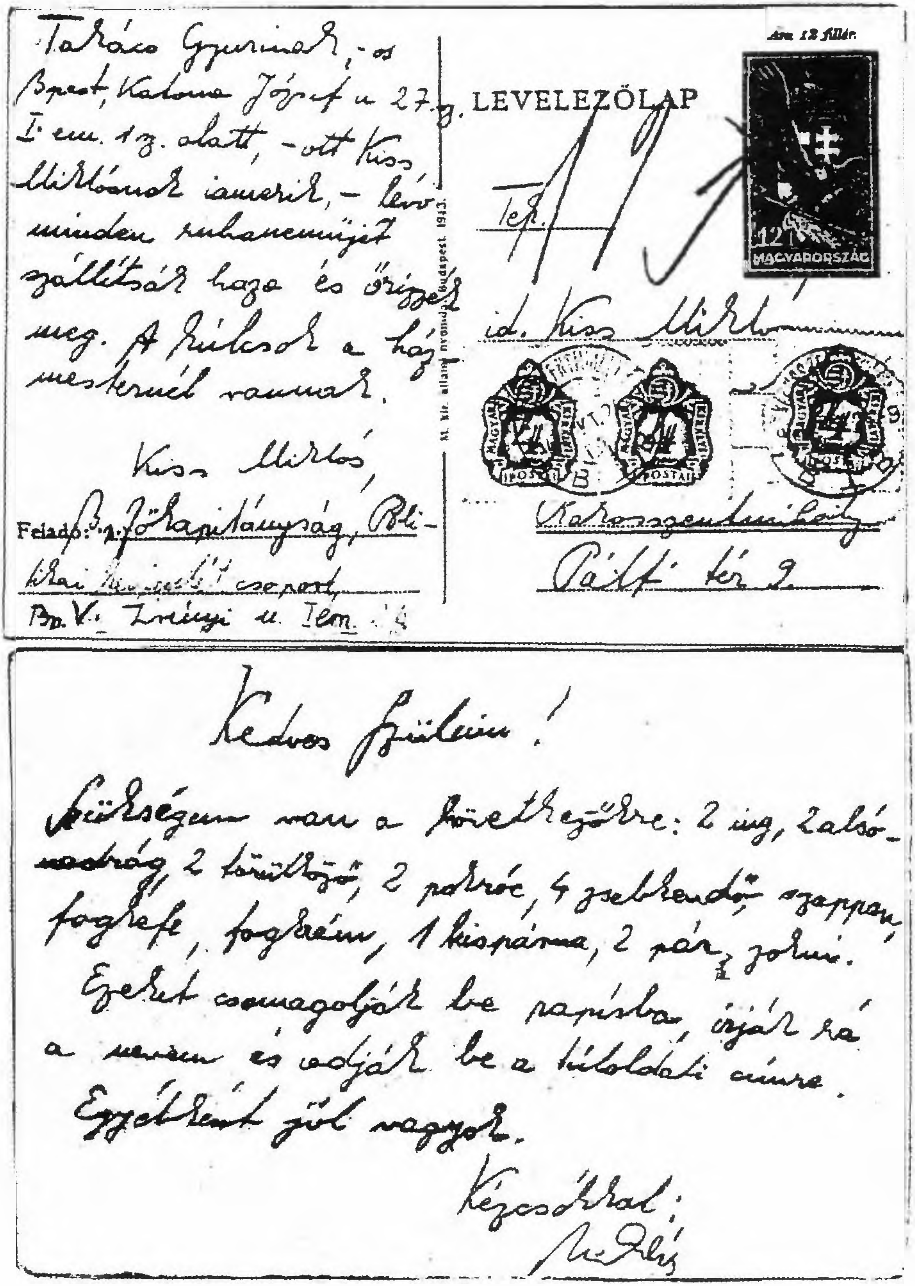

Takács Gyurinak, -os
Bpest, Katona József u. 27. sz.
I. em. 1 sz. alatt, - ott Kiss
Miklósnak ismerik, - lévő
minden ruhaneműjét
szállítsák haza és őrizzék
meg. A kulcsok a ház
mesternél vannak.

Kiss Miklós

Feladó: B.-i Főkapitányság, Poli-
tikai [illegible] csoport,
Bp. V. Zrínyi u. I em.

M. kir. állami nyomda Budapest. 1943.

Ára 12 fillér.

LEVELEZŐLAP

12 f MAGYARORSZÁG

Tek.

id. Kiss Miklós

Rákosszentmihály,

Pálfi tér 9.

Kedves Szüleim!

Szükségem van a következőkre: 2 ing, 2 alsó-
nadrág 2 törülköző, 2 pokróc, 4 zsebkendő, szappan,
fogkefe, fogkrém, 1 kispárna, 2 pár zokni.
Ezeket csomagolják be papírba, írják rá
a nevem és adják be a túloldali címre.
Egyébként jól vagyok.

Kézcsókkal:
Miklós

Kiss Miklós levele szüleihez a rendőrségről

Mindenkit csokolunk
jól vagyunk, nincs
semmi bajunk. Nem
kell aggódni.
Rövidesen jövünk

Feladó: Kiss M.
Komáron

M. kir. Miami nyomda. Budapest, 1944.

LEVELEZŐLAP

BUDAPEST
Kia. 18. 6. 44
181
MAGYARORSZÁG

Tek.
Kiss Miklós
úr
Rákosszentmihály
Pátfi tér 9

1944. XI. 7.

Kedves Szüleim!

Takács Gyurit és engem
Komáromba vittek el.
Saffanoékat értesítsék
és Szecsánszky Ferencet,
Bpest Wesselényi ucca, 72. I. em.
Csókolja Miklós

Kiss Miklós levele Komáromból

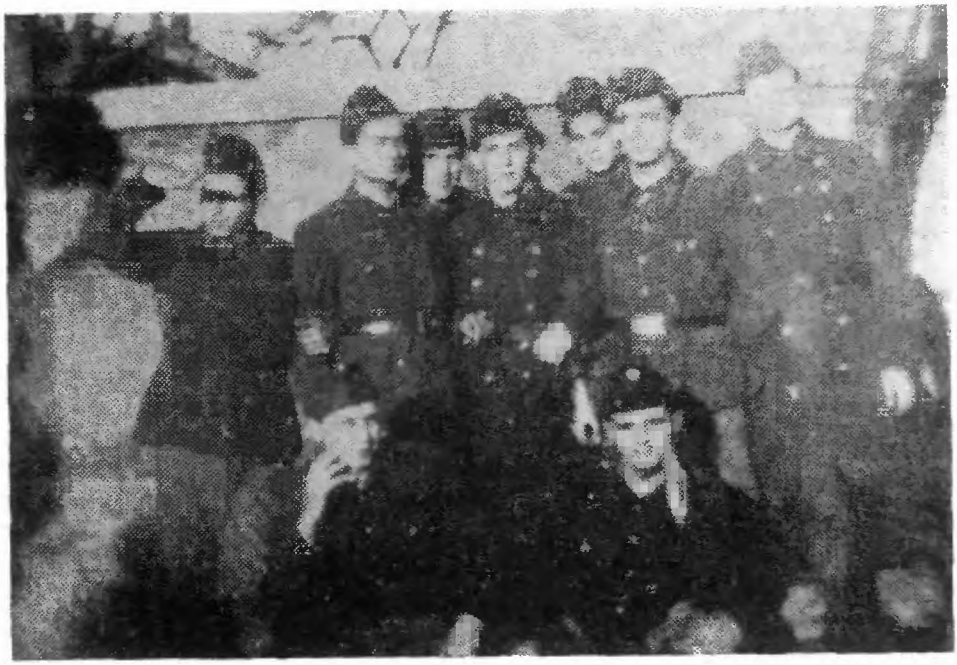

Honvédek csoportja a Vilmos-laktanya udvarán /Hungária krt./ 1944-ben.
Álló sorban jobbról balra:
1/ Kiss Kálmán, 2/ Kiss Ernő, 4/ Bundik Gyula
rákosszentmihályi fiatalok

Annaházi Pál

Dr. Annaházi György

XIII/1. kieg. kash. szd

Zsoldkönyvvel nincs ellátva.

41/944

Kiska igazolvány.

Hivatalosan igazolom, hogy Annaházi Pál, aki 1922. évben Fegyverneken született kiska a XIII/1. sz. kiska. szád. ..... örs tagja.

Nevezett mint ilyen fegyver viselésére jogosult és őt feltartóztatni, irányitani csak a fenti parancsnokságnak van joga.

Budapest, 1944 november 20-n.

Gidófalvy főhadnagy

Személyazonosságát arcképes igazolványával igazolni tartozik.

Kiska-igazolvány, Annaházi Pál részére,
Gidófalvy főhadnagy aláírásával

Budapest
Főpolgármesteri
Hivatal
Kulturális Ügyosztály

Kása Istvánné
a MEASZ XVI. kerületi
elnöke

Tisztelt Asszonyom!

A Kulturális Bizottság 1993. október 5-i ülésén jóváhagyta Kiss Miklós és Takács György 1990-ben leszerelt emléktábláinak visszahelyezését a XVI. ker. Veres Péter u. 27. sz. házra az alábbi szöveggel:

"Kiss Miklós és Takács György rákosszentmihályi lakosok emlékére, akik a II. világháború idején részt vettek a fegyveres antifasiszta mozgalomban és mártírhalált haltak.

Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége."

Budapest, 1993. október 12.

Üdvözlettel:

Szolnoki Vera
ügyosztályvezető

1990-ben levették az emléktáblát.
1994-ben újból felavatták a XVI. kerület Veres P. u. 27. sz. alatti ház falán.
A fasiszták 1999-ben leverték az emléktáblát.
Azóta semmi sem hirdeti a hősök emlékét.

Monumentális nemzetközi emlékmű a Dachau-i tábor bejáratánál

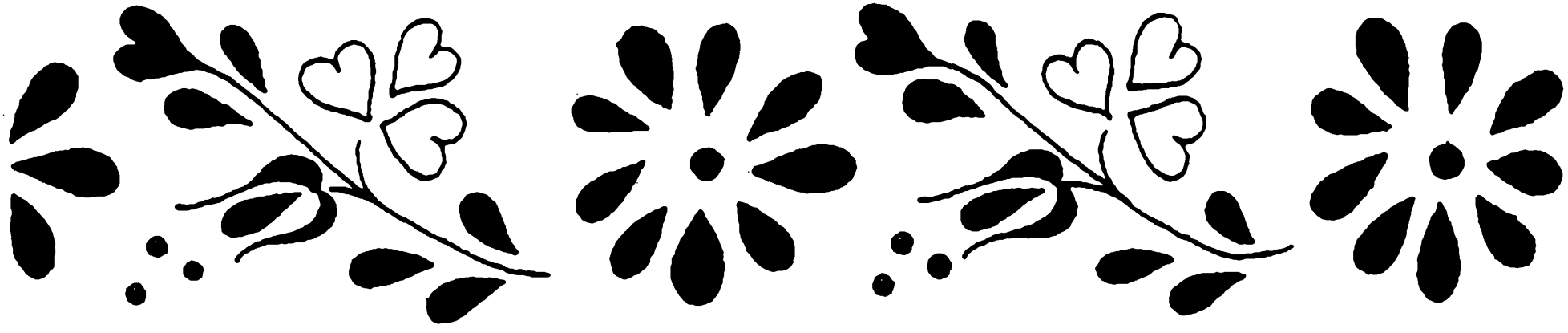

RÁKOSSZENTMIHÁLYI FIATALOK

A BÖRZSÖNYBEN

A börzsönyi harcok színhelyei /Vámosmikola és Nagybörzsöny/

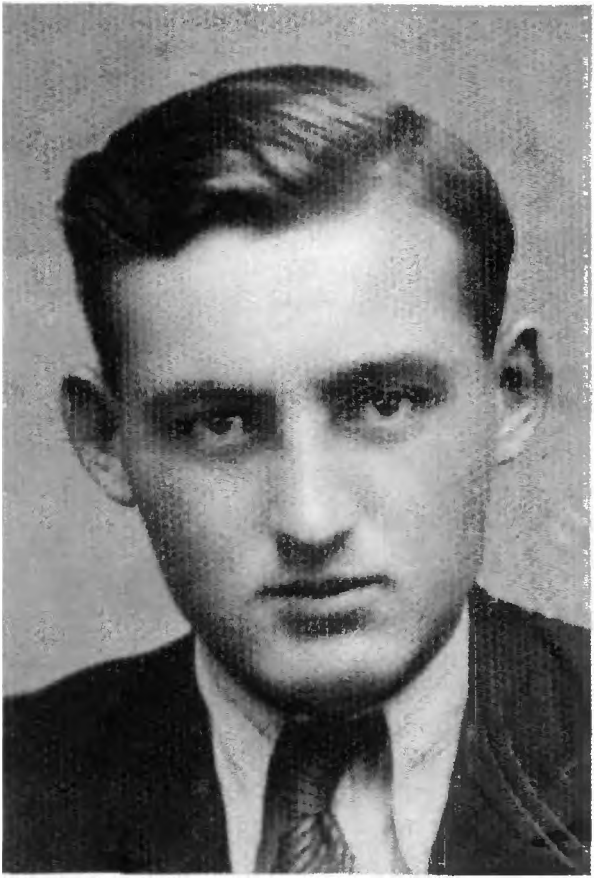

Nemeskéri Mihály
rajparancsnok

„Az jó hírért, névért,
S a szép tisztességért,
Ők mindent hátrahagynak.
Emberségről példát,
Vitézségről formát,
Mindeneknek ők adnak..."

(Balassi Bálint: Katona-ének)

I.

ELŐHANG

A hét rákosszentmihályi, antifasiszta ifjú történetének leírása előtt néhány szót ejtek arról, hogy milyen történelmi események miatt mentek a Börzsönybe harcolni, a Görgey Zászlóalj tagjaiként.

Horthy Miklós kormányzó – a körülötte levő mértékadó tőkés-földbirtokos úri osztály tagjaival egyetértésben – fegyverszüneti delegációt küldött Moszkvába, miután a titokban angolokkal tárgyaló megbízottainak az angolok tudtul adták: A négy szövetséges nagyhatalom nevében a Szovjetunió tárgyal a feltétel nélküli fegyverletételről.[1]

Horthy Miklós kormányzó írásbeli felhatalmazást adott a magyar fegyverszüneti delegációnak, akik 1944. október 11-én – Moszkvában – aláírták a fegyverszüneti egyezményt a négy nagyhatalommal.

Horthy kormányzó azonban hitszegő és áruló módon viselkedett. A saját fegyverszüneti delegációjának tagjait, a négy szövetséges nagyhatalmat, valamint a vele szóban megállapodó Magyar Front vezetőit álnok módon félrevezette.

Az előzetes fegyverszüneti egyezmény kikötötte: Magyarország minden összeköttetést megszakít Németországgal és azonnal megüzeni Németországnak a háborút. Horthy kormányzó Ráhn német követ kérésére – a fegyverszüneti egyezményt megszegve – megígérte: a magyar csapatok nem támadják meg a németeket.[2] Ezt maga is elismerte, amikor 1954-ben azt írta levélben Adenauer német kancellárnak, hogy a magyar kormánynak esze ágában sem volt a németeket hátbatámadni.[3]

1944. X. 15-én Horthy kormányzó a rádióban közzé teszi kiáltványát, melyben bejelenti a fegyverszünetet, miután a németek már mindent tudtak és megtették a katonai akciójukat, amellyel hatalomra segítették a

nyilaskereszteseket.

Álljon itt Horthy Miklós kormányzó hitszegésére és álnokságára a hiteles tény: 1944. október 15-e évfordulóján – 1945. október 15-én a Magyar Rádió riportere a rádió nyílt adásában beszélgetett Tildy Zoltánnal, Vörös Jánossal és Szakasits Árpáddal. Tildy Zoltán válasza a kérdésre: „1944. október 11-én este indultam át pesti búvóhelyemről Budára – egyik hűséges testőrömmel, Nagy Lajossal – Szakasits Árpádhoz, hogy együtt menjünk a Várba. A volt kormányzó megkapta már régebben a Magyar Front ultimátumát, s üzent, hogy elfogadja." Szakasits Árpád válasza a kérdésre: „Engem mélységes csalódás ért, hiszen a volt kormányzóval elvben megállapodtunk a munkásság megbízható elemeinek a felfegyverzésében. Megállapodtunk abban, hogy kedden, 17-én általános sztrájkkal adjuk meg a jelt az átállás elindítására. Úgy számoltunk, hogy legyen időnk a döntő eseményre tökéletesen felkészülni, hogy az üzemek mozgósítását keresztülvigyük, az erre vonatkozó röpiratokat elkészíthessük és szétterjesszük. Annál nagyobb volt a megdöbbenésünk, mikor vasárnap a déli órákban Borsos Endre telefonon hívott bennünket és közölte, hogy a rádióban elhangzott a kormányzó kiáltványa a fegyverszünetről. Azt mondtam, hogy megdöbbentett bennünket ez a hír és úgy volt, ahogyan mondtam. Vasárnap ugyanis az üzemek nem dolgoztak. A munkássággal érintkezésbe nem juthattunk. A kiáltványnak és az általános sztrájknak össze kellett volna esnie, a munkásság kezében fegyvernek kellett volna lennie, ebben az esetben a kormányzó kiáltványa elérte volna az óhajtott célt és nem sikerülhetett volna a nyilas brigantiknak, a német csapatok segítségével, uralomra kerülniök."[4]

A Magyar Front katonai vezetőit – Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő ezredest, Tartsay Vilmos vezérkari századost 1944. november 22-én letartóztatták és a Margit körúti fogházban kivégezték. 1944. december 24-én, karácsony este, Bajcsy-Zsilinszky Endrét is kivégzik a sopronkőhidai fegyházban.

Ilyen történelmi helyzetben, minden hazáját szerető magyar, saját lehetőségeihez képest igyekezett harcolni, tenni a békéért, gyengíteni a német és a magyar fasiszták hadseregét. A Görgey Zászlóaljba tömörült diák- és munkásfiatalok ezt tették. Ezt tette Gábor Pál, 1926-ban Debrecenben született lakatossegéd, Rákosszentmihály, Baross u. 74. sz. alatti lakos, fiatal szocialista szellemiségű társaival együtt. Hősi élete, 18 évesen a Nagybörzsönyi temetőben ért véget.

„Az a meggyőződésem, hogy nem
hiába estetek el...
Eljő az idő, amikor a hálás utókor,
néktek, éppen néktek nyújtja a pálmát."

(Stromfeld Aurél beszédéből,
elesett vöröskatonák sírjánál)

II.

A NEMESKÉRI-RAJ HARCA

1944. október 15-e után, Csohány Endre tartalékos honvéd hadnagy – Mikó Zoltán vezérkari százados, Somogyi Miklós a munkásmozgalom kiemelkedő személyisége, valamint Pálffy György a kommunista párt katonai bizottságának vezetője, a Magyar Fronttal szoros kapcsolatban álló vezetők tanácsára – megszervezi a legális, a nyilas kormányhoz hű katonai alakulat, a Prónai-különítmény égisze alatt a Görgey Zászlóaljat. Az egység fasisztaellenes diák- és munkásfiatalokból, valamint katonaszökevényekből állt.[5]

A Budapest, VIII. kerületi Szentkirályi utca 12. sz. alatt rendezkedett be egyik részlegük, melybe hét rákosszentmihályi ifjúmunkás is tartozott. Majd a Vas u. 12. sz. alatt önálló szervezetet alakítottak. Miképpen csatlakoztak a Görgey Zászlóaljhoz a rákosszentmihályi ifjúmunkások?

A Magyar Front elnökségének tagja, Somogyi Miklós ácsmunkás, kapcsolatban állt a rákosszentmihályi Szabadi Istvánnal, akit a szakszervezetből, valamint a szociáldemokrata pártból ismert. A Békepárt tevékenységébe is bevonta Szabadi Istvánt.

Szabadi István maga köré gyűjtött hét rákosszentmihályi ifjúmunkást, akiket iskolából és a szociáldemokrata pártból ismert meg. A kicsi csoport várta a jelt, az antifasiszta felkelésre. Miután a Magyar Front katonai vezetőit kivégezték, Somogyi Miklós felhívására a hét ifjúmunkás bevonult a Görgey Zászlóaljba, Szabadi István pedig a Somogyi Miklós szervezésében létrejött Budán működő Bimbó-utcai ellenállási csoportba vonult be, melynek feladata a fegyveres csoportok robbanó anyaggal és más fegyverzettel való ellátása volt.

1944. november 21-én a nyilas elhárító szervek, egy razzia során, elfogták az egységnél szolgálatot teljesítő tíz munkaszolgálatost és a Margit

körúti fogházban kivégezték őket. Ezután Mikó Zoltán vezérkari százados tanácsára vonult el az egység, december 8-án a Börzsöny környékére. A Görgey Zászlóalj közel 120 fő katonáját Márthon István honvéd alezredes vezette és irányította, Vámosmikola és Nagybörzsöny községek környékén. Itt partizántevékenységet folytattak. Mikó Zoltán honvéd százados gyermekkori barátja, az antifasiszta érzelmű Baráthy Huszár Károly földbirtokos segítségét is kérte a partizán tevékenység támogatására, amit az meg is tett, aki a helyi nemzetőri egységet irányította és maga is tevékenyen segítette fegyveres harccal a Vörös Hadsereget.

A Görgey Zászlóalj felvette a kapcsolatot Zaidman szovjet elhárító őrnagy útján a Vörös Hadsereggel. Katonai adatokat adtak és felderítő, valamint a német csapatokat fegyveresen támadó tevékenységet folytattak, szorosan együttműködve Baráthy Huszár Károllyal.

Az egyik szakaszban harcolt a Nemeskéri-raj. Minden tagja a korábban említett Szabadi István által szervezett rákosszentmihályi ifjúmunkásokból állt. Rajparancsnok: Nemeskéri Mihály, tagjai: Csatlós Ferenc, Csatlós János, Böhm Géza, Gábor Pál, Illés Gyula és Szászi János.

December elején a Görgey Zászlóalj 5 szakaszból állt. Feladatuk volt: a német tüzérségi ütegek és páncélos egységek elhelyezkedésének felderítése. Rombolták a német hírhálózatot. Fegyveres rajtaütésekkel akadályozták a németek hadianyagszállításait. Együttműködve Baráthy Huszár Károly egységeivel megmentették a felrobbantástól az ipoly pásztói hidat, megakadályozták a márianosztrai bánya felszerelésének elhurcolását.

A börzsönyi harcok során halt hősi halált: Fölker Ferenc, Kolb Ferenc, Szijjártó Lajos. December 28-án halt hősi halált a Nemeskéri-raj tagja Gábor Pál és barátja Imecs József, Székelyföldről származó ipari tanuló. A Zászlóalj vesztesége összesen 29 halott és 5 súlyos sebesült.

A Görgey Zászlóalj harci teljesítményét a Vörös Hadsereg december 28-án kiadott elismerő írása igazolta.

A Szovjetunió kormánya 1985-ben, az Orosz Köztársaság kormánya 1995-ben Felszabadítási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki az antifasiszta harcokban résztvevő magyar katonákat, köztük a Görgey Zászlóalj tagjait.

A kitüntetésekre a következő feliratot vésték:

Az 1941-45 közötti nagy honvédő háború győzelmének 45. (illetve 50.) évfordulóján.

A Magyar Köztársaság Kormánya 1995-ben Emléklap-ot adományozott az antifasiszta harcokban résztvevőknek.

A nagybörzsönyi temető a templommal szemben van. Fákkal, bokrokkal szépen beültetett, egyszerű, községi temető. A sírok többsége gondozott, szépek a sírkövek. Oldalt alacsony fakerítéssel van elkerítve egy kicsi téglalap alakú temetkezési hely. Ott nyugszanak az elesett vörös katonák. Ugyanitt külön sírban nyugszik a két jóbarát, a Vámosmikolán hősi halált halt Gábor Pál és Imecs József. A közös síremléküket fényképen itt bemutatom.

Talán eljő egy jobb kor, amikor a magyar fiatalok emlékezni fognak a szabad, független, demokratikus Magyarországért elesett magyar testvéreikre.

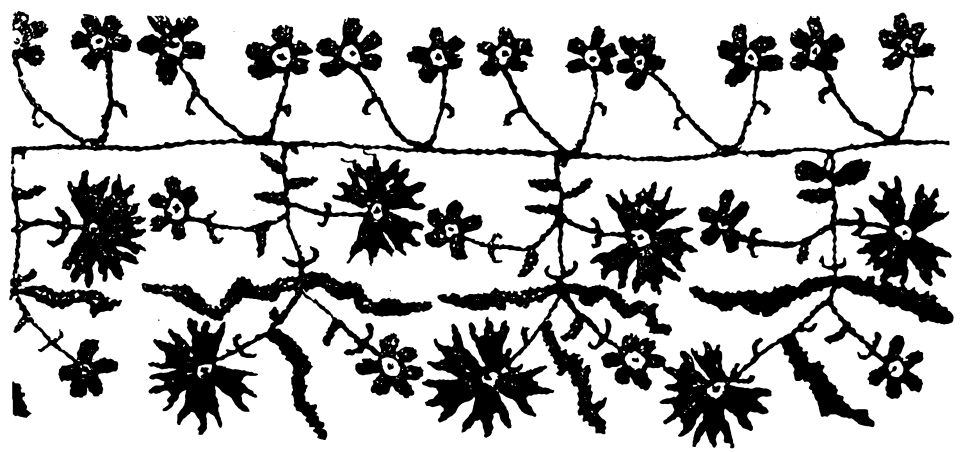

Jegyzet:

[1] Magyarország története, 8/2 kötet, 1174. oldal. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1984.
[2] Magyarország története, 8/2 kötet, 1185. oldal. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1984.
[3] História Évkönyv 1944. December hónap krónikája, vége. 172. oldal. História folyóirat kiadása, Budapest, 1984.
[4] Szakasits Árpád Emlékkönyv. Kossuth Kiadó. 1988.
[5] Magyar antifasiszta ellenállás és partizán mozgalom. Kislexikon. 70. és 111. oldal. Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Kossuth Kiadó. Budapest, 1987.

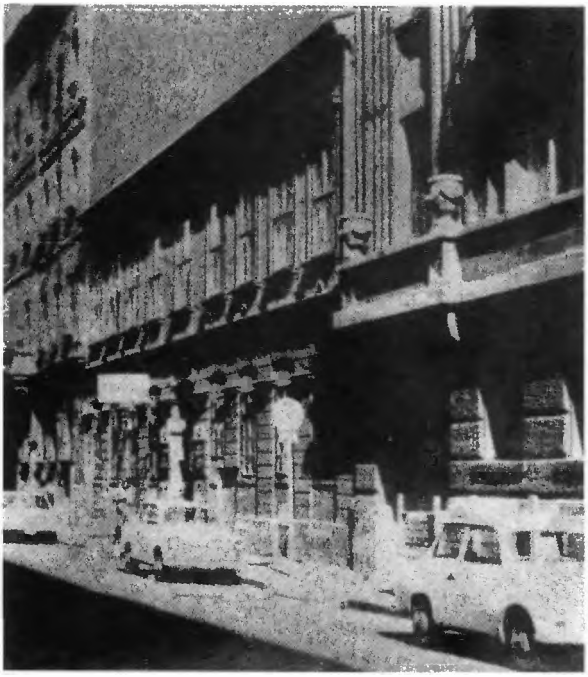

A Görgey-zászlóalj egykori szállása a szentkirályi utca 12. számú házában

A vámosmikolai iskola. A padlásterében halt hősi halált
Kolb Ferenc és Fölker Ferenc

IGAZOLVÁNY

Kiadatott Bodor Elemér, Kardos Sándor, Rétfalusi József partizán magyar diákoknak arról, hogy ők az 1944. december 17–18. időszakában Vámosmikola–Ipolynaszód körzetében Márthon alezredes parancsnoksága alatt működő partizánszázad harcosai, és a már előzőleg útbaindított, 68 főből álló csoport és Márthon alezredes után mennek.

Ez a három diák a felderítésnél nehéz feladatokat oldott meg: értékes adatokat szereztek a tüzérség, harckocsik, a 8-ik és 6-ik német páncélos hadosztályok csoportosításáról és a német gyalogság visszavonulási útjairól. Mivel az ellenség felderítésének feladatát végezték, késéssel indulnak útba.

Kérem legyenek velük szemben figyelemmel, és tiszteljék az ő kívánságukat, hogy az új magyar kormány rendelkezésére állhassanak Debrecenben.

A 32.148. sz. katonai felderitő alakulat parancsnoka

1944. XII. 30-án. *Zaidman gárda-kapitány*

Zaidman szovjet felderítő gárda-kapitány indította Debrecenbe
Márthon alezredes partizán egységét

A hősi halált halt rákosszentmihályi Gábor Pál és barátjának Imecs Józsefnek közös sírja a nagybörzsönyi temetőben

Nemeskéri Mihály rajparancsnok kitüntetése

6616/1995

NEMZETI ELLENÁLLÁSÉRT

Emléklapot adományoz

Böhm Géza

részére

a nemzeti ellenállásban és az antifasiszta mozgalomban való részvételéért
a II. világháború európai befejezése és a fasizmus felett aratott győzelem

50.

évfordulója alkalmából.

Budapest, 1995. május 9.

Horn Gyula

miniszterelnök

Bőhm Géza részére kiadott Emléklap
/A szovjet és az orosz kitüntetés birtokosa is/

A Rákos vidéki hazafiak történetének befejezéséül ide illik Garay János Vezérhang című költeményének négy sora:

„Csak törpe nép felejthet ős nagyságot,
csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sírlakához,
S gyújt régi fénynél új szövétneket."

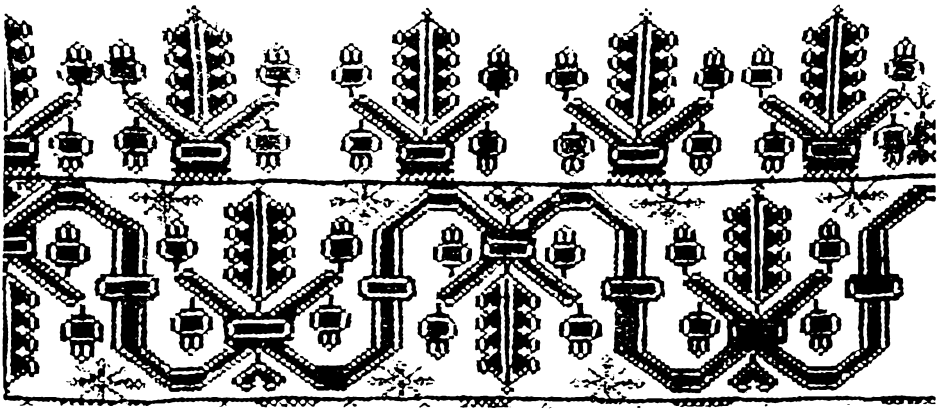

FÜGGELÉK

A Rákos vidéki ellenállók című írásban részletesen szóltam arról a jelentős szerepről, amit a Magyar Front, az antifasiszta ellenállásban betöltött.

A Magyar Front és a Felszabadító Bizottság vezetőinek hazafias tettei megmutatták, hogy minden hazáját szerető magyar, pártállásra való tekintet nélkül, össze tud fogni a szabad, független, demokratikus, békés Magyarországért.

A Függelék-ben közzé tett fényképek és dokumentumok, időrendben mutatják meg – nem teljességgel – a magyar hazafiak összefogását. Egyben azt is bizonyítják, hogy ma – a XXI. század elején – lehetséges a nemzeti egység a haza érdekében, úgy ahogyan azt 1943-ban Szakasits Árpád – a Magyar Front későbbi elnöke – fogalmazta meg a Népszava hasábjain:

„... Egy dolog bizonyos és vitathatatlan: a szervezett szociáldemokrata városi és falusi munkásság irtózik minden zűrzavartól és felfordulástól, rendet akar... Akarja az ország szabadságát és függetlenségét, a nép önrendelkező jogát, a közmegegyezés elvének szabad érvényesülését, az ország termelő erőinek megszervezését, tökéletes kihasználását, a munka intenzitásának növekedését és mindezekkel együtt a szociális problémák gyökeres megoldását... Abban az eszményi együttműködésben is, amelynek körvonalai – bár még elég homályosan – kibontakozóban vannak, a realitások szilárdabb pontjait keresi, hogy hol vetheti meg a lábát, hogy hogyan támaszthatja neki a vállát a többieknek, hogy a közös cél valamennyiünknek célja, az egész nemzet és az egész nép célja elérhető legyen. És ha ezt a szilárd pontot nem találja meg..., akkor természetesen visszahúzódik a maga passzív várakozásának eddig nagyon is bevált, erős falai közé... És sorsunk az ország sorsa is. Jövőnk az ország jövője. Történelmünket nem befejezni, hanem dicsőségesen továbbfolytatni akarjuk. Érdemes!..."

A MAGYAR PÁRTOK ELSŐ ÜZENETE A NÉPHEZ!

Népszava

SZAKASITS ÁRPÁD: A MUNKÁSOK VÉLEMÉNYE A HÁRMAS EGYSÉGRŐL

Az utóbbi hetekben egyre többen keresnek fel bennünket a városi és falusi munkások soraiból személyesen és levelekben is, hogy mondjuk meg végre: meddig tart még a dolgozó társadalmi rétegek együttműködésére irányuló és kétségtelenül jó szándékú kezdeményezések körül a meg-megismétlődő üzenetváltások hosszú sora?

Népszava, 1943. május 2.

Az együttműködésnek a Szociáldemokrata Párt részéről történt nyilvánosságra hozatala után a Független Kisgazdapárt csütörtökön este megtartott értekezlete is foglalkozott a kérdéssel. Az értekezlet résztvevői egyetértettek abban, hogy a Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt programjuknak teljes és maradéktalan fenntartása mellett, a különböző belpolitikai akciókban a jövőben mindig egységesen vesznek részt. Állandó kontaktust tartanak fenn egymással, és a felvetődő problémákat időről időre közösen megvitatják. Az együttműködés kiterjed a törvényhozási munkára is: a két párt a parlamentben minden kérdésben egységesen lép föl.

Az együttműködés kérdésével foglalkozott csütörtökön este megtartott ülésén a Független Magyar Polgári Párt is. Bartha Albert nyugalmazott honvédelmi miniszter, a párt elnöke bejelentette, hogy a Független Magyar Polgári Párt csatlakozik a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt [együtt]működéséhez, és felajánlja szolgálatait a közös nagy célok érdekében.

Népszava, 1943. augusztus 7.

„A KISGAZDAPÁRT ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT MEGEGYEZÉSÉRŐL"

A Kossuth Rádió a hazai antifasiszták egységéért

A Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt összefogása komoly lépés előre, de csak egy lépés, a célt még nem értük el. A cél, közös frontban, egységes harcra tömöríteni minden németellenes nemzeti erőt. Csak a magyar erőknek egy ilyen széles egyesülése válhat országos hatalommá, mely el tudja távolítani a magyar kibontakozás útjából a háborús kormányrendszert, biztosítani tudja befelé és kifelé a magyar békefordulat végrehajtását.

1943. augusztus 9.

V. évf. 7—8. szám. Budapest, 1944 április 15.

MAGYAR SZAKSZERVEZETI ÉRTESÍTŐ

Munkaügyi és szociálpolitikai szaklap

Megjelenik minden hónap 1-én és 15-én.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest VII, Nagyatádi Szabó u. 26-28, I. 2. Telefon: 222-210 és 422-709

A magyar szervezett munkássághoz!

Minden más híresztelléssel szemben értesítjük a magyar szervezett munkásságot, hogy a szabad szakszervezetek továbbra is végzik a feladatukat, egy pillanatig sem feledkezve meg a munkásság gazdasági és szociális érdekeiről. A szabad szakszervezetek vezetőségei végzik kötelességüket. Segélyezik a hadbavonultak hozzátartozóit, az özvegyeket, árvákat, rokkantakat, munkanélkülieket, betegeket. Őrködnek a munkásság gazdasági és szociális jogai fölött. Azért egyettenegy szervezett munkás se hallgasson a kósza hírekre. Álljon teljes erejével a szakszervezete mellé továbbra is és teljesítse a kötelességét, hogy a szabad szakszervezetek továbbra is végezhessék azt a nagyszerű feladatot, amelyet idáig teljesítettek a magyar szervezett munkásság érdekében.

A Szaktanács értesítője a német megszállás után

BÓRIPARI MUNKÁSOK

Magyarországi Bóripari Munkások Szövetsége
Budapest VII, Dob utca 84. Telefon: 221—671.

A magyar szabad szakszervezeti mozgalom

a napokban fennállásának egyik legsúlyosabb válsága elé került. Olyan események történtek, amelyeknek a bekövetkezése idején úgylátszott, hogy a szabad szakszervezeti mozgalom tevékenysége leküzdhetetlen akadályokba ütközik.

A magyar szabad szakszervezeti mozgalom egészséges felépítése, tagjainak a szervezethez való ragaszkodása, fegyelme és szakértelme és munkakészsége a működés elé gördülő akadályok legnagyobb részét elhárította. Minden ellenkező híresztelés ellenére szakszervezeteink, közöttük a mi Szövetségünk is, az alapszabályszerű működésére, hatósági biztos felügyelete mellett, szabadon folytathatja.

Szövetségünk központi vezetősége foglalkozott az új helyzettel és elhatározta, hogy az intézményeink körül kifejlődő ellentétes és a valósággal meg nem felelő híresztelések eloszlatása érdekében körlevélben hozza tudomására a tagoknak és a helyiszerveknek, hogy a működés a Szövetség keretében továbbra is fennakadás nélkül történik.

Foglalkozott továbbá a központi vezetőség az újpesti és pestszenterzsébeti csoportjai helyiségének lezárásával előállott újabb helyzettel és elhatározta, hogy az újpesti és pestszenterzsébeti helyiscsoport mindaddig, amíg helyiségeinek lezárásával előállott újabb helyzet Budapesten, a központi iroda helyiségében folytatják működésüket.

A vidéki helyiscsoportjaink és befizetőhelyeink vezetőségeit és vezetőit ezúton is felkéri a központi vezetőség, hogy alapszabályszerű működésüket továbbra is folytassák.

A bőripari szakszervezet felhívása német megszállás után

A DEMOKRATIKUS PÁRTOK KIÁLTVÁNYA

A

MAGYAR NEMZETHEZ

Történelmünk legválságosabb órájában szólunk a nemzethez. [illegible] törtek országunkra. Életünk és szabadságunk, nemzeti létünk, évszázados magyar nemzedékek műve van kockára vetve.

[illegible] tarthat vissza attól, hogy feltárjuk a való helyzetet nemzetünk előtt:

A szabadságért harcoló népek befejezték előkészületeiket, hogy együttes, halálos csapást mérjenek a hitleri rémuralomra. A vörös hadsereg felszabadította csaknem az egész Szovjetuniót és készen áll, hogy a nyugati támadással egyidőben a magyar határon keresztül is folytassa a német rablóhad üldözését. A német ipari termelést és közlekedési hálózatot angolszász légi-offenzíva mellett már [illegible] folynak az általános támadást bevezető [illegible] hadműveletek. A fasiszta propaganda maga is elkerülhetetlennek tartja az inváziót. Ugyanakkor belülről a leigázott nemzetek szabadságharca puskaporos hordóvá változtatta Európát a hódítók lába alatt.

A németek elvesztették a háborút. Ezt ma már nemcsak a fasizmus ellenségei, hanem barátai is tudják. Ezért vált megbízhatatlanná gazdái szemében a németeket régebben mindig kiszolgáló Kállay is.

Hazánk megszállása nem a németek erejének, hanem gyengeségének a következménye.

Azért törtek az országra, hogy megbízhatatlanná vált szolgáik helyére a Sztójay-Jaross féle politikai banditákat ültessék.

Azért törtek az országra, hogy a magyar munkások és parasztok robotmunkájával, a zsidók kirablásával hosszabbítsák meg létüket — és a mi rabságunkat.

Azért törtek az országra, hogy a Kárpátok vonalán [illegible] és Romániába benyomult vöröshadsereget a mi vérünk, vagyonunk, városaink feldúlásával tartsák távol a német határoktól.

A megszállás első következményei már mutatkoznak. Százezrével küldik honvédeinket a vöröshadsereg ellen, a biztos pusztulásba. Városainkra szabadították a szörnyű légitámadásokat. [illegible] munkásainkat a hadi kényszermunkára, hogy ne menekülhessenek a rombadőlt gyárak és lakóházak alól. Kirabolják az országot, felzabálják a magyar nép szűkös élelmét. Leányainkat kényszermunkára [illegible], diákjainkat munkatáborokba hajtják. S hogy senki se merjen szót emelni, a Gestapo német és „magyar" pribékjei napról napra hurcolják el a munkásság, parasztság, polgárság vezetőit. A jó magyarok ezrei koncentrációs táborokban, internálótáborokban vagy bujdosásban gyötrődnek.

Az ország kirablását a zsidókon kezdték, s csak természetes, hogy az elkobzott milliós zsidó vagyonokból a paraszt egy kapavágásnyit sem kapott. De talán kap valamit a kisajátított zsidó gyárból, házból, üzletből, lakásból a keresztény magyar munkás, iparos, kereskedő? Még kevesebbet sem. Minden a németé. A szabad rablással kecsegtetett Jaross-Baky-Endre féle [illegible] is csak a zsákmány morzsáin marakodhatnak.

Mindez csak kezdet, ha tűrjük az idegen uralmat, országunk csatatér, népünk [illegible], nemzetünk [illegible] kisebbség lesz saját hazájában.

Hová fordulhatunk a veszély órájában? A 25 éves ellenforradalmi reakció minden árnyalata nemzeti érdekeink árulója lett. Ez a banda 25 év előtt a románt, most a németet csődítette a nyakunkba. A fasiszta pártok és csoportok lelkesen versenyeznek egymással, hogy melyikük szállít több magyar vért, verítéket, kenyeret s melyikük kapja meg érte a vérdíjat a hóhértól.

Nem nézhetjük tétlenül, ölbetett kézzel, hogyan sodorják hazánkat végső romlásba a németek oldalán néhány elvakult kalandor és megvásárolt renegát. Nem tűrhetjük, hogy Magyarország az eljövendő béketárgyalásokon a népek szégyenpadjára kerüljön és a nemzetet új még rosszabb Trianon sujtsa. Az idő sürget. Néhány hetünk, legfeljebb hónapunk van arra, hogy együtt harcolhassunk szabadságunkért a jugoszláv, lengyel, francia és a többi leigázott néppel. A küszöbön álló németellenes támadás megadja az utolsó alkalmat hazánk megmentésére.

Érezzük azt a súlyos felelősséget, melyet országunk sorsáért, nemzetünk megmaradásáért a történelem és a szabad Európa színe előtt minden magyarnak viselni kell. Éppen ezért mi, e galádul elárult és idegenek prédájának vetett ország földalá kényszerített demokratikus pártjai

új szabadságharcot, új népháborút hirdetünk.

Megteremtjük a magyar szabadságharc széles harci egységét

a Magyar Frontot.

A Magyar Front megalakulását bejelentő röpcédula
1944. május hónapban

Kiáltvány Magyarország népéhez

A végveszély órájában szatunk [illegible]zzatok becsületes, öntudatos, szabadságszerető magyarok. Egyesült erővel szálljatok szembe a fenyegető végzettel. Szabadítsuk meg hazánkat a német hóhéroktól és a fel-je közelgő szörnyű veszedelemtől.

CSATLAKOZZATOK A MAGYAR FRONTHOZ!

KÖVESSÉTEK A MAGYAR FELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁGOT!

Ez a mozgalom nem most keletkezett, meg volt már akkor, amikor a német nácizmus fenyegető öklének árnyéka először érte el a magyar határt. A szervezett munkásság, az öntudatos parasztság és a felvilágosult szabad értelmiség fogott akkor össze, hogy gátat építsen a haza szabadságát és függetlenségét fenyegető veszedelem ellen. Ebből a mozgalomból keletkezett a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt nagyszerű és bátor szövetsége, amelyhez csatlakoztak a magyar szellemi élet legkiválóbb emberei. Ott állott a Szövetség mögött a föld alá kényszerített Béke-Párt és sok sok polgári szervezet.

Úgy látszott, hogy az ország népe hamarosan szembeszáll a német terrorral és kiharcolja hazája szabadságát és függetlenségét s békét teremt, hogy felépíthésse boldogabb jövőjét. Ekkor sujtott le hazánkra történelmünk legszegyenteljesebb eseménye hazaárulók és megfizetett gazemberek rá[illegible]zták a német hóhérokat. Március 19-nek gyalatzaos napján megszállták országunkat a németek, legjobbjainkat elhurcolták, megöltek, börtönbe taszitották vagy bujdosásra kényszerítették. Az országot pedig belesodorták a katasztrófába.

Az ellenállási mozgalmat azonban nem pusztíthatták el. Újult erővel lángolt fel, megizmosodott, szétterjedt a Szociáldemokrata Párt és KisgazdaPárt szövetségéből kialakult MAGYAR FRONT, amelyben teljes egységben vesznek részt a Szociáldemokratákon kívül a Békepárt, a Legitimisták, a konservatív és radikális katolikusok százezres tömegei, a protestánsok tízezrei, egyéb értelmiségek csoportjai és szervezetei. A MAGYAR FRONT mögött áll a békét és szabadságot akaró egész magyarság.

Ennek a mozgalomnak hivatott vezetői most megalakították a MAGYAR NEMZETI FELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁGOT. Ez az örömteljes tényt jelentjük a becsületes hazafiak millios tömegének.

A Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság a finn és bolgár nép példájának követésére hívja fel az ország népét. Forduljatok szembe a francia, lengyel és belga hazafiak szellemében a német hóhérokkal és ne engedjétek, hogy a német összeomlás maga alá temesse hazánkat. Akadályozzátok meg, hogy továbbra is idegen érdekekért, a gyűlöletes német nácizmusért ontassék ki a drága magyar vér, hogy tízezrével pusztuljon ezután is a magyar nemzet színe virága.

Követeljétek a Magyar Felszabadító Bizottsággal együtt:

1. Azonnali fegyverszünetet és a Magyarországon tartózkodó németek lefegyverzését és kiüzését.

2. Független, szabad Magyarországot. A jogos nemzeti igények védelmét, kielégítését.

3. A közszabadságok biztosítását, sajtó, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül.

4. Mindenki létbiztonságát megteremtő, demokratikus, szociális törvényhozást, a termelő eszközök és gazdasági szervezetek védelmét és a közjó érdekében való felhasználását.

5. Kíméletlen harcot a németek ellen, barátságos együttműködést a szomszédos szabad nemzetekkel, békességet Európa minden szabad népével.

CSATLAKOZZATOK! Kezdjétek meg a harcot ott, ahol [illegible] vagyra. Törjétek a németeket, ott, ahol találjátok. Minden becsületes ember sorakozzák fel az új magyar szabadságharcra, mint egykor Kossuth és Rákóczi katonái.

ÉLJEN A FÜGGETLEN SZABAD MAGYARORSZÁG!
ÉLJEN A BÉKE ÉS A NÉPEK EGYETÉRTÉSE
ÉLJENEK A BÁTOR MAGYAR HAZAFIAK

Az szeptember elején.

Testvéri üdvözlettel
a MAGYAR NEMZETI FELSZABADÍTÓ BIZOTTSÁG.

MAGYAR TEKÁSMOZGALMI INTÉZET

A Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság kiálltványa
1944. szeptemberében

Magyarország demokratikus ujjáépitésének és felemelkedésének útja

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programmja

Hazánk történelmének legsulyosabb katasztrófáját éli át. Magyarországot német zsoldba szegődött vezetők taszitották Hitler imperialista háborujába a Szovjetunió és a többi szabad nemzet ellen. Ennek a bünös politikának végzetes következményeit sinyli a nemzet. A háború elveszett. A vesztett háboru népünk egymillió halottjába és rokkantjába került. Budapest, Debrecen, Győr romokban hevernek. Az országot kifosztották a németek. Egy évszázad szorgos munkájának gyümölcsét pusztitotta el a német háboru. A magyar hazaárulók háborus politikája megrendítette államiságunk alapjait. A hazaárulók bűne, hogy Magyarország szégyenletes zsoldos szerepet játszott ebben a háboruban, a legsötétebb reakció, a német fasizmus oldalán. Az ő bünük, hogy még mindig ki vagyunk rekesztve a szabad nemzetek közösségéből.

Magyarország Hitler-Németország utolsó csatlósa maradt. Még Horthy is, aki az országot Hitler szekeréhez kötötte, megértette, hogy milyen szörnyű romlásba dönti Magyarországot a német szövetség. De Horthy nem tudta végrehajtani politikájának fordulatát, mert nem tudta leküzdeni a népámitogatástól való rettegését. Sem a népre, sem a hadseregre nem akart támaszkodni.

És mikor az ország a vereség keserű tapasztalatain okulva, éppen kimondta rá, hogy szakitson Hitler-Németországgal, és levesse magáról a fasiszta jármot, a hazaáruló nyilasok a nemzet hátába döfték a tőrt.

Mohács óta nem volt ilyen súlyos helyzetben az ország. Mindennek ellenére a M. N. F. Front azt hirdeti: *lesz magyar ujjászületés!* Össze kell fogni minden igazán nemzeti, németellenes erőt! Fegyvert kell ragadni a németek és nyilas bérenceik ellen szabadságunk és függetlenségünk kivivására! Ha a nemzet kiméletlenül leszámol az országvesztőkkel, ha minden becsületes magyar összefog a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban az új, életerős, demokratikus Magyarország felépítésére, ha a nép veszi kezébe az ország vezetését, akkor Magyarország nem volt, hanem lesz! A magyar hazafiak harcos összefogását, Magyarország demokratikus ujjáépitését és felemelkedését szolgálja a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front alábbi programja. Ha a magyar nép maga veszi kezébe sorsának intézését, akkor Magyarország megmenekülhet és ujjászülethet.

Mit kell tenni?

I.

1. A magyar nép létérdeke, Magyarország ujjáépitésének elengedhetetlen feltétele a nemzet cselekvő részvétele az ország felszabadításában a német iga alól. Azonnal szakitani Németországgal és ellene fordulni! Minden késlekedés halálos. A magyar népnek minden erejét meg kell feszitenie, az ország minden erőforrását mozgósitania kell, hogy hozzájáruljon a szabadságszerető népek győzelméhez, a barbár német fasizmus megsemmisitéséhez.

A legmesszebbmenő támogatást kell nyujtani a Vörös Hadseregnek, mely kiűzi a magyar földről a német elnyomókat.

2. A hazaárulókat, a felelős háborus bünösöket le kell tartóztatni és az erre a célra létesitendő népbiróságoknak átadni. Vagyonukat el kell kobozni.

3. Fel kell oszlatni az összes fasiszta, népellenes, német zsoldban álló szervezeteket. Vagyonukat el kell kobozni, sajtójukat be kell tiltani. Szigoru rendszabályokat kell foganatositani a feloszlatott és betiltott népellenes és hazaáruló szervezetek bármilyen formában való feltámasztása ellen.

4. A közigazgatási szerveket, a biróságot, a honvédséget, karhatalmat meg kell tisztitani a nyilas, hazaáruló s egyéb népellenes elemektől.

5. Hatályon kivül kell helyezni mindazokat a törvényeket és rendeleteket, melyeknek célja a reakciós rendszer védelme a néppel szemben s melyeknek szelleme és rendelkezései ellentétesek a demokráciával.

6. Ki kell engedni a börtönökből és gyüjtőtáborokból a hazafiakat és a nép ügyének harcosait.

7. Meg kell valósitani az általános, titkos, egyenlő, községenkénti, arányos, nőkre is kiterjedő választójogot a parlamenti és önkormányzati választásoknál.

8. Biztositani kell a sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadságot.

9. Vissza kell állitani és széleskörüen alkalmazni kell az esküdtbiráskodást.

10. Biztositani kell a teljes vallásszabadságot, biztositva annak anyagi feltételeit.

11. A sajtóból, az oktatásból, a kulturából, a közéletből ki kell küszöbölni a fasiszta mételyt, a népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyülöletet.

II.

1. A mezőgazdasági munkások és cselédek, a törpe és kisbirtokosok, a magyar nép e legszámosabb és legszegényebb rétegének felemelésére, a magyar demokrácia alapjainak megszilárditására a legrövidebb határidőn belül, a földigénylők közreműködésével széleskörü földreformot kell végrehajtani, mely sok százezer földnélküli és szegény parasztot tesz életképes kisgazdaság tulajdonosává.

2. A földreform céljaira elsősorban a hazaárulók, a háborus bünösök, a Volksbund-tagok, a német hadseregben szolgáltak birtokait kell igénybevenni és teljes egészükben, minden felszerelésükkel együtt el kell kobozni.

3. El kell törölni a parasztságot kiszipolyozó Jurcsek-tervet és fokozatosan szabaddá kell tenni a mezőgazdasági termények piaci forgalmát. Olyan állat- és terményárakat kell biztositani, melyek jövedelmezővé teszik a mezőgazdasági termelést és előmozditják a kisbirtokosok gazdasági megerősödését.

III.

1. Hazánk gazdasági önállóságának megszilárditása és fokozása érdekében erőteljes ipar- és kereskedelemfejlesztő politikát kell folytatni. A hogymentők millióit és az egész nemzetgazdaságot károsító élődi egyházi vállalatokat meg kell szüntetni. A karteleket és a nagybankokat állami ellenőrzés alá kell helyezni.

2. Állami, illetve községi tulajdonba kell venni a föld mélyének kincseit és azokat az ipari vállalatokat, melyeknél a köz érdeke a nyerészkedés kiküszöbölését követeli meg: a villanytelepeket, a kőolajforrásokat, a bauxit, a szén- és az ércbányákat. Államosítani kell a biztositást.

3. Hatásosan elő kell mozditani a magánkezdeményezést és a magánvállalkozást, az egész nép általános érdekeinek javára.

4. A háboru által elpusztitott lakóházakat, gyárakat, közlekedést egységes központi terv alapján állami támogatás és irányitás mellett kell ujjáépiteni.

5. Szakitani kell a háborus kormányok inflációs pénzügyi politikájával, mely a dolgozó népet sujtja. Biztositani kell az államháztartás egyensulyát és az értékálló pengőt. Az állami adópolitikának a jövedelmek és hagyatékok progresszív megadóztatása és az adómentes létminimum elvét kell követnie. A nép vére és verejtéke árán szerzett hadinyereségeket el kell kobozni.

IV.

1. A munkásság évtizedes szociálpolitikai követelései megvalósitására és helyzetének megjavitására törvényesen biztositani kell a 8 órás munkanapot, az évenkénti fizetett szabadságot, a női és gyermekmunka messzemenő védelmét, a kollektív szerződéseket.

2. Vissza kell állitani a munkásbiztositás teljes önkormányzatát és a biztositás valamennyi ágát ki kell terjeszteni a mezőgazdasági munkásokra és cselédekre.

3. A jövő munkásnemzedék egészséges testi és szellemi fejlődésének biztositására törvényes védelemben kell részesiteni a tanoncokat.

4. A munkanélküliség megelőzésére munkaalkalmakat kell teremteni és a munkanélkülieket addig is állami segélyben kell részesiteni.

5. A német háboru érdekében folytatott munkásellenes bérpolitikát meg kell szüntetni és a béreket, a fizetéseket a drágaság arányában fel kell emelni.

6. El kell törölni mindazokat a törvényeket és rendeleteket, melyek a mezőgazdasági munkások szabad munkavállalását korlátozzák.

7. Törvényben kell biztositani a sztrájkjogot, a munkások érdekeinek védelmét.

V.

1. Magyarország demokratikus átalakulása elválaszthatatlan a demokratikus külpolitikától. Ezért gyökeresen szakitani kell a német imperializmushoz szegődő külpolitikával, mely egy negyed század alatt két izben sodorta az országot háborus vereségbe és nemzeti összeomlásba. Szakitani kell a magyar imperialista, fölényeskedő, Nagy-Magyarország reakciós ábrándjával. Egyszer és mindenkorra szakitani kell azokkal a törekvésekkel, melyek a magyarság vezető szerepének ürügye alatt a Duna-medencében élő népek feletti uralomra irányultak s melyeknek egyetlen eredménye, hogy Magyarország német gyarmattá, a magyar nép a németek szolganépévé vált. Örökérvényen szakitani kell a Szovjetunió-ellenes politikával, mely egyedül és kizárólag a magyar reakció népellenes politikájának folyománya volt, romlásba döntötte az országot, ellenségünkké tette az egész haladó emberiséget s szöges ellentétben áll a magyar nemzeti érdekekkel.

2. Jó szomszédi viszonyt és őszinte együttműködést kell teremteni az összes környező országokkal, mindenekelőtt az uj Jugoszláviával és a demokratikus Csehszlovákiával, valamint Nagybritanniával és az Egyesült Államokkal és szoros barátságot a hatalmas Szovjetunióval, a népek szabadságának és függetlenségének védelmezőjével, mely segit bennünket a német iga lerázásában.

VI.

A német elnyomók és magyar bérenceik elleni harcban, a fasiszta és feudális reakció szétzúzására és a demokratikus átalakulás biztositására meg kell teremteni községenként és városonként a demokratikus pártok meghizottaiból és kipróbált fasiszta-ellenes hazafiakból a Nemzeti Bizottságokat. A Nemzeti Bizottságok a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front helyi szervei, melyek egyesitik a demokratikus, hazafias erőket és vezetik a harcot a demokratikus, népi Magyarországért.

Az uj magyar demokratikus rend megszilárditására és betetőzésére össze kell hivni az alkotmányozó nemzetgyülést. Az egybehivandó nemzetgyülésnek felelős a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front bizalmára támaszkodó ideiglenes kormány, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front kormánya.

Demokratikus Polgári Párt   Független Kisgazdapárt   Magyar Kommunista Párt

Nemzeti Parasztpárt   Szociáldemokrata Párt

szegedi szervezete

Szegedi Szabad Szakszervezetek

A demokratikus pártok programja 1944 decemberében Szegeden

Szakasits Árpád
elnök
SZDP

Tildy Zoltán
Kisgazdapárt

Kállai Gyula
MKP

Kovács Imre
Parasztpárt

A Magyar Front Intézőbizottsága

Bajcsy-Zsilinszky Endre

Kiss János
altábornagy

Nagy Jenő
ezredes

Tartsay Vilmos
százados

A Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság
katonai vezérkara

Kabók Lajos

Szeder Ferenc

Peyer Károly

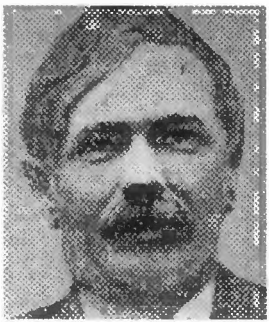

Malasits Géza

Kéthly Anna

Mónus Illés

A munkásmozgalom üldözött és meggyilkolt vezetői

Koltói Anna

Karácsony Sándor

Ságvári Endre

Kádár János

Demény Pál

Rajk László

A munkásmozgalom üldözött és meggyilkolt vezetői

TARTALOM

Előszó 3
Janovecz Margit, a sashalmi nyomdászlány 5
A Demény-mozgalom Rákosvidéken 39
Győrffy Gyula, a katonai ellenállás mártírja 55
Kiss Miklós és a Táncsics sejt 85
Rákosszentmihályi fiatalok a Börzsönyben 133
Függelék 150